

P. 11
1678

Revistă

A

UNIUNII SCRITORILOR

O RIZONT

Redactor șef. : Al. Jebeleanu

Red. șef. adj. : Anghel Dumbrăveanu

P. 178

4

APRILIE
ANUL XXII (204)
TIMIȘOARA

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. S. ROMANIA
CUPRINSUL

Semicentenarul Partidului Comunist Român

MIHAI BENIUC : *Aceasta-i țara ta, Când noi purtarăm steagul, Pe tot cuprinsul tău, E dreptul meu* 3

Dimensiuni ale prezentului

MIRCEA ȘERBANESCU : *Coloana infinită* 7
AL. DEAL : *Demnitate* 8
ION VELICAN : *Metafore în oșei* 9

DAMIAN URECHE : *Omașiu* 10
HARALAMBIE TUGUI : *Partidului* 10
N. D. PĂRVU : *Demonstrație* 11

IGNAT BOCIORT : *Dinamica fenomenului literar* 12

DIM. RACHICI : *Partidului, Țară de cîntec* 17
JIVA POPOVICI : *Oda partidului, în românește de Damian Ureche* 18

TRAIAN BUNESCU : *Semnificația luptei P.C.R. pentru apărarea și promovarea principiilor independenței și suveranității naționale* 19

NICOLAE IOANA : *Cîntec de ianuarie* 24
GEORGE DRUMUR : *Poarta de lemn* 25
AL. JEBELEANU : *Pastel alb* 26

Pașini din istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din Banat

DAN POPESCU : *P.C.R., organizatorul rezistenței antifasciste* 27
ALEXANDRU HORVATH : *Greva din martie, 1926 a muncitorilor de la Reșița* 29

P. 14.692

[Handwritten signature]

MIHAI BENIUC

*

Aceasta-i țara ta...

*Pe unde vintul grinele adie
Trecu și uragan de bătălie.*

*Pe unde roua ierburile scaldă
A curs rubin a vieții sevă caldă.*

*Sint oase-amestecate prin ogor
La umbră de pelin și de mohor.*

*Aceasta-i țara ta din veac în veac —
Sudoare, sînge, vis de om sărac.*

*Iar flamura de-i roșie ca para
E că-și creșcu poporu-n lupte țara.*

*Iar dacă stema-i schele, brazi și soare -
E chipul țării tale-nfloritoare.*

*Moldavă, transilvană, muntenească,
E țara tu de baștini, românească.*

*Și toți în ea, prieteni și frățini,
Sint fiii ei, români și neromâni.*

*Aceasta-i țara, steaua ei e una :
Dreptatea și frăția și Comuna.*

*Iar tricolorul ei, cer, spiță și zori,
Credința-i în eonii viitori.*

*Credința-n omul slobod și stăpin
Al muncii pe acest pămînt bătrîn.*

*Al muncii săle-n veci innoitoare,
Luptînd să aibă pine toți sub soare.*

*

Cînd noi purtarăm steagul...

Cînd noi purtarăm steagul în piepturi, nu pe sus,
Și răsplineam în taină cuvîntul tău în lume,
Trudînd cu sîrg și rivnă din zori pînă-n apus,
Și-ades în umbra nopții, ascunși sub false nume,
Eram așa de mindri de-a fi ostași tăi
Și de-a-nfrunta vrăjmașul cu haita-i de călăi,
Că niciodată altă mai mare bucurie
Noi nu credeam sub soare că va putea să fie.

Sînt ani cincizeci acuma de cînd pornirăți primii
Și rînduri după rînduri pe drumul vostru noi,
Purtînd vîpala sfîntă din inima mulțimii,
Spre orizontu-n purpur al timpurilor noi.
A visurilor ghindă o iat-acum dumberavă
În trunchiuri cu inele de luptă și de slavă,
Cu pasări printre ramuri vestînd o primăvară
Cu flori și ploi de aur pe-această mindră țară.

Și iată-ne acuma pe cei de-atunci bătrîni,
În creștet cu troiene de ani scîlipind ca neaua,
Spunîndu-ne pe nume, români și neromâni,
Privînd cu bucurie de-asupra stemei steaua,
Străluminîndu-i țării prin veacuri viitorul
Și drumul arătîndu-l ce-l suie-ntreg poporul
Pe coasta care duce la culmea fericirii:
În muncă, libertate și pace omenirii!

*

Pe tot cuprînsul tău...

Pe tot cuprînsul tău, eu nici odaia
În care stau întregă n-o ocup.
Un scaun doar, o masă la vîpăia
Din sobă și hîrtii ce-ades le rup.

Mereu îmi pare, de-o viață-neoace,
Că pentru tine cuvenitul vers
Nu izbîndesc cum trebuie a-l face —
De-aceea tot am scris și tot am șters.

Știu fața ta din vremuri mohorite
Îți văd privirea fulger mînios
Cînd au venit vrăjmași să te-ntărite
Și să slujească chipul tău frumos.

Văd noile lumini ce te-ncunună
Și steaua sub cupola ta de vis,
Aud cum doina omului nou sună
Pe drumul către viitor deschis.

În ciocotul din flamurile tale
E-al vrerii noastre neînvînse glas,
Și-n culmi pe munți și-n Dunăre la vale
Te-nfăptuiești moi nouă ceas de ceas.

Cum să te cînt, să fie pe măsură
Cuvîntul cu slăvitul tău avînt ?
Dă-mi cîntul nerostit de nici o gură
Ce ție se cuvine pe pămînt !

*

E dreptul meu

Eu am cîntat și caii și drapelul
Și chivăra cea roșie am cîntat-o
Și cum se-nscie-n arbore inelul —
Inelele viața mi-au furat-o.

Cîntat-am eu și dragostea și focul
Credinței de-a muri, dacă-i nevoie,
Și apa ce ne mătură norocul
Și nu e-n arca-i să ne suie Noe.

Și m-am ales cu bătrînețe dalbă,
Cu negre amintiri, cu morți prietini,
Cu anii mei, destul de lungă salbă,
Cu dor de codru mirosind a cetini.

Puteam și eu cînta pe alte coarde,
Pe struna gălăgiilor moderne,
Să port pe piept anarhice cocarde,
Să dorm tihnit pe-a' slavei șapte perne.

Așa, mi-ajunge cît am semănat,
Iubindu-mi limba, neamul și pămîntul
Și steagul roșu-n zare ridicat —
Am drept pe-acest pămînt să-mi am mormîntul.

DIMENSIUNI ALE PREZENTULUI

In intîmpinarea semicentenarului Partidului Comunist Român, redacția revistei ORIZONT a organizat la Reșița o întîlnire cu cititorii și o vizită în uzină. Au participat scriitorii: Al. Deal, Anghel Dumbrăveanu, Al. Jebeleanu, Constantin Miu-Lerca, N. D. Păruș, Ion Stoia Uărea, Mircea Serbănescu, Damian Ureche, Ion Velican.

Publicăm însemnările prozatorilor Mircea Serbănescu, Al. Deal și Ion Velican.

COLOANA INFINITĂ

Pare ciudat să te gîndești la coloana infinită atunci cînd auzi aproape la fiecare pas că Reșița împlinește anul acesta două veacuri de existență industrială. Și totuși, socotind de unde pornește din trecut și către ce slavă năzuiește nu poți să nu te înfiori! Mășori timpul scurs pînă acum, dar cu alt etalon decît acela al veacurilor și descoperi visul locurilor și al oamenilor acestor locuri, plutind incert și stăruitor încă dinainte de istoria știută de noi. Metalele erau cunoscute și topite primitiv de populații anterioare formării poporului român și de la ele a rămas visul să plutească pe văile și plaiurile cu care masivul Semenic coboară maiestuos din înălțime spre cîmpie.

Era ca un vis, revenind și pierind, stăruind și destrămîndu-se, la fel de limpede și de neînțeleas ca și visul, tulburînd diminețile clare cu o arzătoare sete de tilcuri. Cu mult înainte de Reșița, în acest colț de lume preocupărilor țărănești li se adăugaseră indeletniciri preindustriale. Într-o zonă geografică abundă în denumiri caracteristice: Cracul de Aur, Ocna de Fier, Cărbunari etc. Reșița devine realitatea visului îndelungat visat, născîndu-se inițial ca o nouă povară pentru umeri de iobagi și așa prea împovărați. Treji, năucii încă, erau minăți la muncile cele noi legate de construcția primelor două furnale de pe malul Brizavei (1769—1771). Apoi deveniră muncitori, alături de muncitorii industriali aduși de stăpînire de pe alte meleaguri; însușindu-și meseriile specifice topirii și prelucrării metalelor, multe familii deveniră adevărate dinastii muncitorești reșițene, încrustînd generație după generație pe steme innegrite de flăcările și fumul, permanente în Cetatea de Foc. Foc nestins. Viață nestînsă.

Cei mai buni dintre muncitori au ajuns cu timpul la acea înaltă conștiință care prefigura viitorul; ei au purtat lupte de clasă și au visat mai departe, încă înainte de a fi cu adevărat posibilă, o Reșiță nouă, mai puternică și mai mîndră ca niciodată, vis de lumină, de data aceasta apt a fi ținut minte și mai ușor de tălmăcit dimineața. Revoluția prăbuși orînduirea cea veche și deschise visurilor calea cea largă a înfăptuirii în realitate. Coloană infinită urca spre soare. Nu de două veacuri și nu numai pentru

cîțiva ani de aici încolo, ci de mult mai departe și pentru mult mai departe ! Făcîndu-ne să-i zărim măreția de oriunde am privi-o, fie din interiorul uzinelor, fie din cartierele noi ale orașului, fie de pe peronul noii gări din dreptul Govîndarilor.

Întîlnim trupul coloanei pretutindeni unde punem piciorul. În „hala nouă“ — paradoxal, cea mai veche dintre construcțiile reșițene din ultima vreme, dar păstrîndu-și numele cu stăruință ! — îngemănăm vuietul produs de mii de mașini diferite cu vuietul pădurilor care acopereau odinioară locurile acestea. Parcă nu am asculta raboteze, strunguri, mașini de găurit, atîtea altele soiuri de mașini, ci vîntul sunînd în ramuri și-un vijîit de riu iute, muntenesc și-o talangă bătînd rar, evocator, alături de fluieratul în „alto“ al unei păsări nevăzute, încintați cînd și cînd de răpăitul grăbit al unei ciocniri. Analogia este uimitoare, o ascultăm cu emoție, deși știm că aici este prelucrat oțelul și toate ecourile sînt ale lui, sînt în ultimă instanță ecourile bărbătești ale Reșiței.

Coloană infinită a patriei, Reșița își înscrie numele la loc de cinste în fundamentul industriei socialiste în plin avînt, a progresului ei general. Am întîlnit Reșița la Roman, la Galați, la București, la Hunedoara, la Porțile-de-Fier. La Reșița întîlnim nume din noua geografie industrială a patriei. Și mai presus, numele Porților-de-Fier. Secția „mecanică grea“ ne întîmpină cu imensitatea impresionantă a halei pe care am putea-o numi fără teama că am greși „a superlativelor“. (Cel mai mare strung Carusel, cea mai mare mașină universală din țară, rotorul Koplan produs pentru prima dată în țară ș.a.m.d.) Tot ce ne înconjoară aici este supradi-mensionat, colosal. Mașinile producătoare și produsele acestor mașini. Rotorul turbinei și servomotorul de deschidere și închidere a ecluzelor de la Porțile-de-Fier nu puteau fi realizate decît în aceste condiții gigantice, care, însă, nu fac să se estompeze omul, ci dimpotrivă, îi dau o nouă valoare, ceva de epopee eroică. Îi simțim neconținut prezența. Luăm act de activitatea lui tăcută și concentrată. Omul folosește în principal un limbaj al semnelor în mijlocul unui zgomot și al unor distanțe pentru care i-ar trebui megafoane. Îmi atrage atenție bărbatul cu părul cărunt care ridică brațul solemn ca un patriarh ; gestul lui nu este mistic, nu arată cerul, ci doar indică macaragistului din înălțime ce are de făcut cu piesa pe care tocmai a terminat să o lege în lanțuri de fier. Un cioc metalic, ca de vultur, ridică în aer povara, purtînd-o pe deasupra pădurii de mașini într-o direcție care nouă ne rămîne necunoscută.

Vecinătatea uriașilor conferă omului acea putere pe care poporul român a dat-o unui Iovan Iorgovan, eroul legendar al văii Cernei. El este stăpinul absolut al colosalelor agregate, care i se supun. Nu e numai forță fizică, ci și de spirit ; aceste mașini moderne lucrează nu o dată pe bază electronică, cerînd muncitorului de azi un minim de cunoștințe teoretice pe lângă cele strict practice. Este explicabilă grija care se acordă schimbului de mîine într-o secție special destinată practicii în producție a elevilor de la profesional. Omul, verigă de aur în coloana infinită, suie și el spre viitor, o generație după alta, la nesfîrșit ! Prezent pretutindeni, el transformă produsul inteligenței și fanteziei creatoare tehnice în formele concrete, mașini, agregate, care se adaugă firească accelerare a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

MIRCEA ȘERBĂNESCU

DEMNITATE

Peisaj uman, peisaj industrial: o suprapunere spontană, nobilă. Temperaturi înalte desăvîrşesc, acolo la Reşiţa, un destin al cărui sens este demnitatea. Am înţeles aceasta în dimineaţa aceea friguroasă, în care o ceaţă vagă, ca o respiraţie discretă, pudra inefabil dimensiunile atelierelor, geometria riguroasă a halelor, spaţiile generoase ale acestei inimi de foc, intrate deja în conştiinţa românilor intrate în literatură. A intra în conştiinţa românilor înseamnă de fapt a intra în legendă.

Halele aveau pe undeva amploarea marilor cimpii, înălţimea vechilor temple: aici în aceste temple speciale se oficiază într-un ritm care se identifică cu însăşi pulsul României socialiste, o părţică din realizarea profundă a poporului nostru.

I-am văzut pe reşiţeni sfinţindu-şi locul cu acea mindrie discretă a marilor creatori.

Sunetul constant, reverberativ al maşinilor, al utilajelor, păstra şi dăruia spaţiilor de aer proaspăt ceva din vibraţia interioară a oamenilor şi-a maşinilor.

Bîrzava despica pămîntul reşiţean cu vîntul ei ofelos (o metaforă autohtonă!), într-o trecere ce evoca aproape cu fidelitate curgerea nisipurii în clepsidră, marcînd un timp al incandescenţei, al valorilor umane fără precedent...

Reşiţa înseamnă o treaptă într-o ierarhie a demnităţii. De aici au plecat gigantice articulaţii de oţel la Porţile de Fier.

Semnătura reşiţenilor îi reprezintă cu cinste dincolo de hotarele ţării: turbine electrice, însoţite de specialiştii reşiţeni în R.A.U. şi Turcia.

Astăzi reţeaua drumurilor de fier poartă amprenta — metaforă concretă — a Reşiţei prin cîii putere ai Dieselelor electrice. Pretutîndeni pămîntul românesc cunoaşte dăruirea şi abnegaţia acestor oameni. Reşiţa se află pretutîndeni în România. Inima ei bate adînc, vertical, inima ei bate lîngă timpla ţării un imn al marilor bucurii. Poate că Reşiţa este o mare sărbătoare, o sărbătoare a intensităţilor umane, o sărbătoare a înţelepciunii şi-a creaţiei fundamentale.

Şi este imposibil să te gîndeşti la cea mai importantă şi mare aniversare din istoria României, semicentenarul Partidului Comunist, fără ca undeva, în conştiinţa ta, să nu se formeze imaginea lîmpede şi măreaţă a Reşiţei industriale.

AL. DEAL

METAFORE ÎN OȚEL

A cobori în dimensiunea metalului la ceasul de vîrf al muncii echivalează cu descoperirea unei lumi noi, vie și neastîmpărată în forme nesfîrșite destinate omului. Da, există acel sentiment al coboririi în metal pentru cel ce trăiește departe de temerarul drum al fierului ca un curcubeu între marile cuptoare și uriașele hale ale Uzinei constructoare de mașini din Reșița.

În puține locuri înălțimea și măreția muncii sînt atît de copleșitoare, atît de singulare ca aici, în cetatea stăpinilor metalului, pentru care ritualul organizării și împlinirii muncii devine un mod de existență în felul său, dîncolo de metaforele comune ale proporțiilor oțelului.

Întinsă pe mai multe hectare Hala Nouă a UCMR, nouă după o mai veche nomenclatură, dar de fapt un complex al prelucrării fierului, cu stute de vechime de acum. Anul acesta cetatea de foc serbează 200 de ani de la înființare. Cele cîteva secții ale ei, pe care le-am vizitat împreună cu un grup de scriitori, însoțiți de ing. Johman Werner, ne-au dezvăluit, dacă nu o față uriașă a înobilării metalului, cel puțin una surprinzătoare prin dimensiune și culoare, aș zice culoarea anorganică a mașinilor omului, ce ne copleșește uneori cu lumina ei atît de vie. Formele mașinilor și părților de mașini prindeau contur cu ușurință dar se lăsau greu înțelese în ansamblul ce-l vor forma, mai mult chiar, își ascundeau numele în neștiința noastră și doar indicațiile firești ale muncitorilor și maiștrilor ne ajutau să întregim vocabularul nostru cu noi imagini lingvistice, în fond atît de simple: compresoare, turbine de abur, utilaj siderurgic, boghiuri, pod rulant, turbo-susflantă, rotor, carcasă, cuptor de stabilizare, cuzineți, batiuri.

Aproape în fiecare loc alături de cei cu experiență se instruiesc viitorii muncitori calificați. Am stat de vorbă cu cîțiva dintre ei, cu Petru Drăgan, elev în anul II la Școala profesională UCMR, cu Jurj Nicolae și Ruja Carol, Kiss Zoltan de la Atelierul școală, și am înțeles că pentru ei meseria înseamnă totul, înseamnă împlinirea unui rost în sinul familiei și bucuria de a visa un drum propriu, dirz și cu satisfacții. Absolvenții mai vechi s-au atașat uzinei pentru totdeauna. Unul dintre ei, Neculai Rusu, strungar la secția Montaj-Compresoare, care a absolvit școala în 1965, deși foarte absorbit de munca sa, nu a pregetat să-mi mărturisească: „Ce pot să vă spun în cîteva cuvinte? ! Sînt căsătorit și am un copil, muncesc cu tragere de inimă aici la Compresoare. În timpul liber imi place să citesc și să fac excursii“.

Sub cupola nesfîrșită a uzinei agregate uriașe indeplinesc un ritual neobișnuit, impresionant prin dimensiune și gravitatea mișcării, acolo unde colosul de fier își se pare arbitrar în decizii descoperi uneori precizia de filigran, ca de pildă la montarea rotorului de turbină CSI 12 megawați la care tocmai se lucra.

Imaginea vie a utilajelor, a agregatelor, a pieselor foarte diversificate constituia în fond un șir de metafore în oțel, peste care mîinile omului își lăsau amprentele disimulate în forme viitoare și în conținutul mai deplin pe măsura metamorfozelor tehnologice, care au și ele în definitiv poezia lor.

ION VELICAN

Omagiu

*Ne soarbe timpul in prelungi ecouri
Dar noi ii sintem viaduct și boltă
Și sensul implinit, cum după nouri
Ani roditori coboară spre recoltă.*

*Noi sintem și adine și înălțime,
Precum mireasa binelui e treaptă,
Metafore ce ard într-o mulțime
Cind mii de ochi un singur țel așteaptă.*

*Desăvirșim plecări din ieri spre mîine
Cind visu-n graiul faptei se desface
Și cum se-mbin in aceeași plini
Și frunți romane, și emoții dace.*

*Cu năzuinți mai ample, zări mai zvelte
Cu piept plural inchipuind coloane,
Noi construim cu altfel de unelte
Profilu-acestor vremi contemporane.*

*Se-apeacă anotimpul peste praguri
E pulsul comuniștilor eroi,
Așa cum bate inima din steaguri,
In viața fiecăruia din noi !*

Partidului

*Am auzit chemarea de luptă, durerile
Explodind pe baricada Lupenilor și Griviței, inalt . . .
Veneai cu pieptul in gloanțe : steag din singe țesut —
Și credință-n victorie și strigăt de-asalt.*

*Am auzit soarele trecînd prin ziduri de temniță,
Izbăvitor, veșnic soare de primăvară . . .
Și zidurile căzînd, și gratiile topindu-se
La cuvîntul tău rupt din inimă de țară.*

*Am auzit brațul tău ridicându-se, întâiul
La Cumpăna de August, spre dușman . . .
Ieșeam din neguri, luminându-ți țării
Un nou destin, de slavă, suveran.*

*De-atunci suim cu tine, pretutindeni,
Pe schele mari de rod și demnitate . . .
Și ne-ascultăm în glasul tău cuvântul
Vibrind din plin către eternitate.*

N. D. PARVU

*

Demonstrație

Din adincul ceții se-adunară :
Din grote de argint, de aur și de sare,
Din ceața fumegîndă ce plutea pe-o gară,
Din focuri de furnale ce se-ntreceau, în zare,
Cu flacăra ta, Soare !

Și-au pătruns, chiuind în oraș
Pe la barieră, braț la braț, cu primăvara . .
Fredona în crengi un ceteraș,
Admirînd în steaguri roșii abureala
Sîngelui ce-și cîntă osteneala.

Am simțit cum foiese ca o blană,
Cum miroase a saciz și-a rană,
Pietre cum li se rostogolesc în glas,
Zuruind, în timp, la orice pas.

Au trecut, braț la braț, foc de vreascuri,
Strîns lipiți ca luminile-n teascuri,
Cînd trecură prin piață, spre seară,
Căii de piatră nechezară.

Pe-aceleași uliți soarele se plîmbă,
Zi și noapte ei tot cioplesc și schimbă,
În orice-album ne dau de știre,
Cu turnuri, c-au rămas în amintire.

Din adincul ceții se-adunară,
Din grote de-aramă, din colbul arid,
cu trudă înălțară altă țară
Vis lingă vis, zid lingă zid,
Din chiotul tău drag partid !

DINAMICA FENOMENULUI LITERAR

IGNAT BOCIORT

SARCINI NOI ÎN FAȚA ȘTIINȚEI LITERATURII

În cuvîntarea rostită de secretarul general al partidului nostru cu prilejul inaugurării anului universitar 1970/1971 și în expunerea pe care a făcut-o la recenta întâlnire cu oamenii de artă și cultură se reafirmă poziția clară, lipsită de orice echivoc, a Partidului Comunist Român față de fenomenul cultural în general, față de creația și cercetarea literar-artistică în special. Problemele de ordin ideologic și științific cuprinse în cele două cuvîntări interesează nemijlocit activitatea instructiv-educativă din țara noastră, învățămîntul de toate gradele. În cele ce urmează vom sublinia cîteva idei care de bunăseamă vor sta în atenția cadrelor universitare ce predau estetica generală, istoria artelor, istoria literaturii române, literatura universală și comparată sau teoria literaturii.

EFICIENȚA SOCIALĂ A CREAȚIEI ȘI CERCETĂRII LITERARE

O idee esențială a cuvîntărilor rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu în fața oamenilor de artă și cultură este necesitatea participării într-o măsură tot mai mare a scriitorilor și cercetătorilor literari la acțiunea deosebit de importantă, dar tot pe atît de anevoioasă, de transformare a conștiinței contemporanilor noștri în sensul marilor idealuri ale societății comuniste. „Noi credem că datoria scriitorilor și artiștilor este aceea de a contribui activ la făurirea omului nou, la formarea conștiinței socialiste, la dezvoltarea umanismului socialist, a acelor virtuți morale pe care dorim să le cultivăm în fiecare cetățean”, spunea secretarul general al P.C.R. În cuvîntare se atrage totodată atenția asupra unor manifestări străine ideologiei marxist-leniniste, asupra unor concepții retrograde ce își fac loc în anumite producții literare. Este desigur o sarcină a cercetătorilor literari, a criticilor în primul rînd, să identifice îndeaproape și să dezvăluie, dintr-o atare perspectivă, atît numeroasele valori ale literaturii noastre de azi, momentele care satisfac exigențele multilaterale cărora are a le răspunde valoarea estetică, cît și momentele nefuncționale sau disfuncționale. Critica literară, care dispune astăzi de un mare număr de cercetători valoroși și de o bogată experiență, se va achita desigur de această îndatorire. Nu se poate totuși evita sentimentul că, după ce criticii au discutat mult timp despre necesitatea unei cercetări „complete”, menită să analizeze și să valorifice multilateral creațiile scriitorilor noștri din trecut sau de azi, critica a rămas în genere lacunară tocmai sub raportul cercetării multilaterale a operelor de artă. Ar fi poate mai propriu să spunem că s-au înlăturat unele lacune, dar s-au creat altele, nu mai puțin incompatibile cu idealurile unei „critici complete”. Se creează impresia că pentru unii critici campania dusă în urmă cu trei-patru ani în vederea „restabilirii preeminenței criteriului estetic”, printr-o falsă opunere a criteriului estetic criteriului „conținutistic” a avut drept urmare subaprecierea unor structuri artistice de o mare funcționalitate, a unor constituenți cu caractere de invariante ale esteticului, cum sînt de pildă substructurile ideologice, cele ale tipologiei umane, fabulației, tematiche etc. Mai este oare *completă* o lucrare de critică sau istorie literară în care unica preocupare a cercetătorului este surpinderea individualității autorului analizat? Cu tot interesul pe care individualitatea artistului îl prezintă în critica literară modernă, în special posteroceană, trebuie să recunoaștem și riscurile legate de un asemenea drum, să nu pierdem din vedere faptul că artistul este doar un constituent al sistemului *creator-operă-public*, că valoarea acestui constituent, ca de altfel a oricărui subsistem, este dată doar de funcționalitatea sa în cadrul suprasistemului din care face parte. Societatea nu se mulțumește să afle că X este capabil să creze informație estetică; nu se mulțumește nici cu treapta următoare și anume cu descrierea caracterelor particulare ale acestei informații, deși în această descriere, dacă e făcută obiectiv

și competent, sînt prezente cel puțin cîteva din datele necesare unei perspective funcționaliste asupra fenomenului artistic. Informația necesară unui sistem cu auto-guvernare este un factor indispensabil în stabilirea strategiei sistemului respectiv în vederea finalității sale. Este necesară informația care ajută la realizarea scopului. Finalitatea ultimă a oricărui sistem autoperfecționabil este optimizarea condiției sale în univers, prin urmare informația spre care tinde este aceea care, într-un fel sau altul, la unul sau altul din nivelele vastei ierarhii de sisteme ale lumii vii, îl ajută în realizarea acestei finalități. Întreaga activitate materială și spirituală a omului este de asemenea îndreptată, într-o măsură mai mare decît activitatea, esențial biologică, a oricărei alte viețuitoare, spre ridicarea neîntreruptă a condiției sale. Pe acest drum, omul are de înfrînt adversități ale naturii, ale altor specii, ale altor semeni, are de opritat modelele instrumentelor, pe care și le-a creat; el trebuie să cunoască modelele de comportare ale adversarilor săi, de la entropia universală pînă la propriile boli și slăbiciuni de tot felul, trebuie să-și optimizeze comportarea în aceste confruntări, să-și cunoască și să-și dezvolte rezervele de energie materială și morală de care dispune etc. Pentru aceasta are nevoie de diferite informații. Valorile estetice realizează doar unul din aceste tipuri de informații. În analiza operei de artă ne interesează prin urmare nu numai natura ontologică a valorilor pe care ea le cuprinde, ci, mai ales, natura lor strategică, *eficiența și direcția lor*.

Din perspectiva funcționalității apare astfel cu mai multă claritate și eficiența socială a activității cercetătorului literar. Dezvoltarea oricărei forme de activitate umană are loc prin dezvoltarea invariantelor modelului abstract al activității respective. În primele stadii de organizare a materiei, anterioare apariției conștiinței, optimizarea a avut loc mai mult sau mai puțin prin instincte, prin reflexe, prin hazard. Omul are însă posibilitatea analizei raționale a rezultatului obținut de o anumită structură eficientă, de a deduce schimbările ce se impun la nivelul acestei structuri în vederea unui rezultat superior în viitor. Analiza rezultatelor parțiale este un moment indispensabil al dezvoltării ascendente, căci fără această analiză nu se poate realiza conexiunea inversă, retroacțiunea, adică „acțiunea” rezultatului, a efectului asupra cauzei. Prin retroacțiune se reglează dinamica sistemului, se corectează parametrii săi funcționali. În cazul creației artistice, rolul de reglator îl are publicul, fapt foarte evident în antichitate, la întrecerile artistice, unde autorii erau numai-decît aclamați, respinși sau chiar batjocoriți. Astăzi este ușor de înțeles că înflorirea artelor nu s-a datorat apariției spontane a genurilor, ci interesului social pentru această formă de activitate și funcționalității factorului reglator. Aparent în societatea modernă, rolul de reglator al dinamicii fenomenului literar a fost preluat de critica literară. Din fericire, lucrurile stau astfel numai în aparență, altfel arta ar deveni o artă pentru critici, nu pentru „public”, pentru societate. Elementul public nu poate să dispară din sistemul funcțional *artist-operă-public*, căci atunci artistul poate fi manevrat de critic spre țeluri care nu coincid în mod necesar cu interesul social, cu gusturile și aspirațiile maselor; judecata de valoare, a cărei infailibilitate are la bază legi stohastice, își poate anula gravitatea, devenind o simplă purcătușă stilistică a criticului; artistul ar cădea din nou în situația de cronist al domnitorului. Criticul nu este, sau nu trebuie să fie, decît o voce autorizată din public, o minte poate mai clarvăzătoare decît multe altele, o conștiință mai educată și mai sensibilă decît a vecinului de bancă, dar funcția sa de reglator în domeniul artistic se realizează prin ceea ce el are comun cu publicul, nu prin ceea ce îl deosebește. De aci falimentul pozițiilor subiectiviste în creația și cercetarea literar-artistică. Criticul trebuie să se îndrepte în primul rînd spre ceea ce este funcțional necesar, nu spre ceea ce, dintr-un punct de vedere sau altul, poate fi atrăgător. Perspectiva funcționalității, care, de la Aristotel pînă în zilele noastre s-a dovedit cea mai rodnică în cercetarea estetică (fapt cu totul explicabil sistem-teoretic) îl determină pe cercetător să fie atent la valorile sistemului, iar „semnalul” care indică gradul valorii este încintarea estetică trăită de public. Cercetătorul este ținut să analizeze logic și psihologic reacțiile publicului, să descompună, mintal, structura ansamblului pentru a vedea ce subsisteme au produs o reacție sau alta, să compare structurile artistice similare pentru a vedea „regimul optim” de funcționare a constituenților etc. Va fi obligat atunci să constate că emoția estetică maximă se realizează numai în cazul funcționalității optime a tuturor invariantelor artei, că factorii „conținutistici” nu sînt „extraestetici”. Va constata, de pildă, că factorii idologici potențează emoția estetică, determină relații superioare între obiect și receptor („ce-ar fi Faust fără filosofia sa?”) îl pun pe cititor în contact cu frumusețile inteligenței umane, iar dacă avem în vedere caracterul artei de exercițiu pe modele strategice vom înțelege pentru care considerente cititorul nu numai că trăiește bucurii intelectuale la surprizele pe care

le oferă structura ideologică a operei, ei așteaptă asemenea bucurii la nivelul tuturor celorlalte structuri : inovația, optimizarea modelului abstract anterior, este tocmai o asemenea bucurie, izvorită din intuirea unei soluții noi, superioare. Din aceeași perspectivă funcțională se va putea observa de asemenea că ideologia militantă, de pildă, este un fenomen de autoapărare și autopromovare a sistemelor, o reacție de adecvare la numite condiții în care activează factori adversi, că actualitatea tematico-ideologică decurge din natura strategică a artei și nu este o invenție a criticii militante moderne (nu intrăm aci în precizările necesare legate de conceptul actualității). Trebuie să mai observăm că ierarhiile, preferințele tematice, cu caracter aleatoriu, ale diferitelor momente istorice (sau psihologice !) participă de asemenea la constituirea structurilor funcționale, și, prin aceasta devin componente ale valorii estetice. În sfârșit, ea să mai amintim încă un factor „extraestetic”. Tipologia umană reprezintă deasemenea o invariantă estetică de primul ordin : ea structurează în forme sensibile complexe de relații sociale pe care autorul le sesizează și le interpretează, îmbinând liniile tematice, acțiunile, fabulația, reflecția mentală, expresia stilistică etc., făcându-le reportabile la strategia comportării posibile : s-ar putea afirma că niciieri nu se dezvoltă mai mult decât în tipologia umană esența strategică a artei : figurile memorabile, caracterele impresionante, personajele fermecătoare, poetice, odioase etc. permit confruntarea cititorului cu toate formele esteticului prezente în relațiile interumane sau retrase în adâncurile subconstientului. Nu mai amintim aci complexitatea și dinamica personalității omenești, paleta multicoloră a manifestărilor sale exterioare și polyvalența simbolurilor, prin care se exorimă, în general, ceea ce se poate numi arta construirii personajelor. De bunăseamă și atari elemente intră în componența emoției estetice, alături de succese ale scriitorilor în realizarea optimă a structurii arhitectonice, fabularii, stilistice, lingvistice, metrice etc. O critică literară funcțională, eficientă prin rolul ei evasireglator, trebuie să fie într-adevăr completă, să cerceteze funcționalitatea cel puțin a acelor constituenți artistici care sînt identificabili cu actualele instrumente de investigație.

LIBERTATE ȘI RESPONSABILITATE

Nu se poate evita impresia că în unele articole de critică literară „criteriul estetic” este înțeles pur și simplu drept criteriul „gratuității” artistice. Nu vom intra prea mult în probleme asupra cărora intenționăm să revenim mai pe larg la o altă ocazie. Menționăm doar că arta, ca „joc strategic”, are, desigur, elemente de gratuitate, strict necesare pentru realizarea sarcinilor ei. Asemenea elemente de „joc” există în orice exercițiu pe modele, de la aeromodelism la probele de laborator, la practica pedagogică și manevrele militare. Jocul sistemelor autopercetibile însă este el însuși un moment de o mare valoare strategică și nu poate fi privit de fel doar prin momentul său de gratuitate. Exercițiul „gratuit” este numai o formă de repetare și exersare, în condiții artificiale create, a unor acțiuni necesare în confruntările reale. Sentimentul de satisfacție produs la nivelul gratuității este doar un semnal că sistemul respectiv funcționează, că avem deci în față o structură materială sau spirituală aptă de a realiza scopul pentru care a fost construită. Funcționalitatea este însă doar finalitatea de ordinul întâi a creatorului de sisteme ; scopul ultim, realizabil prin întregă ierarhie a sistemelor care alcătuiesc cultura materială și spirituală a societății, este optimizarea condiției umane. Funcția unui pian, a unei cărți, a unei reviste, a radioului și televiziunii etc. este de a transmite informații ; ele sînt „canale ale informației”, dar au o finalitate socială superioară unor exerciții în gol, suficiente pentru a constata funcționalitatea pianului, de pildă. Societatea a creat aceste sisteme din nevoia transmiterii unor informații economice, politice, estetice etc., menite să ridice neconținut viața materială și spirituală a societății și a fiecărui individ în parte. Artă are funcționalitate cînd produce desfătare estetică ; numai cu această condiție o producție a spiritului omenească intră în sfera artei. Dar prin aceasta rostul ei social abia începe. Încă Aristotel observase că menirea artei este de a produce o desfătare adecvată scopului. Artă este un element al unor suprasisteme (umanitate, națiune, suprastructură socială determinată, ideologie, clasă etc.) și, ca orice sistem teleologic, nu-și are finalitatea ultimă *in sine*. Pentru atari considerente nu pot exista criterii „universale” de apreciere artistică, criterii mai generale decât gradul de generalitate al sistemului la care se raportează. Deosebiriile care apar decurg atît din perspectiva ideologică adoptată, cît și din deosebirile specifice substructurilor ce intră în sfera cercetării și aprecierii. Criteriile aprecierii unei orientări artistice în ansamblu sînt pentru noi, cele ale funcționalității artei în cadrul esteticii marxist-leniniste, dar în

evaluarea subsistemelor operei literare intervin de fiecare dată criterii specifice funcției și finalității acestor subsisteme : nu poate fi apreciată versificația după aceleași criterii ca și tipologia umană, arhitectonica după criterii identice cu cele ale aprecierii stilului, ideologia filosofice și etice etc. Se pot astfel identifica într-o operă de artă ea elemente ale valorii estetice, valori comune cu ale altor forme ale conștiinței sociale, valori comune cu ale altor arte, precum și valori specifice literaturii ca artă a cuvintului. Descompunerea operei în constituenți este așadar un demers metodologic inevitabil, oricât ar protesta adepții „unicității” și „ireductibilității” valorii estetice. Valorile artei se realizează, desigur, la nivelul structurii globale, dar varianta optimă a acesteia se naște datorită capacității autorului de a soluționa în chipul cel mai fericit problemele de creație ridicate de diferitele substructuri, adică prin crearea unor constituenți de o funcționalitate maximă în cadrul unui regim interrelațional optim. Cine nu se mulțumește cu fascinația și extazul în fața operei de artă, și dorește să supună fenomenul unei analize raționale, trebuie să-i descompună structura, să-l „descrie”. Aceasta îi va permite de asemenea identificarea cu mai multă ușurință a momentelor nefuncționale sau disfuncționale ale operei, cum sînt de pildă personajele eșuate, arhitectonica neinspirată, fabulația săracă și ne semnificativă, inadvertențele stilistice, dar în primul rînd ideile și concepțiile care vin dintr-un univers spiritual străin finalității care animă activitatea noastră de edificare a unor noi relații interumane. O atare descriere nu se va limita, deci la cercetarea structurilor exterioare și nici la inventarierea elementelor și a relațiilor interioare ale operei, ci va ținti spre optimizarea activității literar-artistice : perspectiva optimantă este rațiunea oricărei activități analitice pe care omul o întreprinde asupra rezultatelor acțiunilor sale. Nu aș numi aceasta o „critică de direcție”, ci pur și simplu o critică de principii, o critică conștientă de modelul general al activității pe care o analizează, de invariantele funcționale abstracte ale acestei activități, o critică pentru care principiile sînt expresii necesare ale acestor invariante și nu tipare rigide în evaluarea a ceea ce este și trebuie să fie individual și particular. Fără invariantele funcționale, respectiv fără reflectarea acestora în modelul intern, abstract, al sistemului, nu se poate realiza finalitatea sistemului respectiv. Principiile sînt sinteze. Dogmatismul nu se naște datorită principiilor, ci datorită transformării principiilor în dogme și canoane. Medicina fără principiile generale ale biologiei, chimiei fizicii etc. ar fi imposibilă. Dar medicul are în vedere nu numai boala în general, ci și bolnavul.

În contextul celor de mai sus se poate observa că ideea *libertății* și cea a *responsabilității* creatorilor în oricare domeniu de activitate nu constituie „adausuri” teoretice, elemente exterioare sistemelor cu autoguvernare-exprimabile, în forma cea mai generală, prin tripticul *sistem efortor-rezultat-sistem receptor (estimant)*. Libertatea de acțiune a conștiinței createoare este o condiție *sine qua non* a progresului, care nu poate fi, calitativ vorbind, nici normat, nici planificat, nici impus de o autoritate exterioară sistemului eficient. Nimeni nu poate indica artistului apriori formele viitoarelor valori estetice, după cum n-ar putea indica savantului soluțiile descoperirilor viitoare. *Creație însemnează informație nouă* ; creator este acela care din datele anterioare ale experienței umane extrage un maximum de informație prin dezvăluirea unor legități noi, prin stabilirea unor raporturi noi, intuite și apoi verificate practic. Societatea poate cere insistent creatorului această informație nouă, îl poate răsplăti pentru ea din belșug, dar nu-i poate spune unde se află și pe ce căi s-o caute, fie că este vorba de o informație științifică, estetică, militară sau de orice altă natură. Însemnează oare aceasta că libertatea firească de reflecție, de analiză, de verificare necesară creației, transformă activitatea cercetătorilor, scriitorilor și artiștilor, strategiilor etc. într-o chestiune pur personală ? Nicidecum, și aceasta pentru multe considerente, dintre care teoria sistemelor autoreglatoare ar sublinia faptul că creatorul este la menirea sa nu dacă creează „în general”, ci dacă creează funcțional, dacă oferă valori care optimizează modelele activităților anterioare respective. A crea funcțional în artă însemnează a oferi structuri artistice capabile să desfășoare, cel puțin în anumite privințe, mai mult decît cele anterioare și a da acestei desfășurări un maximum de adecvare la menirea artei în societate. Factorul estimant nu este deci ținut să accepte drept valoare tot ce i se oferă ca produs nou, — beneficiarul artei nu este obligat să admire necondiționat pe autor, ci autorul trebuie să-și atragă recunoștința pentru hrana spirituală ce oferă. Ideea incompetenței estetice a publicului contemporan, speranța recunoașterii ulterioare etc., constituie un subterfugiu care absolutizează una din variabilele procesului de apreciere : perioada de adecvare. Nu se poate pierde din vedere că acest proces are la bază legi aleatorii, nu numai pe plan sincron, ci și pe plan diacronic, ponderea cea mare rămînînd a contemporanilor, deoarece, ca regulă, ei sînt cei mai în măsură să se pronunțe asupra valorii „strategice” a unui

produs izvorit din confruntările specifice epocii lor și în climatul estetic propriu acestei epoci. Dacă publicul antic nu s-a înșelat admirându-i pe Eschil, Sofocle, Euripide, Virgiliu sau Horațiu, și respingînd pe alții, de ce ne-am îndoi noi de judecățile noastre de valoare? Pentru progresul artei, pentru înlăturarea stării entropice, a tendințelor anarhice în arta contemporană, va trebui, de bunăseamă, ridicat la loc de cinste prestigiul judecății contemporane. Scriitorii și artiștii vor trebui deci să observe că libertatea de creație nu este un sapanaj al artei. Asemenea libertate îi este necesară și sergentului pe cîmpul de luptă, și pedagogului, și funcționarului nebirocrat, și inginerului proiectant. Dar dacă *homo faber* a creat o civilizație impresionantă, acest fapt se datorește nu numai libertății sale de acțiune, ci în aceeași măsură faptului că a fost dublat de *homo aestimans*, acest geniu al sintezelor pe planul experienței sociale, care, aplicînd neabătut criteriul etern și infailibil al funcționalității, a deosebit creația de impostură, valorile reale de falsele străluciri, menținînd activitatea lui *homo faber* în limitele necesarului și raționalului. Conceptul de *responsabilitate* nu este decît o formulă etică pentru un element corelat în mod obiectiv cu acela de *creație*, în orice complex organizat. Ceea ce este nefuncțional se înlătură — acesta a fost principiul care a organizat în mod ascendent evoluția materiei, a eliminat treptat hazardul și anarhia, a redus entropia sistemelor vieții. Într-un complex autoinstruibil în care factorul reglator și cel efector sînt strîns uniți, deci acolo unde autoreglarea funcționează normal, responsabilitatea, ca un concept aparte, este nenecesară. Dar în societatea modernă, deosebit de complexă, există pe canalele de transmitere a informației un mare număr de factori intermediari care fac ca semnalul de funcționalitate dat de public să se disperseze, să-și piardă eficiența sau să ajungă în forme alterate la autor, acesta din urmă are, la rîndul său, posibilitatea de a nu ține seama de opinia publicului. În cadrul unei societăți superior organizate, aceasta este o situație anacronică. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R., sublinia o idee de largă răspîndire în gîndirea filosofică contemporană cînd spunea: „Este, cred, un adevăr axiomatic că, pînă la urmă, arta, ca orice activitate socială, trebuie să răspundă unei necesități — și numai în măsura în care satisface această necesitate ea își confirmă valoarea”.

DIM. RACHICI

*

Partidului

*Totdeauna, totdeauna apele curg
și-n zorii zilei și în amurg.
Totdeauna există-o fereastră
deschisă-n suflet spre zarea-albastră.*

*Totdeauna exist-un pridvor
al dragostei sfinte de care ni-i dor,
al dragostei 'nalte ce, neabătut,
are valoare de plus-absolut.*

*

Țară de cîntec

*Ți-aduc tributul,
de aripi și soare ;
dau-ți lauda mea
în imnuri și grine ;
dau-ți singele-mi cald
prelins pe crucea afumată-a-ndoielii
în nopți de veghere —
și tăria de-a fringe lespedeă dură
de sub care
zi de zi
peste destin mă înalț.*

Când ne-au înconjurat durerile,
 Lanțurile când ne strîngeau mîinile,
 Când în întinerie căutam soarele,
 Atunci tu, partid,
 Ne-ai ajutat să preschimbăm
 Geamătul în cîntec,
 Durerea în luptă,
 Să găsim cărarea
 Printre stînci și ceață,
 Să grăim deschis
 Ca fratele cu frate,
 Să-ntîndem unul altuia mina
 Ca oamenii,
 Să sperăm și să visăm,
 Să credem în ziua de mîine,
 În tot ceea ce-nseamnă treaptă spre mai bine,
 Spre marmură de-nalt și de frumos.

De-atunci ești mereu cu noi,
 Alături de milioane de dorinți de-ale noastre,
 Alături de milioane de vise de-ale noastre,
 Ne-ndemni sufletul
 Ne dai aripi,
 Prin tine sîntem înțelepți,
 Îndemnatoci și îndrăzneți,
 Prin tine găsim drum înainte
 Spre strălucire,
 Spre piscul auriu
 Al eroilor și-al zilelor,
 Spre îndrăznețul mîine,
 Ce deschide porțile
 Orizonturilor albastre
 Care revarsă în noi nestinsele seve
 Ale tinereții veșnice.

În rîndnește de DAMIAN URECHIE

Semnificația
luptei P.C.R.
pentru apărarea
și promovarea principiilor
Independenței și suveranității
naționale

În planul constelației politice a lumii contemporane, principiile independenței și suveranității popoarelor au căpătat o importanță majoră și un conținut mult mai bogat. Afirmația noastră pornește de la analiza proceselor revoluționare ce au loc în epoca noastră a apariției, formării și dezvoltării sistemului mondial socialist, în special, a avântului mișcărilor de eliberare națională și, drept rezultat, destrămarea sistemului colonial al imperialismului. În noile condiții istorice, deși capitalismul, forțele reacționare, imperialismul și-au pierdut din puterea lor de influență, totuși ele se năpustesc cu aceeași cruzime asupra popoarelor mici și mijlocii, încălcându-le independența, libertatea și suveranitatea națională. „Este necesar să avem permanent în vedere că în lume — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — mai există forțe reacționare, imperialiste, că țara noastră trebuie să-și aducă permanent contribuția la lupta împotriva politicii de forță și dictat, să militeze neabătut pentru promovarea în viața internațională a unor raporturi de colaborare și prietenie, pentru triumful principiilor de deplină egalitate în drepturi între toate națiunile lumii, pentru respectul independenței și suveranității naționale, împotriva oricărui amestec în treburile altor state”.¹ Sărbătorirea celor cinci decenii de activitate ai glorioșului nostru partid, ne prilejuiește ocazia de a sublinia efortul P.C.R. pentru apărarea și promovarea principiilor independenței și suveranității naționale în politica externă a țării noastre.

* * *

Năzuința de libertate, de independență și suveranitate națională au însoțit popoarele de multă vreme, accentuându-se pe măsură ce statele mari, imperiile au atentat într-o formă sau alta asupra acestor condiții fundamentale de viață, condiții ce au făcut corp comun cu însuși progresul social. Dacă prima condiție s-a impus odată cu apariția popoarelor, celelalte pot fi plasate în timp, mai ales, pe măsură ce procesul de formare și dezvoltare al națiunilor s-a conturat, respectiv în epoca trecerii de la feudalism la capitalism când, după cum se știe, a apărut și problema națională, adică dominația și antagonismul dintre națiuni.

Pornind de la realitatea istorică dată și cu intenția de a lămuri calca ce avea să ducă la stabilirea relațiilor de egalitate între națiuni, Marx și Engels, încă în Manifestul Partidului Comunist, arătau: „în măsura în care va fi desființată exploatarea unui individ de către celălalt, va fi desființată și exploatarea unei națiuni de către alta. Odată cu dispariția antagonismului dintre clase în sinul națiunii, va dispărea și dușmănia dintre națiuni”.²

Clasicii marxismului, au abordat în lucrările lor atât problema relațiilor naționale pe plan intern, cit și extern. „O sinceră colaborare internațională a națiunilor — arăta Engels — este cu putință numai cu condiția ca fiecare din aceste națiuni să fie pe deplin autonomă acasă la ea”. La rîndul său, V. I. Lenin, abordînd problema necesității drepturilor egale între națiuni, făcea următoarea remarcă: „Recunoașterea egalității în drepturi a națiunilor și a limbilor le este scumpă marxistilor nu numai pentru că ei sînt cei mai consecvenți democrați. Interesele solidarității proletare, ale unității tovarășești în lupta de clasă pe care o duc muncitorii, cer să se asigure o deplină egalitate în drepturi a națiunilor, pentru a înlătura chiar și cea mai mică neîncredere, înstrăinare, suspiciune și vrajbă între națiuni”.³

1) Nicolae Ceaușescu, „Expunere la plenary Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană”, Editura politică, București 1971, p. 28.

2) K. Marx și F. Engels, Opere alese, vol. I, Editura politică, București, 1966, p. 30.

3) V. I. Lenin, Opere complete vol 25, Editura politică, București, 1964, p. 152.

V. I. Lenin are și meritul de a fi conceput politica externă a statului sovietic, concretizată în „Decretul asupra păcii”, document programatic de o mare valoare teoretică pentru Partidele Comuniste și Muncitorești. „Partidele socialiste care nu vor dovedi prin toată activitatea lor arăta V. I. Lenin — atât în prezent cât și în timpul revoluției și după victoria ei — că vor elibera națiunile subjugate și vor așeza pe temelia unei uniuni libere relațiile cu aceste națiuni... asemenea partide vor săvârși o trădare față de socialism.”

Partidul Comunist Român, dînd dovadă de o înaltă responsabilitate față de năzuințele și interesele fundamentale ale poporului român și-a cîștigat — datorită consecvenței și realismului său în politica externă — stimă și apreciere din partea propriului popor, cît și a celorlalte forțe progresiste ale lumii contemporane. Consecvența și realismul acestei politici, își au rădăcini în experiența proprie a poporului român, în a cărei istorie găsim un izvor nesecat de mîndrie patriotică față de eroismul manifestat în luptă pentru apărarea ființei sale naționale, a independenței și suveranității patriei. P.C.R. s-a aflat în fruntea luptei poporului și atunci cînd dușmanii externi atentau la independența și suveranitatea sa, după cum tot el a organizat lupta forțelor democratice în perioada dictaturii militar-fasciste care împinsese țara spre o iminentă catastrofă națională. Inițierea, organizarea și conducerea pînă la victoria deplină a insurecției antifasciste din August 1944, reprezintă încă o dovadă a înaltei răspunderi a partidului nostru față de destinele poporului. Semnificația actului istoric amintit este cu atât mai bogată cu cît avem în vedere faptul că, datorită lui, România și-a redobîndit independența națională, condiție hotărîtoare pentru recunoașterea drepturilor poporului, pentru drumul revoluționar, transformator al României.

În condițiile postbelice, P.C.R. a așezat la temelia politicii externe a statului nostru prietenia și alianța frățească cu țările socialiste, principiul leninist al coexistenței pașnice între țări cu sisteme social-economice diferite, neamestecului în treburile interne ale altor popoare, respectarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a tuturor statelor, indiferent de mărimea lor. Încă la istorica Conferință Națională a P.C.R. din octombrie 1945, între condițiile necesare unei păci și securități durabile în lume figura respectarea voinței fiecărui popor de a-și făuri singur regimul său social, respectarea independenței naționale și neamestecul în afacerile interne ale altor popoare.⁴

Așa dar, încă în urmă cu peste un pătrar de veac, partidul nostru a intuit și formulat acele principii ale politicii externe care aveau să fie impuse de însăși viața internațională.

La scurtă vreme de la memorabila Conferință Națională a P.C.R., cunoscînd deosebirile fundamentale dintre cele două sisteme social-economice mondiale, caracterul agresiv al forțelor imperialiste, Raportul la Congresul al VI-lea al partidului sublinia faptul că „Lupta popoarelor pentru suveranitatea și independența lor constituie o piedică în calea transformării întregii lumi în moșia bancherilor și președinților de trusturi americane”. Pornind de la schimbările și realitățile politico-sociale internaționale, raportul amintit arăta că țările socialiste respectiv, „țările democrației populare care s-au smuls din cătușele imperialismului și și-au cucurit independența, reprezintă îndeosebi un obstacol de netrecut în calea expansiunii imperialiste a noilor pretendenți la dominația mondială”.⁵ Totodată, raportul la Congresul al VI-lea al partidului elucida cele două concepții, diametral opuse ale relațiilor dintre țările socialiste, pe de o parte, și a celor dintre țările capitaliste, pe de altă parte. Astfel, în timp ce tratatele încheiate între țările socialiste aveau la bază ideea colaborării internaționale, blocul occidental se întemeia pe „ideea spargerii colaborării internaționale”.⁶

Din cele arătate pînă aici, rezultă cu destulă claritate concepția realistă a partidului nostru în politica sa externă. Trebuie subliniat faptul că, în răstimpul ce s-a scurs de la cele două evenimente cu o înaltă rezonanță politică în viața partidului și poporului nostru — Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 și Congresul al VI-lea al partidului din februarie 1948 — P.C.R. și statul nostru au respectat cu sfințenie principiile amintite mai sus, considerîndu-le adevărate precepte și condiții sine quanon pentru destinderea încordării internaționale și asigu-

4) Ibidem, vol. 27, Editura politică, București, 1964, p. 200.

5) Gh. Gheorghiu Dej, „Raportul politic al C. C. la Conferința Națională”, Articole și cuvîntări, ediția IV-a, F.S.P.L.P., București, 1955, p. 8.

6) Gh. Gheorghiu Dej, „Raportul politic al Comitetului Central la Congresul P.M.R.”, Articole și cuvîntări, ediția IV-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 124-125, 127.

7) Ibidem.

rarea securității popoarelor, securitate amenințată de politica agresivă a cercurilor imperialiste agresive, în frunte cu cele ale S.U.A.

După cum se știe, țările capitaliste europene au ieșit slăbite din cel de al II-lea război mondial, în timp ce S.U.A. dețineau după acest război, pe lângă forța militară precumpănitoare a lumii capitaliste, 60% din producția mondială capitalistă, o treime din exportul capitalist și 70% din rezervele de aur. Drept rezultat, „Statele Unite au devenit hegemonul lumii capitaliste și au trecut la promovarea accentuată a unei politici de cucerire a dominației mondiale. Aceasta și-a găsit expresia în crearea blocurilor militare agresive N.A.T.O., C.E.N.T.O., S.E.A.T.O., și în împinzirea întregii «lumi libere» cu rețeaua bazelor militare americane, în politica de discriminare comercială față de țările socialiste, în ideologia anticomunismului și a războiului rece imprimată întregului lagăr capitalist”.⁸

Paralel cu acestea, S.U.A. au trecut la acțiuni agresive, războinice. Astfel, în 1950 au cotoplit insula chineză Taiwan, apoi, au provocat războiul între Coreea de Sud și R.P.D. Coreeană, au întreprins sângerosul război împotriva popoarelor din Vietnam, în Laos, Cuba, R. Dominicană, au escaladat războiul în Indochina, etc. Toate acestea au pus în mare pericol pacea și securitatea popoarelor, libertatea și independența națională. În astfel de condiții este limpede faptul că, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la înalta tribună a O.N.U., „În viața internațională se manifestă încă forțe imperialiste și colonialiste care vor să continue vechile practici de dominație asupra popoarelor, care promovează o politică de forță și dictat, amestecându-se în treburile interne ale altor state, încercând să le impună voința lor, să le aservească interesele lor”.⁹

Militând cu fermitate și înalt devotament pentru salvarea păcii, pentru crearea unui climat favorabil destinderii încordării internaționale, pentru asigurarea securității tuturor popoarelor, P.C.R. și statul nostru socialist au fundamentat științific politica externă, pornind de la împlinirea sarcinilor naționale cu cele internaționale, de la analiza realistă a proceselor și fenomenelor ce se desfășoară în epoca noastră contemporană.

Formarea și dezvoltarea sistemului mondial socialist a constituit o necesitate logică, istorică. El este rezultatul luptei popoarelor din țările respective conduse de partidele comuniste pentru eliberarea națională și socială, pentru înlăturarea revoluțiilor socialiste. Societatea socialistă presupune instaurarea unor relații superioare, corespunzătoare caracterului forțelor de producție, respectiv relații de colaborare și ajutor reciproc. Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție reprezintă condiția fundamentală a dezvoltării planificate și într-un ritm rapid al tuturor ramurilor economiei naționale. De aceea, partidul și statul nostru manifestă grijă permanentă și susținută pentru perfecționarea continuă a relațiilor de producție. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu „În activitatea sa, partidul nostru pernește de la premiza că, o dată cu creșterea forțelor de producție, trebuie asigurată perfecționarea continuă a relațiilor de producție, aceasta realizându-se nu ca rezultat al acțiunii oarbe a legilor obiective, ci în mod planificat, conștient, ca urmare a acțiunii organizate de oameni”.¹⁰

Natura orînduirii socialiste reclamă și determină ca pe plan extern, statul socialist să promoveze principiile noi, radical superioare celor din orînduirea capitalistă. Este cunoscut că burghezia, imperialismul nesocotesc „interesele naționale ale popoarelor, încalcă în mod brutal drepturile lor suverane, promovează o politică de inegalitate între națiuni, de subordonare a altor țări; aceasta generează opoziția înverșunată a popoarelor asuprite, adversitate și învrăjbită în relațiile internaționale, alimentează neîncrederea și suspiciunea între state”.¹¹

În condițiile socialismului, locul relațiilor bazate pe inegalitate, pe amestecul în treburile interne ale altor popoare pe subjugarea economică și politică l-au luat relațiile de tip nou stabilite între țările socialiste, care au o cu totul altă fizionomie și finalitate.

Noua fizionomie a relațiilor dintre țările socialiste este determinată de comunitatea orînduirii sociale, de ideologia comună, marxist-leninistă, de interesele și idealurile supreme comune ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Iar finalitatea acestui tip nou de relații trebuie să se reflecte în dezvoltarea rapidă a

8) Silviu Brucan, „Not forme ale contradicțiilor interimperialiste”, Lupta de clasă, nr. 2/1968, p. 57.

9) Nicolae Ceaușescu, „Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Adunării generale a Organizației Naționale Unite”, Editura politică, București, 1970, p. 8.

10) Nicolae Ceaușescu, „Raport la cel de al X-lea Congres al Partidului Comunist Român”, Editura politică București, 1969, p. 60.

11) Ibidem, p. 72.

economiei naționale a fiecărei țări socialiste, deoarece, numai astfel sistemul socialist mondial, în ansamblul său, va exercita o influență tot mai pozitivă asupra celorlalte procese ce au loc în epoca noastră contemporană. Pentru că, după cum sublinia secretarul general al P.C.R. „Întărirea sistemului mondial al socialismului se realizează nu numai ca rezultat al dezvoltării economice și militare a celor 14 țări, ci și ca rezultat al creșterii prestigiului și influenței ideilor socialismului în lume, al faptului că, în perspectivă, noi și noi popoare vor pași pe calea socialismului”.¹²

Relațiile stabilite între țările socialiste prefigurează tipul de relații între toate statele ce vor pași pe calea socialismului, exercitând o influență pozitivă asupra conștiinței tuturor popoarelor lumii. Ele sînt așezate „pe baza principiilor marxism-leninismului, ale internaționalismului proletar, pe baza respectării independenței și suveranității fiecărui stat, a egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne, a avantajului reciproc și într-ajutorării tovarășești”.¹³

Pentru poporul nostru constituie o mîndrie patriotică, și, în același timp, internaționalistă faptul că partidul și statul nostru au respectat constant, pilduitor, am putea spune, principiile mai sus amintite. Acordul între cuvînt și faptă, lupta neobosită dusă pe plan internațional pentru respectarea principiilor impuse de viață, de altfel, reprezintă trăsătura fundamentală a politicii externe a României socialiste. Ba, ceva mai mult! Partidul și statul nostru consideră că respectarea neabătută a acestor principii în totalitatea lor, „reprezintă cheia de boltă a unității țărilor socialiste, cerința cea mai imperioasă a întăririi sistemului socialist mondial, unul din factorii fundamentali de care depind mersul înainte al orînduirii socialiste și comuniste, înlăptuirea idealurilor popoarelor care și-au luat soarta în propriile mîini, idealurilor de dreptate socială și națională ale tuturor popoarelor”.¹⁴

Abordînd realist procesele vieții internaționale contemporane, statul nostru, în politica sa externă promovează, iarăși, statornic, principiul coexistenței pașnice între țări cu sisteme social-economice diferite. Acordînd atenție deosebită colaborării și cooperării cu toate statele socialiste, România „se preocupă de extinderea relațiilor, pe planuri multiple, cu toate țările lumii. Considerăm că numai participînd activ la diviziunea internațională a muncii, la circuitul mondial de valori materiale și spirituale putem asigura progresul propriei noastre țări și, totodată, ne putem aduce contribuția la cauza păcii în întreaga lume”.¹⁵ Una din dovezile cele mai electivente ale colaborării cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, o constituie faptul că țara noastră întreține relații diplomatice cu 97 de state, iar schimburi comerciale cu peste 100 de țări.¹⁶

Republica Socialistă România și-a cîștigat un imens prestigiu internațional și datorită faptului că își aduce o contribuție activă la întreaga activitate a O.N.U., precum și a celorlalte organisme internaționale. Faptul că sesiuni ale O.N.U., au adoptat unele rezoluții importante inițiate de țara noastră ca, de pildă, „cea cu privire la dezvoltarea acțiunilor pe plan regional și a relațiilor de bună vecinătate între state cu orînduri sociale diferite, precum și cea referitoare la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare”,¹⁷ etc. confirmă odată în plus, spiritul de răspundere de care este animată România pentru soarta și viitorul omenirii. Pe aceeași linie se înscrie și propunerea făcută statelor balcanice încă în anii 1957—1959 în vederea încheierii unui tratat pentru transformarea acestei părți a continentului într-o zonă a păcii și colaborării, într-o zonă denuclearizată. În contextul actual al relațiilor internaționale, Europa, leagăn al progresului material și spiritual al omenirii, reclamă o atenție sporită, deoarece, acest continent — după cum se știe — a fost bîntuit într-o perioadă istorică relativ scurtă, de cele două războaie mondiale, cele mai năpraznice din cîte le-a cunoscut istoria omenirii. De aceea, țara noastră, se pronunță hotărît și acționează responsabil pentru organizarea unei conferințe internaționale a tuturor statelor europene în vederea încheierii unui tratat privind securitatea europeană. „Desigur, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, consolidarea securității în Europa presupune eliminarea reziduurilor celui de al doilea război mondial și a perioadei războiului rece, recunoașterea inviolabilității granițelor existente și, în general, a schimbărilor isto-

12) Ibidem, p. 105.

13) „Principiile de bază ale politicii externe a României”, Editura politică, București, 1968, p. 26.

14) Ibid.

15) Nicolae Ceaușescu „Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Adunării generale a Organizației Naționale Unite”, Editura politică, București, 1970, p. 9—10.

16) Ibidem, p. 9.

17) Ibidem, p. 12—13.

rice care s-au produs pe continent în epoca postbelică. În această ordine de idei, se impune recunoaşterea de către toate statele a Republicii Democratice Germane, asigurarea participării ambelor state germane la viaţa politică mondială, inclusiv în cadrul O.N.U. şi în alte organisme internaţionale.¹⁸

Partidul şi statul nostru, pornind de la faptul că cheltuielile militare depăşesc 200 de miliarde de dolari anual, că există atâtea blocuri militare în lumea capitalistă, adevărate focare de război, militează pentru lichidarea lor, precum şi a bazelor militare de pe teritoriul altor ţări, retragerea tuturor trupelor străine în graniţele lor naţionale. Realizarea unui astfel de imperativ al zilelor noastre reclamă dizolvarea blocurilor militare şi încheierea tratatului de dezarmare generală şi totală. În acelaşi timp, ea cere statelor capitaliste să ţină seama de învăţămintele istoriei, să aibă în vedere că, în condiţiile actuale, raportul pe plan internaţional gravitează tot mai mult în favoarea forţelor păcii, democraţiei şi socialismului, că soarta popoarelor nu mai poate fi dictată de statele imperialiste; că a sporit imens rolul statelor mici şi mijlocii. De acum, războaiele mondiale nu mai constituie o fatalitate, ele pot şi sînt preîntîmpinate de forţele păcii, democraţiei şi socialismului. Aceste forţe, opunîndu-se cu toată hotărîrea cataclismelor şi conflagraţiilor militare mondiale, sînt, în acelaşi timp, şi promotoarele apărării independenţei şi suveranităţii naţionale a popoarelor, a rezolvării problemelor internaţionale în conformitate cu interesele generale ale tuturor ţărilor, indiferent de mărimea lor. „Desigur, spune conducătorul statului român la tribuna O.N.U., noi nu uităm nici un moment răspunderea deosebită ce revine statelor mari în viaţa internaţională. În acelaşi timp, considerăm că ţările mici şi mijlocii au de jucat un rol de seamă în lumea contemporană şi că ele trebuie să participe activ la rezolvarea tuturor problemelor care confruntă omenirea”.¹⁹ Această teză are o semnificaţie politică deosebită pentru relaţiile internaţionale actuale şi, mai ales, pentru viitorul omenirii, ea impunîndu-se ca rezultat al acţiunii forţelor motrice înnoitoare care acţionează pe plan naţional şi mondial.²⁰

Prezenţa statelor mici şi mijlocii în rezolvarea problemelor arzătoare actuale poate fi şi este eficientă în măsura în care sînt respectate astfel de principii cum ar fi egalitatea, independenţa şi suveranitatea.

Partidul Comunist Român, detaşament activ al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, promovînd pe plan extern statornic şi cu fermitate leninistă principiile independenţei şi suveranităţii naţionale îşi îndeplineşte în mod plindulor o îndatorire internaţionalistă, cu o semnificaţie politică de mare valoare. Pătrunderea acestor principii în planul relaţiilor internaţionale actuale este de natură să asigure progresul social, pacea şi securitatea popoarelor, ele reflectînd aspiraţii, năzuinţi ale întregii lumi dornice de libertate.

Putem fi mîndri de faptul că politica externă a României socialiste este apreciată pozitiv de aproape toate guvernele statelor, că principiile independenţei şi suveranităţii şi-au făcut loc în limbajul cotidian al multor personalităţi. „Respectul pentru independenţă şi suveranitate, arată Maurice Schuman — ministrul afacerilor externe al Franţei —, neamestecul în treburile interne, spiritul de comprehensiune şi de colaborare sînt pentru Franţa, ca şi pentru România, principiile care trebuie să călăuzească raporturile dintre ţările europene, să inspire înstituirea unui sistem de securitate colectivă, să îngăduie depăşirea împărţirii continentului în blocuri şi să favorizeze înflorirea spirituală a naţiunilor şi statornicirea unui climat de bună înţelegere.”²¹

Poporul nostru, în decursul istoriei sale, a făcut numeroase sacrificii, a luptat în mod eroic pentru neatîrnare, pentru dobîndirea independenţei şi suveranităţii naţionale. Căci, după cum se subliniază în „Declaraţia M.A.N. a R. S. României, cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României”: „Suveranitatea şi independenţa naţională sînt bunuri nepreţuite, pe care poporul român, în frunte cu partidul comunist, le-a cucerit prin lupte şi jertfe grele, la capătul unui drum istoric zbuciumat. Ele sînt cuceriri fundamentale ale orînduirii socialiste, la care oamenii muncii, întregul popor ţin ca la propria lor viaţă, căci de ele depind însăşi viaţa, însuşi viitorul lor”.²²

¹⁸) Nicolae Ceauşescu, „Cuvîntare la sesunea jubiliară a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite”, Editura politică, Bucureşti, 1970, p. 11—12.

¹⁹) Ibidem, p. 15.

²⁰) Mircea Maliţa, „Statele mici şi mijlocii în relaţiile internaţionale”, Lupta de clasă, nr. 2/1968, p. 44.

²¹) „Lumea”, nr. 1 din 1 ianuarie 1971, p. 24.

²²) „Principiile de bază ale politicii externe a României”, Editura politică Bucureşti, 1968, p. 38.

Cîntec de Ianuarie

Cum să gădesc cîntecul de Ianuarie, cîntecul fără margini
 al luminii cîntecul răsărit
 din pieptul meu cînd dorm.
 Pe stradă întilnesc oameni, în somn
 întilnesc oameni.

Noaptea într-un vis cînd o apă
 îmi desparte somnul în două
 pe un mal alb întilnesc oameni.
 E o zi cu oameni —

Tristă trebuie să fie ziua fără oameni.
 În somn le vorbesc, mă ridic pe perna mea albă
 și le spun, tristă trebuie să fie ziua fără oameni.
 Cînd o apă îmi desparte somnul
 de mine
 și pe pernă îmi crește o floare
 strig.

Aceasta nu poate fi decît floarea somnului
 sau floarea inimii,
 mă ridic cu ea în palme să plec
 și vă strig
 mîinile mele sînt făcute pentru a urni
 acest zid nevăzut din loc.

Trăiește fericit dacă fericirea
 e un lucru atît de simplu.

Crezi în dragoste
 în merele culese acum cînd ramurile s-au uscat ...

Mă podidește plînsul cînd văd acest vînt
 de ianuarie rupînd crengile înghețate și ude.
 Dar nu e nimic tristețile mele sînt fără vînt
 așa cum e vîntul și gerul care rupe tarba,
 și văd lumina scării pe care un tînăr
 azi noapte a murmurat
 vor veni cireșii albi
 nu-i nimic azi noapte a nins

Frate al meu, niciodată
nu ți-e cîntarea mai dulce
ochii mai frumoși
decît acum cînd stringi această
floare crudă între degete,
decît acum cînd stai și ascuți
oamenii din somnul meu, floarea
inimii mele ducînd-o
pe un deal de unde să lumineze
noapte de noapte pînă cînd
mă voi stinge.

Sună ianuarie deasupra unei păduri
albe,

acum cînd imi desparte somnul
în două
și strig frate al meu
după colinele aspre se arată
chipurile zilei
Trezește-te din vis și prinde
în palme floarea crescută
pe pernă
așterne-ți pe podca muzici
să înflorească lemnul
capătul casei unde zilnic
nedespărțit și trist văd oameni.
Trezește-te din vis în miezul
nopții cînd încerc
să port pe brațe acest zid
nevăzut.

acest zid cu marginile pierdute
mirosind a dimineață, a pîine
a moarte, a vîlă, a
acest zid pe care cresc
mieii și pe care într-o zi sau într-o iarnă
câmașa mea va lumina

s-a luminat, e zi de ianuarie și aleargă
pe pămînt mieii.

GEORGE DRUMUR

*

Poarta de lemn

În fiecare poartă de lemn încrustată
Regăsesc gîndurile înșirate de o daltă
Și o inimă bintuită de neliniști
Adunîndu-le frumos laolaltă.

*La glezne-i cimpia ușor fluturînd
Bănuții de aur ai spicelor grase ;
Mai sus somnoroșii știuleți de porumb
Atîrnă în scutece verzi de mătase.*

*Coline-argintii luminînd depărtat
Bătrîne zăpezi, netopite, prefiră, —
Cu umbrele zilei se joacă dansînd
Cocoșii de vară pe gardul — o lîră.*

*Prin brazii tomnatici, cu gene brumate,
Alunecă stele sunînd îndelung
Spre poarta de lemn cu iz de pădure
Ce străjuie obcina spre Cimpulung.*

*

AL. JEBELEANU

Pastel alb

*Deasupra fării albe răzbește
Soarele expansiv și tinăr, ca-n echinoxul
De primăvară. Zăpada își aruncă reflexele
Caste peste universul de porțelan.*

*Vinturile, potolindu-se, își desfac aripel
Și pletele albe spre soare. E o extiriantă
Foame de-albastru, de vertical în lucruri,
In oameni ! Albe melodii ne cuprînd.*

*Cerbii albi grăbesc spre nimbul muntelui
Scînteietor, spărgînd cu-argintul copitei
Gheața de zahăr. Prunii, pe coaste, pîdesc
Să irumpă cu muguri metalici și flori albe.*

*Sus, după stîncile Ceahlăului, realitatea
Și cerul s-ajung. Transparențele coboară
Spre codrii de brad și spre zări de-aluminiu.
Steme albe peste-o copilărie imaculată.*

*Elanurile soarelui sînt de-acum și elanurile mele,
Pretutîndeni le simt respirația limpede și le chem,
Pretutîndeni răsună edenice
Peste universul de porțelan.*

PĂGINI DIN
ISTORIA P.C.R.
ȘI A MIȘCĂRII
MUNCITOREȘTI
DIN BANAT

P. C. R. — ORGANIZATORUL REZISTENȚEI ANTIFASCISTE

Infruntind teroarea autorităților, clasa muncitoare a dus o luptă curajoasă împotriva dictaturii militarofasciste, împotriva războiului și a hitleriștilor, luptă care a îmbrăcat cele mai variate forme economice și politice. În orașe și centre industriale ca: Timișoara, Arad, Lugoj, Reșița, Bocșa etc. existau celule ale partidului, conduse și îndrumate de Comitetul regional Banat al Partidului Comunist

Român. Asemenea celule existau și în unele comune și sate bănățene, între care Tormac, Receaș, Pecica, Lipova, Curtici, Dumbrava etc.

La uzinele metalurgice „Ferdinand” (azi „Oțelul Roșu”), la Nădrag și în altele, muncitorii au reușit, la sfârșitul anului 1941, să forțeze direcțiunea uzinelor să acorde o majorare de salariu de 30 la sută și să semneze noi contracte colective. Asemenea acțiuni au avut loc și la Atelierele principale C.F.R., Fabrica de tricotaje „Alca”, Prima fabrică bănățeană de mănuși, Fabrica de articole electrice „Dura”, Fabrica unită de lacuri și vopsele din Timișoara și altele. În timpul războiului, aceste acțiuni s-au transformat în adevărate bătălii de clasă. La fabrica de sticlă din Tomești, cei peste 150 de muncitori, împreună cu familiile lor, adunați în curte, au blocat conducerea întreprinderii în incinta birourilor administrației care numai la intervenția jandarmilor a fost eliberată, după ce în prealabil a promis satisfacerea revendicărilor muncitorilor.

Comitetul regional Banat al Partidului Comunist Român, a difuzat nenumărate manifeste și publicații în limbile română, maghiară, germană și sîrbă, făcînd cunoscut masei principalele documente ale Comitetului Central al Partidului Comunist Român ca: Platforma Program al Partidului Comunist Român din 6 septembrie 1941, Rezoluția Comitetului Central din ianuarie 1942, Hotărîrea din iunie 1943, referitoare la încheierea Frontului Patriotic Antihitlerist și alte documente. La Platforma Program din 6 septembrie 1941, intitulată semnificativ „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională” se stabileau obiective precise: răsturnarea dictaturii militarofasciste, încetarea războiului antisovietic, participarea la lupta împotriva Germaniei hitleriste, formarea unui guvern al independenței naționale, abolirea dictaturii de la Viena, înlăturarea de reforme democratice etc.

Conform indicațiilor prevăzute în Platforma Program din septembrie, Comitetul Regional Banat al Partidului Comunist Român a cerut oamenilor muncii să saboteze prin orice mijloace mașina de război hitleristă. În acest sens, în fabrici și uzine s-a desfășurat o vastă activitate de sabotaj. Muncitorii de la Atelierele principale CFR Timișoara, Lugoj, Arad, Caransebeș au provocat deraieri de trenuri militare cu muniții și soldați hitleriști. Metalurgiștii de la Reșița defectau motoarele electrice, introducînd acid clorhidric în uleiul motoarelor. La Bocșa Montană, muncitorii au tălat firul de înaltă tensiune; la Uzinele metalurgice Nădrag muncitorii au sabotat sistematic producția de război prin blocarea arborelui motor ce acționa asupra întregului sistem de angrenare a mașinilor. La Reșița, locomotivele noi erau deteriorate prin introducerea unor bucăți de metal în cilindri și lagăre. Comuniștii de la secția furnale au sabotat sistematic producția de fontă și oțel, prin schimbarea proporțiilor de minereu și cărbune la încărcarea cuptoarelor și blocarea căilor de scurgere a fontei și zgurii. În urma unei asemenea acțiuni, un cuptor a fost făcut inutilizabil pentru o lungă durată de timp. O altă grupă a reușit să înșele vigilența gărzii, incendiind într-o noapte magazia cu piese de schimb pentru branduri și tunuri antitanc.

Intr-un manifest adresat țărănimii muncitoare, Comitetul regional Banat al Partidului Comunist Român chema la luptă antifascistă locuitorii satelor, cerîndu-le să saboteze aprovizionarea mașinii de război hitleriste. „Muncitori și țărani — se spune în acel manifest — dezmeticiți-vă! Hitler ne ia fiii și fură a noastră pline! Nici un bob de griu nemților!”. Insufletită de chemările comuniștilor, țărănimca bănățeană a desfășurat o luptă intensă pentru aducerea la înlăturare a acestui

obiectiv. Țăranii din Ianova și Nițehidorf s-au împotrivit cu hotărâre rechiziționării grului, cei din Silha, au bătut pe notar, alungînd cu furcile autoritățile, iar țăranii din Curtici au atacat un tren care ducea spre Germania alimente.

Autoritățile neputincioase în fața acestei lupte organizate, trec la măsuri de intimidare, după cum se desprinde din Ordonanța publicată de prefectul județului Caraș din 17 iulie 1941, prin care „se aduce la cunoștința întregii populații, funcționarilor publici și particulari, precum și muncitorilor de orice categorie, că Președintele Consiliului de Miniștri a dispus ca „toți acci ce vor fi dovediți că au săvîrșit acte de sabotaj în zona industrială Reșița, Anina vor fi condamnați la moarte și executați”. Această măsură deosebit de drastică nu a avut rezultatul scontat, nu a reușit să intimideze pe comuniști, care conștiinți de justețea cauzei pentru care luptau, au continuat cu mai multă tenacitate, organizînd acțiuni care au lovit puternic în mașina de război hitleristă. Situația critică din această regiune este reflectată și de Ordinul Ministrului Afacerilor Interne nr. 4506 în care se specifica că trebuie să se ia de urgență măsuri în vederea reprimării actelor de sabotaj din spatele frontului. Ordinul amintit se încheia astfel: „cine nu divulgă la timp pe acești tulburători ai ordinii și siguranței, vor fi executați împreună cu toată familia”.

În anii grei ai războiului, în condițiile unei înăspriri a teroarei, comuniștii, însuflețiți de dragostea fierbinte de patrie și popor, punîndu-și viața în primejdie la fiecare pas, au desfășurat o asiduă muncă politică în rîndul maselor populare, pregătind răsturnarea dictaturii fasciste. Făcînd cunoscut documentele partidului, curieri speciali duceau manifeste și ziare de la Timișoara la Reșița, Lugoj, Arad și în alte centre industriale. „Citește-l și dă-l mai departe” spuneau răspînditorii ziarelor. Muncitorii de la Atelierele C.F.R. din Timișoara, de la „Astra” Arad, metalturgistii din Reșița, minerii de la Anina, textiliștii din Timișoara și Lugoj citeau cuvîntul partidului, strecurau în mîinile tovarășilor lor de la strung, de la cuptoare, de la războaie foiele împăturite cu grijă.

În cursul anilor 1941—1944, din inițiativa Comitetului regional Banat al Partidului Comunist Român s-au răspîndit la Timișoara și în alte orașe o serie de manifeste; în noaptea de 30 aprilie 1942, la Timișoara au fost răspîndite manifeste îndreptate împotriva regimului militar și a războiului antisovietic, purtînd lozincă „Jos Hitler!”. În noieembrie 1942, necunoscuți, se semnala într-un raport al Siguranței, au răspîndit la Lugoj manifeste cu lozincă „Jos Hitler”, „Jos cu Germania!”. Pe majoritatea caselor din orașul Caransebeș s-au găsit în noaptea de 11—12 august 1943, lozincile „Vrem pace”, „Proletari din toate țările uniți-vă!”.

Comitetul regional Banat al Partidului Comunist Român chema în spiritul rezoluției Comitetului Central al Partidului Comunist Român din ianuarie 1942 (intitulată „Pierrea sau salvarea poporului român”), masele populare la luptă pentru înecarea războiului antisovietic, întoarcerea armelor împotriva cîmpitorilor hitleristi și pentru recucerirea independenței țării în cadrul unui larg front patriotic anti-hitlerist. Autoritățile fasciste înfricoșate de amploarea mereu crescîndă a mișcării antifasciste au trecut la intensificarea terorii.

În a doua jumătate a anului 1943, condițiile pentru atragerea la luptă comună a tuturor forțelor patriotice împotriva fascismului au devenit mai prielnice, deoarece, după cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Partidul Comunist, exponent al intereselor naționale ale întregului popor, a organizat rezistența antifascistă și lupta maselor populare pentru răsturnarea regimului antonescian, ieșirea din războiul purtat alături de Germania și alăturarea forțelor antihitleriste”. În iunie 1943 se organizează Frontul Patriotic Antihitlerist, iar în aprilie 1944 Frontul Unic Muncitoresc. La 1 Mai 1944 Frontul Unic Muncitoresc a lansat manifestul său „Către întreaga clasă muncitoare! Către poporul român!” chemînd la luptă unită forțele patriotice antifasciste. În această perioadă, Comitetul regional Banat al Partidului Comunist Român își intensifică activitatea, tipărind material propagandistic, afișe, manifeste, chemări, care au fost difuzate de comuniști, uteciști, de toți oamenii cinstiți, în întreprinderi, pe străzi, la orașe și sate, chemînd clasa muncitoare și întregul popor la lupta pentru salvarea țării.

În primăvara anului 1944, în baza instrucțiunilor Comitetului Central al Partidului Comunist Român, biroul Comitetului regional Banat al Partidului Comunist Român a luat hotărîrea înființării grupului de partizani „Mărăști”, care a acționat în munții Semenicului, Reșița, Oravița. Prin ajutorul unui ofițer patriot de la regimentul 42 artilerie, cu autoduba manutanței din Timișoara s-au sustras din depozitele regimentului armamentul necesar grupului de partizani.

Traducînd în viață planul de pregătire a insurecției antifasciste elaborat de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Biroul Comitetului regional Banat al

Partidului Comunist Român a luat măsurile necesare pentru crearea formațiunilor de luptă patriotică în orașe și centre industriale ca: Reșița, Timișoara, Lugoj, Arad, Nădrag etc. Pentru asigurarea deplină a succesului acestei acțiuni, Comitetul regional Banat al P.C.R. a desfășurat o largă muncă politică în rândurile armatei, reușind să atragă, în vederea declanșării insurecției, numeroși soldați și ofițeri patrioți. Acțiunea conjugată a tuturor forțelor patriotice a creat climatul favorabil în întreaga țară pentru declanșarea insurecției antifasciste.

În zilele insurecției, masele populare de pe întreg teritoriul Banatului și-au manifestat dragostea fierbinte și atașamentul, sprijinind cu inflăcărare Partidul Comunist, care a organizat lupta pentru dezarmarea forțelor hitleriste. Formațiunile patriotice au luat în paza lor principalele obiective ale orașelor, ale întreprinderilor, controlul circulației și împreună cu forțele militare prezente au dezarmat trupele hitleriste din orașele: Lugoj, Caransebeș, Reșița, Timișoara, Arad, făcând prizonieri și capturând un bogat material de război. Deoarece autoritățile civile au continuat să sprijine mai departe elementele fasciste, trăgându-le eliberarea deținuților antifasciști, comuniștii punând în mișcare sute de muncitori, au organizat o mare demonstrație în fața penitenciarului din Lugoj, forțând autoritățile să elibereze pe luptătorii antifasciști. Asemenea acțiuni au avut loc la Timișoara, Caransebeș, Arad, unde deținuții antifasciști au fost eliberați încă înainte de a fi sosit din București „ordinul scris”.

Actul de la 23 August 1944 a fost rezultatul firesc al năzuințelor de eliberare, rodul îndelungatului proces al luptei social — politice din țară. „Insurecția armată — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al X-lea al partidului — a fost rodul acțiunii unite a celor mai largi forțe politice naționale, armatei, formațiunilor patriotice, al adeziunii depline la lupta antifascistă a maselor populare”.

DAN POPESCU

GREVA DIN MARTIE 1926 A MUNCITORILOR DE LA REȘIȚA

Printre acțiunile de luptă ale muncitorilor metalurgiști de la Reșița, sub îndrumarea Partidului Comunist Român, se numără și greva din primăvara anului 1926. Grevă avea drept scop reînnoirea contractului colectiv de muncă cu patronul, expirat deja la 28 februarie 1926, majorarea salariilor meseriașilor „profesioniști” cu 25% și a lucrătorilor temporari „ziuași” cu 25%, precum și alte doleanțe exprimate în adunarea din 15 martie 1926. Încă, la 15 martie 1926, orele 18, muncitorii metalurgiști de la Uzinele și Domeniile Reșița, organizați în sindicate, s-au întrunit, în baza unei autorizații legale, de comun acord cu comandamentul garnizoanei și a siguranței locale, în sala Căminului Meseriașilor din Reșița, pentru a asculta darea de seamă a Comitetului Sindicatului Metalurgist asupra tratativilor cu direcțiunea uzinelor în privința reînnoirii contractului colectiv de muncă. Așa cum ne informează raportul Poliției din Reșița¹ în sală se aflau un număr mare de muncitori sindicalizați, care în cea mai perfectă ordine și disciplină ascultau explicațiile referenților. Oamenii de încredere ai muncitorilor, imputerniciți cu ducerea tratativilor, au expus modul de desfășurare a tratativilor, modul cum au prezentat patronului pretențiile maselor de muncitori și răspunsul dat de către conducerea uzinelor. În textul expunerilor desigur, referenții au revenit deseori la refuzul direcțiunii atât în privința încheierii unui nou contract colectiv de muncă, cât și asupra ridicării lefurilor. Directorul uzinelor a făcut doar o simplă propunere de semnare a vechiului contract colectiv de muncă. Muncitorii din sală, auzind de refuzul conducerii uzinelor, au hotărât ca în termen de 24 ore să declare greva generală, ca semn de protest la răspunsul nefavorabil al patronului.

Comitetul sindicatului, pentru a preveni un incident, a arătat care vor fi consecințele declarării unei greve și a făcut propunerea de a reînnoi mandatul unei delegații a muncitorilor pentru continuarea tratativilor cu patronul, iar în caz de eșec, să se decidă dacă este posibil să se declare greva sau nu. În urma reînnoirii tratativilor între reprezentanții muncitorilor de la U.D.R. și conducerea uzinelor, directorul uzinelor a hotărât să întreprindă o călătorie la București pentru a discuta cu

¹) Arh. St. Caransebeș, fond Prefectura Jud. Caraș d. 18/1926 f. 1.

conducerea societății.² Din informațiile trimise de către Poliția orașului Reșița, Prefecturii județului Caraș, rezultă că în zilele de 16—17 martie 1926 muncitorii de la U.D.R. au reluat lucrul și au așteptat reintoarcerea directorului în liniște și ordine.

Reintorcându-se de la București, directorul uzinelor de la Reșița a promis delegației muncitorilor că va acorda o creștere a salariilor de 10% față de 25 și 35% în condițiile contractului colectiv de muncă expirat. Dornici de a vedea confirmată această promisiune, reprezentanții muncitorilor metalurgiști au acceptat și o creștere de numai 10%. Măsurile de majorare a salariilor au întârziat. Conducerea uzinei a uitat de promisiune. Ca urmare, la data de 21 martie 1926³, la orele 12, muncitorii de la Uzinele și Domeniile Reșița au hotărât să intre în grevă. Pentru a acuza greviștii, conducerea uzinelor întreprinde o acțiune de spargere, prin niște indivizi, în seara zilei de 22 martie 1926,⁴ care fură o cantitate de 20 kg. dinamită și 200 bucăți de capsule din depoul de dinamită U.D.R.⁵ Direcțiunea uzinei a prezentat această infracțiune, ca și cum greviștii ar fi vinovați.

Acțiunea nefiind reușită, patronul, printr-un apel difuzat muncitorilor a încercat să intimideze muncitorii declarând „că relațiunea între muncitorime și societate se consideră desfăcută.” Totuși, societatea este dispusă să continue lucrul în următoarele condițiuni: 1. Primirea muncitorilor se va face individual; 2. Relațiunile de muncă se stabilesc conform contractului de muncă expirat la 28.II.1926 cu o singură modificare prin punerea la dispoziția muncitorilor a produselor alimentare principale prin magazinele U.D.R. la preț de cost.⁶

Comitetul Sindicatului Metalurgist tipărește o chemare adresată muncitorilor organizați în sindicate și aflați în grevă. Din acest manifest, afișat pe străzile orașului Reșița și difuzat de la muncitor la muncitor⁷, rezultă că direcțiunea uzinelor recurge de data asta și la mijloace care ar produce o neînțelegere între muncitori și conducătorii lor. Chemarea este foarte categorică: „Respectați deciziunile aduse de voi înșivă! Nu vă temeți, pentru că prima pretențiune a muncitorimii și reprezentanților voștri va fi primirea necondiționată și fără pedeapsă a fiecărui muncitor, care a stat în grevă.” Manifestul se adresează și reprezentanților societății U.D.R. pe care îi sfătuiește de a înceta cu astfel de mijloace învechite.⁸

Prin această chemare, hotărârea muncitorilor de a continua greva a devenit și mai fermă, pretențiile devenind de-a dreptul amenințătoare pentru uzine. În sfârșit, după multe târăgănări, patronul cedează și acordă cu începere de la 1 martie 1926 retroactiv o majorare de 7,5% la lefurile muncitorilor de la U.D.R.

După întrunirea din data de 1—2 mai s-a luat hotărârea de a se relua lucrul la 3 mai 1926. Succesul dobândit de către muncitorii metalurgiști de la Reșița nu l-a satisfăcut pe deplin.

Pentru exemplificare vom cita textul informației trimise de Poliția orașului Reșița Prefecturii județului Caraș, Oravița: „La întrunirea muncitorilor de la U.D.R. din 1—2 mai s-a luat hotărârea de a se relua lucrul la 3 mai 1926. Deși patronul plătește muncitorilor un plus de 7½% la leafa avută la 1 martie 1926, totuși muncitorii nu par a fi mulțumiți.”⁹

Acțiunea grevistă a metalurgiștilor de la Reșița nu a rămas, în cursul evenimentelor, o acțiune izolată. Despre greva lucrătorilor de la U.D.R. au fost informați și minerii de la Steierdorf-Anina, care, în semn de solidaritate cu greviștii de la U.D.R., au hotărât „să sacrifice din produsul unei zi de muncă pentru muncitorimea de la Reșița, solving suma realizată la caseria Sindicatului Minier din Steierdorf-Anina, care apoi prin secretarul sindicatului minier să se transmită muncitorilor din Reșița, în caz că greva nu va înceta la data de 15 aprilie 1926”¹⁰. De altfel, greva muncitorilor reșițeni a continuat și după data de 15 aprilie 1926, iar angajamentul minerilor de la Steierdorf-Anina a devenit o realitate.

Așa, cum am văzut, conducerea uzinelor, datorită presiunii muncitorilor și a hotărârii ferme a greviștilor de a nu ceda, a consimțit o majorare a salariilor, modificând în același timp și vechiul contract colectiv de muncă.

ALEXANDRU HORVATH

²) Arh. St. Caransebeș, fond. Prefectura Jud. Caraș d. 18/1926 doc. 886/ din 19. III. 1926.

³) Arh. St. Caransebeș fond. Prefectura Jud. Caraș d. 18/1926 doc. 1004/ din 30. III. 1926.

⁴) Ibidem d. 24/1926 f. 1.

⁵) Ibidem d. 18/1926 doc. 1004/1926.

⁶) Filiala Arh. St. Caransebeș fond Prefectura Jud. Caraș d. 18/1926 f. 3.

⁷) Ibidem.

⁸) Ibidem.

⁹) Filiala Arh. Stat. Caransebeș fond. Prefectura Jud. Caraș d. 18/1926 doc. 1473/1926.

¹⁰) Ibidem d. 24/1926 f. 1.

*

Din lunga durerii istorie

Pozdare-n pozdare,
 din cînepa anilor grei,
 crescu în străvechi rășchitoare,
 cămașa de lucru a moșilor mei.
 Șirezile ei de fuiuare,
 vremii,-n milenii uitate-adunată,
 fostu-î-a dat să le bată în spată,
 cu minile -atitor trudite femei.

Fetie de glie
 și cer,
 spălată-n leșia cenușei din vatră,
 muiată cu mațul pe lespezi de piatră,
 destinul — o învălmășeală
 de zei și stăpîni, — îi urzise gâteală,
 salbe de petece albe,
 aripi
 destinse
 -n constringeri,
 plouate
 și ninse, —
 și vara,
 cînd raza de soare-i ca gheara,
 mereu sfișiate.

★

Pe întortocheata vieții cărare
 de bezne și soare,
 zflele de sărbătoare,
 moștenitele datini, în inimă —, vis, în culoare,
 involbură cămașa de joc.

Cămașa aceasta, a virstei de foc,
 curcubeu înflorit în urzare, —
 și brîul ca riul, —
 și haba-nspumată-n borugi de șinioare, —
 preasfinte ornate,

se vrură păstrate
din tată în fiu.

★

Petece, file
din lunga durerii istorie, multe ca multele-l zile,
urme călare-n spinare :
coșări încârcate,
și saci,
și rânghi, și dirjale, și grinzi din copaci,
și leuci, ajutate
în pripori, la greu,
și chingi inhămate
la toate
poverile.
De vrei să le numeri,
adună strămoșii, stincoșii lor umeri,
și bulgării mușchilor storși,
și ochii, știubele de lacrimi, spre zimbet întorși,
ș-adaogă-le pașii, grăbitele ținte,
înfipte în zvîcnetul humii,
în mersul mereu înainte
al lumii.

VIRGILIU BRADIN

*

Hronic

Cuvînt de închinare pun la puterea ta ȚARĂ . . .
De la Dunăre coborînd, ca o inimă peste toată cîmpia,
Înspre rod se revarsă pămîntul
Și intru bucurie se vor pleca pădurile,
Cum apele curg și se sparg în lumină,
Iar oamenii tăi își înalță chipul
Cinstindu-l în cîntec . . .

O, și cum voievozi vor trece
Minunîndu-și pletele de atîta soare
Ridicînd armele ca steaguri de mulțămire
Și făcînd închinări la singele lor
De pe tot ochiul țării,
Bucurîndu-se de rodul lui astăzi
Vor mîngîia pruncii pe creștet cu peceșile
Pină le schimbară într-una
Și într-un nume și-au bătut cetățile.

Cum lunecară clopote-n țară
În primăvară de 'nouășuteșapte
Cum limbile lor se mișcară

Pentru fiecare mormint
Și cum chemară mereu altele
Sărăcind de strigăte țara,
În gropi lăcrimau copii
Lunecînd peste mamele lor . . .
Cei mulți rămîneau îngropați
Ca o flacără ce bintuia
Ridicată, așezîndu-se-n crez . . .

Se-ncărunțeau cîntece și coborau în minie,
Cuvînte ardeau de palmele grele
Nemîngîiate de soare
Și la Lupeni și la Grivița și-au mișcat umărul
Sprijinîndu-l în țară —
Peste capete a curs focul
Aplecîndu-le anii . . .
Mormintele le-au așezat în izvoare
Ca pe o flacără nerostită
Ce cobora în murmur peste timp
Imbrățișînd țara ;
Și fiindcă aveau lumina pe buze
Le-au zis comuniști
Și venînd cu pădurile, cu munții, cu apele
Cu zborul păsărilor rotunjind cîmpîile
Le-au zis Țară.

De la Dunăre coborînd ca o inimă peste toată cîmpia
Înspre rod se revarsă pămîntul
Iar oamenii tăi își înalță chipul
Cînstîndu-l în cîntec,
**CUVÎNT DE INCHINARE PUN LA PUTEREA TA,
ȚARĂ . . .**

TREI ROMANE ALE UNUI TIMIȘOREAN DESPRE LUPTA ANTIFASCISTĂ*)

ANDREI A. LILIJN

Nu putem afirma că în elaborarea romanelor lui Szász János, inspirate din evenimentele dramatice ale ultimei ierni de război (1944—45), hotărâtoare în primul rând a fost propria sa experiență politică din acea vreme. A modela materialul epic, a crea forma romanului este pentru romancier egal cu a construi un sistem de relații, în care intră deopotrivă structuri subiective și altele obiective, de egală importanță. Scara motivelor, acțiunea, ritmul evoluțiilor gnoseologice și caracterologice — iată legile cărora în procesul coniectiv al creației trebuie să i se supună, până la urmă, și amintirile personale cele mai tenace, deoarece romancierul, undeva în tainițele conștiinței, se ghidează totdeauna după anumite structuri preexistente care îi impun organizarea materialului epic în strictă conformitate cu dinamica lor. Pe de altă parte, rolul judecății lucide în procesul creator nu este neglijabil. Dar precum judecata îndeplinește totdeauna o funcție selectivă, spiritului ei totdeauna directiv, care poate duce la inhibiții și opreliști, i se opune din adâncul conștiinței, spontanitatea creatoare cu înclinația ei pentru nuanță, mobilitate, risc și chiar aventură inovatoare.

Amintindu-ne de aceste câteva adevăruri fundamentale la citirea trilogiei antifasciste a lui Szász János, aceasta nu înscamnă că am dori să minimalizăm cumva aportul experienței politice a autorului la crearea romanelor sale. Fără îndoială, fără această experiență, Szász János n-ar fi atacat niciodată genul atât de dificil al romanului antifascist. Cititorul atent, totuși, își dă seama în curînd că față de tiparele genului consacrate de Theodor Plivier, Willi Bredel, Lion Feuchtwanger, Ignazio Silone, Arnold Zweig și Ilya Ehrenburg, în trilogia autorului nostru apar suficiente elemente de metodă și expresivitate care îi asigură o notă individuală precis reliefată.

Care sînt structurile intime, pe baza cărora se înalță edificiul artistic al trilogiei lui Szász János? Pentru a putea da un răspuns satisfăcător la această întrebare nu e greșit, socotim, să recapitulăm în prealabil următoarele:

Încă la începutul veacului, criticul maghiar Ignotus (1869—1949) a subliniat într-un aforism că „omul vremurilor de azi s-a dezvățat să umble desculț, iar de gîndit nu gîndește decît din cărți”. Evoluția aceasta este multilateral determinată. Așa, bunăoară, causticul Beaumarchais, autorul lui Figaro, a rămas în ciuda spiritului său de răzvrătire pînă la urmă lacheul bourbonilor, dar Balzac, în ciuda faptului că-și aroga titlul de noblețe, a fost burghez și a scris despre burghezi, fără să fie plătit de ei pentru munca sa. Dimpotrivă! Revoluționarul Büchner, el însuși secerat de tînr de o soartă nemiloasă, a izbutit să înfrunghieze ideea revoluției numai prin eroii deficitari în confruntarea lor cu societatea timpului: Danton și Woyzeck. Hauptmann, punînd în *Teșătorii* și el drama în serviciul unei idei, o înfrunghiează în masa celor exploatați. Paralel, în romanul european, după câteva antedatări geniale ale unor idealuri înalte de umanitate ca și ale unor procedee analitice pătrunzătoare în creația lui Rousseau, Goethe, Stendhal, Tolstoi și Dostoievski, năzuiește din primele decenii ale veacului nostru spre o sarcină panoramică, devenind din psihologie (Proust, Joyce, Svevo, Woolf) existențialist (Unamuno, Kafka, Sartre) și anti-iluzionist (frații Mann, Musil, Jules Romains, Montherlant) — toate în urma emancipării omului contemporan atît pe plan social cît și pe cel intelectual. Or, cu această emancipare, desculții și analfabeții de odinioară nu numai că-și însușesc darurile civilizației și culturii ci devin o nouă putere creatoare de bunuri materiale și spirituale, de o apreciabilă perfecție și elevație.

*) Szász János: *Elsők és utolsók / Primii și ultimii*, 1962 / *Holnap havazni fog / Mîine va ninge*, 1964 / și *Emberek vagyunk / Oameni sîntem*, 1968 / toate în Editura Tineretului, București.

A scrie romanul luptelor, prin care desculții și analfabeții de odinioară au înfrînt pentru totdeauna barierele care îi separaseră de bunurile materiale și spirituale ale existenței umane, la numai un deceniu de la victorie, presupune un act de curaj care merită atenția istoriei literare în mult mai mare măsură decît se obișnuiește în genere. Două, îndeosebi, sînt faptele, precum am mai subliniat, care în această ordine solicită atenția noastră : modul artistic în care patosul acelor zile a rămas sezi-zabil în masa epică a romanului axat pe itinerarul afectiv și faptic al eroilor, pe de o parte, scriitura pe de altă parte. Credem că în felul acesta am reușit să evidențiem de la început că din partea noastră nu vom considera trilogia lui Szász János ca un simplu roman cu cheie, în raport cu care principala îndeletnicire critică este și rămîne aceea de a detecta prototipurile — unele ca în cazul colonelului Dancovici și al consoartei sale, al textilistului Garai și al fiicei sale Agi sau al ziaristului Darmai Károly ușor identificabile, altele, de pe urma unui proces mai complicat de încifrare mai dificil. În orice caz, Szász János s-a folosit la întocmirea fișelor caracterologice ale eroilor săi în largă măsură de trăsăturile individuale ale unor „figuri”, în sens clasic, ale societății timișorene, fapt care oferă romanelor sale un caracter inconfundabil de roman-*vérité*, față de legile căruia locul pentru invenția proprie pare infimic. Totuși, romanul este și rămîne ficțiune și, ca atare, el impune autorului la fiecare pas de dragul ritmului susținut în desfășurarea acțiunii, al gradației și repetiției semnificative etc. anumite abateri de la realitatea nudă, care devin așa-zicînd simbolice pentru specificul personalității sale creatoare.

Cu privire la repertoriul românesc al lui Szász János se poate spune că se compune din cinci structuri fundamentale :

- descrierea,
- scena dialogată,
- portretul fizic și moral,
- intermedii improvizatorice sau rezumative,
- monologul comentatorului, acesta din urmă tipărit consecvent cu albine.

În cadrul acestui repertoriu restrîns, scriitura pare predestinată să se pastreze în limita unui epic liniar, împede și echilibrat. Valorile stilistice în ciuda gamei afective cuprinzătoare de la naivitatea simplă la patos eroic și de la spiritul pedestru la elevație maximă, se succedă cu egală parcimonie, mijloacele stilistice ale autorului fiind stînjinite de un spirit critic cumpătat, în genere rezonabil, doar pe alocuri, poate, prea cuminte. Astfel, dacă nu recurge mai niciodată la exploatarea unor efecte de culoare locală, aceasta îl ferește desigur de un romantism ieftin, de care peisajul timișorean nu este scutit. O parte din eroii săi sînt totuși la o vîrstă plină de grație, copilărească și gravă, ironică și calină, frenetică și inconsecventă, iar mediile sociale, fiecare cu specificul lor, presupun o mică de nuanțe net distincte, absența cărora în trilogia lui Szász János creează hiatusuri cu efect tulburător. Ar fi momentul ca prin dinamismul desfășurării epice aceste hiatusuri să fie suplinite — ceea ce nu se întîmplă. Credem a putea trece acest neajuns, în primul rînd, în contul conceptului greșit al anilor 60 despre accesibilitate. Este o urmare a metodei statistice de „globalizare” unilaterală a relației între creator, operă și public. Asemănător, pentru a nu-și atrage reproșul „formalismului” Szász János evită cu mică excepție toate acele micro-structuri etc. Doar textilistul Garai este caracterizat de un constant „marhaság!” care se imprimă memoriei, încolo, ca și în privința culorii locale cînd romancierul în loc de a zgrăvi în circumstanțe date peisajul natural și urbanistic al municipiului timișorean se folosește de mici note de atmosferizare de la începutul capitolelor sau printre fragmente de dialog, personajele trilogiei sînt caracterizate mai ales prin faptă sau prin glosele epico-lirice ale comentatorului.

Lungă și variată, în romanul european, este prezența acestui comentator. De la început, în glosele romanelor burgheze medievale, el are un rol moralizator. Să-i descifrăm eficiența totuși de pe fundalul acelor structuri preexistente de care am pomenit la începutul acestor pagini și de eficiența cărora arta romancierului oricît de supravegheată nu scapă niciodată. În acest sens, comentatorul moralizator poate fi asemuit corului din tragedia antică, în faza ultimei înfloriri, cînd spusele sale au un iz de raționalitate socratică. Și fiindcă în spațiu și timp nu există nimic asemănător nici cu un mozaic, nici cu o continuitate amorfă, să urmărim aci și acum în ce fel se integrează în trilogia lui Szász János monologurile comentatorului în marca masă epică a romanului. Un exemplu concludent : în romanul *Primii și ultimii*, după un scurt prolog liric, acțiunea sever condusă se desfășoară prin șapte capitole obiectivate. Fără nici un moment de trecere, comentatorul întonează dintr-odată cîntarea sa : „Tot trec prin acea noapte de mai de mult și precum aud din nou discuțiile,

le notez. Poate niște benzi de magnetofon m-ar servi mai bine. Doar îmi dau seama, nu pot să redau muzica diferitelor limbi; la mine inflexiunile variate ale dicțiunilor și limbajelor au un iz monocord, cu toate că în realitatea ei povestea, care a pornit în lume din această noapte, s-a petrecut în spațiul a mai multe limbi", etc. (op. cit. p. 31).

Preocuparea pentru nuanță este evidentă. Nu mai puțin plastic redată este și amărăciunea autorului de „o limbă” față de bogăția de efecte, legate de metropola bănățeană în specificul ei plurilingvistic. Comentatorul nu se oprește însă numai la atât! El surprinde prin perdeaua sonoră a celor trei limbi principale ale Banatului mai ales realitățile sociale: prezența fascistului Hoffmann, fără rădăcini mai adânci în solul provinciei, a textilistului multimilionar Garai, legat prin afacerile sale de capitalul internațional, ca și a muncitorului antifascist Hausl, care, în conformitate cu legile acumulării sociale a proletariatului, știe la fel de bine româna, germana și maghiara. Simfonismului lingvistic i se subsumă în felul acesta structuri vaste, sociale și politice, cu urmări imediate pentru desfășurarea romanului — concert al destinelor, străjuite de genul limbilor vorbite în acest colț de țară.

Printr-o falsă opunere a criteriului estetic criteriului conținutistic (vulgar sociologic, după cum a fost decretat de unii), în critica ultimului deceniu s-a ajuns la subaprecierea unor structuri artistice de mare funcționalitate ca, de pildă, ale structurilor ideologice, ale tipologiei umane și chiar ale tipurilor fabulatorii. Împotriva acestor dogme ieftine de estetizare, comentatorul din trilogia lui Szász János combate neabătut ca un patriot dîrz pentru clarificarea pozițiilor — sociale și artistice.

Citit din perspectiva comentatorului — și precum am mai arătat, chiar intervenția sa începe primul roman al trilogiei — marea masă epică obiectivată a romanului este esențial vivificată și, nu în ultimul rînd, transfigurată artistic. Altminteri, această parte a romanului nu s-ar ridica mult deasupra nivelului mediu al unui roman-vérité, scris, ce e drept, cu dibăcie, dar fără deosebită diversitate a mijloacelor. Comentatorul — ca un factor dinamic bine integrat substanței romanelor — cu aparentele sale izbucniri lirico-dramatice, ne îndrumă ochiul spre un subtext, mereu prezent în epicul obiectivat: subtext constituit din seria impulsurilor afective și din disociațiile logice și morale care apelează continuu la conștiința lectorului, spre a-l trezi din indiferența sa față de starea de lucruri zugrăvită de romancier.

Ar fi greșit dacă am susține că societatea burgheză este surprinsă în romanele lui Szász János mai ales în scene de petrecere, presărate cu pălăvrăgeală politică, iar clasa muncitoare, dimpotrivă, în scene de organizare a frontului antifascist și ale luptei cu arma în mînă, împotriva dușmanului, de-afară și din lăuntru hotarelor. Figurile de comuniști ca Tudor Simion, profesorul Erdei, ziaristul Révész, utecistul Kovács Adam și ilegalistul Muntean apar de-abia din perspectiva comentatorului investite cu tot patosul revoluționar care le este organic propriu. Ar fi deci posibil să spunem că „comentatorul” în cazul de față este mai inspirat decît substanța epică propriu-zisă. Aceasta, însă, ar însemna să detașăm comentatorul de masa obiectivată a romanului!

Pulsția ritmico-dinamică a romanelor nr scade aproape la minim, dacă din contextura lor l-am îndepărta pe comentator. L-am deregla pur și simplu cronaxia: fluxul unduitor lăuntric care parcurge episoadele neostoit spre un țel determinat: victoria cauzei proletariatului. Și tot datorită prezenței comentatorului, trilogia lui Szász János, în ciuda adversităților inconciliabile zugrăvite pe paginile sale, nu se transformă într-un roman al miniei. Și pe plan afectiv, reacțiile apar sistematizate de pe urma intervențiilor numeroase ale acelei supraconștiințe mercur treze, care nu pierde din fața ochilor nici pentru o clipă imaginea unei umanități eliberate de tarele milenare ale înstrăinării.

Este fără îndoială un merit imprescriptibil al autorului acestei trilogii de a fi intuit încă în frământările primelor ceasuri după eliberare puterile motrice, materiale și ideale, ale unei evoluții, pe calea ascendentă a cărcia, sub conducerea P.C.R., oamenii muncii din Banat, români, germani, maghiari, sîrbi și de alte naționalități, au înfăptuit societatea nouă socialistă, garantă frăției și egalității în drepturi, a progresului și păcii. A urmări destinul acestor romane este egal cu o ucenicie utilă, prin selecție și variație a căilor care conduc spre acest țel — care debutează cu ritmul muzicii limbilor vorbite pe meleagurile noastre și se revarsă într-o uriașă horă spirituală a reîntegrării omului în destinul său cel mai pur și elevat.

*

În semn de sărbătoare

Venim din os domnesc și neodihnă
 Hoțarelor statornici, sîntem de cînd ne știm
 Nerivnitori la bunul aproapelui și dornici
 Din aur și lumină să ne clădim destin.

Insemn și glas de tunet ni-e trecerea prin timp
 Coboritori din plaiul duios de dulce toamnă
 Acestei țări îi fi-vom solemnul ei olimp,
 Insemnele de slavă, ce-n veci nu se destramă.

Noi, făclierii vremii, ai timpului de pace
 De vrem, oprim mînia din norii de furtună
 Purtăm blazonul sacru al stelei de lumină
 Din giuvaerul cinstei ne împletim cunună.

Purtați de-un dor de înălțimi montane
 Ne ridicăm mîndria la rang de demnitate
 Și-o românească glie și-un Comunist Partid
 Ne este tot ce-n inimi mai pur și sacru bate !

AL. POPESCU-NEGURĂ

*

Ce nu se uită

In seara aplecată în necunoscut,
 Cînd edera se agăța, de înălțimi, disperată,
 Să te adun între pleoape, aș fi vrut
 Și-acolo să te știu ca pe-o fotografie uitată !

Iși mai aduci aminte, cînd a trecut pe lingă noi
 Fantoma visului, cu somn invelită
 Și ne-a lăsat de toate gîndurile goi,
 Ca pe-o răsufare, de alte fantome, gonită ?

Se auzea pe undeva un scîncet de vioară
 — Poate plînsul unei inimi care trăta din amintiri —
 Pe-un mormînt veselită, ardea o luminare de ceară,
 — Semnul unei, numai închipuite iubiri.
 Ce-a mai fost apoi, nicînd nu vom ști ! . . .
 — Nici chiar atunci, cînd ne vom înapoia în ce-am fost —
 Dar nu vom uita că ne-am iubit și ne vom iubi,
 Ca pe-o poezie, învățată în școală, pe de-a rost.

Ion Arieșanu

EXCURSIE

S-au înțeles să plece dis-de-dimineață la locul numit „Șapte izvoare”. Acolo, într-un scop adânc, abureau ape fierbinți, iar în preajmă se hîrjoneau riul de munte, năvălind din locuri obscure montane, ca un torent verde, a cărui forță nu avea să se calmeze decît la vărsarea în fluviu.

Tărgînd sculara și echiparea, au plecat numai după orele șase. În frunte, se găsea tinărul din Tulcea, cu acea duduiță venită fără bărbat; în urma lor mergea Ștefan, singur, mahmur, venea apoi familia din București, cu cei doi copii, fata și băiatul, acompaniați de femeia necunoscută, pe care Ștefan, locuind în aceeași vilă, o saluta de fiecare dată cînd o vedea, deși nu făcuseră cunoștință propriu-zis. În urmă de tot, înainta, deja gîfîind ca un astmatic, bătrînul ungur din Tîrgu Mureș, el încheind convoiul.

La ora aceea, dimineața mai părea încă inundată de o culoare făinoasă, abia pe parcurs lumina plină, deschisă, scinteietoare, urmînd să țîncească prin tăieturile munților stîncoși din preajmă, avea să atingă, sfîos mai înlăți, vîrfurile din față, de la baza micii capele, iar mai tîrziu, trupul, în întregime, al orășelului din valea verde.

Întîlneau în drum țărânci, muncence cu desagi în spinare, venind la piața din Centrul Stațiunii. Uneori apăreau și mici cai pârșoi de munte, încărcăți pînă la refuz cu sămărele lor gigantice și atunci, la apariția lor, cei doi copii, și nu numai ei, făceau mare haz de disproporția dintre poveri și corpul animalelor, tropăind în urma călușilor și fluierîndu-i. În grupurile care erau de-acum formate, se reînnoiau discuții stîmpe sau se animau altele noi, sau grupurile ineseși se sfărîmău constituindu-se altele. Ștefan, care înaintase pînă atunci singur, rămase cîteva momente în așteptare, pentru a fi ajuns de familia din București. Atunci schimbă cuvinte despre timp și durata drumului, apoi el o întrebă într-o doară pe femeia necunoscută dacă nu cumva rucsacul îi este prea greu. Ea surîse, mulțumindu-i pentru atenție, dar pușinele ei privizii și piedul n-o incomodau în mers de fel.

— Anul viitor sau peste doi ani, începuse Ștefan, cînd se vor lvi condiții, am să plec, împreună cu un bun prieten de-al meu, în a doua expediție în Asia. O să urcăm niște munți magnifici, o să avem de străbătut un ținut grozav, cu o faună și o floră deosebită, și de pe-acum încă trebuie să fim hotărîți...

— E posibilă o asemenea călătorie sau ea va rămîne, totuși, un vis? întrebă necunoscuta.

— De ce nu? răspuse surprins Ștefan.

— Dumneavoastră, celor fără familie, vă vine ușor, interveni domnul din București. Dar eu, oare, să zicem, hotărîsc singur?

— Doamnă v-ar da voie, fiți pe pace, îl asigură Ștefan.

— Cunoști prea bine teoria, dar practica n-o prea cunoști, insistă domnul.

— Nu te mai plînge, dragă, luă cuvînt și doamna, în timp ce urmărea cu un ochi atent hîrjoana copiilor, în preajma malului abrupt, nu te plînge, că tot nu îți tu seama de sfaturile mele. Dacă ai dori, îți-ai putea face de cap. Dar tu și ascensiunile. Să mor de ris nu alta...

— E adevărat, recunosc domnul, dus pe gînduri, cunoștințele mele în ale alpinismului nu sînt prea grozave, așa că în privința asta... Dar oare toate lucrurile trebuie să le știi? Nu există satisfacții și sub o altă formă, pornind de la o ignoranță totală, să zicem?

În față se iscară țipete de încîntare. Perechea de-acolo și copiii, înaintînd pe malul prăpăstios al riului, avînd în dreapta muntele vertical și stîncos, cu vîjnoase rădăcini tîrîndu-se cînd la suprafață, cînd ascunzîndu-se în adînc, pe sub pietre vrîstate de șuvoale, iar în stînga, apa gălăgioasă sărînd peste bolovani și cioturi, cu lungi sălcii izbite de undele rapide, toate acestea impresiionaseră, lăsînd să se audă țipete de spaimă și încîntare.

— Uneori nu pricep ce anume m-a determinat să pornesc în această excursie, tam-nesam, spuse deodată Ștefan. În genere, și o afirm fără jenă, mă complac în sin-

guratate, și mă cațăr de unul singur pe stînci solitare, sau, în cel mai bun caz, cu unicul meu tovarăș de ascensiuni, și evadez din societatea orcuului... Și, cînd colo, iată-mă înhățat la o asemenea excursie care...

— Dar aceste privilegii, dar tot ce vezi aici...

Necunoscuta ridică brusc ochii spre el, căutînd apoi un prilej pentru un bun exemplu în valea în care apa tumultuoasă sărea peste pietre ca un grup compact de cai sălbatici.

— E o panoramă fără nimic deosebit. Mă atrage ceea ce iese din comun. Asta da, într-adevăr, ceva care pune în mișcare imaginația și terorizează simțurile. A face un prea mare entuziasm în fața oricărui colțisor de natură presupune, cred, o lipsă a propriei tale imaginații, nu sînteți de aceeași părere?

Înainte acum toți pareau mai grupați decît înainte, sub impresia umbră a văii care se îngusta, devenind o adevărată trecătoare fereastră de apă din vale, în decursul milioanei de ani. Munții din dreapta și din stînga, încă întunecați la bază, aveau abia vîrfurile atinse de lumina zoriilor. Uneori zăreau despicături întunecoase, din care ieșeau aburi, năvălind prin deșisuri, sau o răcoare, o răveneață plină de nemăpomenită taină a pădurilor din preajmă. În tot acest timp, înaintînd printre munții aceia, ei auzeau necurmatele căderi ale apei, șuierul ei neîntrerupt, aproape asurzitor, izbiturile în piatra tenace din albia milenară.

— Ah, nimic deosebit, nimic deosebit în toate acestea, ofta deprimat Ștefan, privind cu ochii pierduți, immobili, drumul prăfos care, după o cotitură a stîncii, pierdea din vedere.

Abia pe la amiază ajunseseră la locul numit „Sapte izvoare”, un șoc în care o apă termală, aburindă, se scurgea neuzitat pe niște jgheaburi de lemn, adunîndu-se în acel găvan negru și fierbinte. Mai jos, rîul părea foarte lat, cu apa puțin adîncă, cu albia plină de prundiș alb, pe care îi o trecură, desculți. Pe malul celălalt, la liziera pădurii, un luminîș, în care erau înfipte niște mese grosolane din trunchiuri despicate de copaci și lavițe identice. Se mai putea sta și jos, în poenița aceea, pe niște pietre mari și albe, spălate de ape, sau chiar pe trunchiul găunos, de mult ucis de vreo furtună, al unei sălcii. Ceva mai încolo, un podet rudimentar, construit de localnici, din trunchiuri de copaci, traversa apa. Probabil, cînd năvăleau puhoaiete, el era luat de ape, dar în anotimpurile calde putea fi practicat. De acolo unde erau, valea lărgindu-se, munții păreau parcă mai puțin înalți și mai lipsiți cumva de taină.

— O minune, o minune, striga extaziată doamna chemîndu-și în jur, ca o bună cloșcă, cei doi copii răzlețiți. Copii, făcea ea, priviți, o minune, cită pace, cită frăgezime. Aici ar trebui de trăit...

— Adevărat, acceptă și Ștefan. Aștept e prima luare de contact. Asta e prima impresie, bogăția asta de culori și sunete care farmecă, e adevărat, și pe urmă...

Se opri subit, aruncînd priviri distrase spre toți cei din jurul său, care făceau acum o hărmătaie de nedescris, căutîndu-și un loc preferat.

— Fiecare să aducă vreasuri, să aprindem focul! hotărî, la un moment dat, bătrînul ungar, căruia îi plăcea să facă peste tot pe stăpînul și pe cel care împarte sfaturi.

Se risipiră toți, de îndată, prin rara pădurice de pe malul rîului, rămînd să încropească vatra din pietre numai bătrînul ungar și Ștefan. El așternu pe iarba niște pături, apoi desfăcu ranița și scoase niște merinde, o sticlă cu vin, alta, de apă minerală. Bătrînul ungar era înalt și slab, cu fața foarte plină de riduri, aducînd cu o mască tragică, de un galben nesănătos. Folosea permanent un cuvînt: „Ce știi dumneata?” Acum era într-o cămașă fără mîneci care, din pricina oboselii, i se umezise între omoplați și la subțioară, Ștefan simțînd izul iute și neplăcut al transpirației bătrînului. Ștefan încercă să ajute și el la construirea vetrei, dar fu repede pus la punct.

— Ce știi dumneata? Asta nu-i cum ai juca, băiatule! Avea un glas baritonal, adînc și trist, parcă de fiecare dată ar fi urmat să prezinte un caz, o întîmplare tragică, pe care el o va face repede cunoscută — De altfel, în săptămînile cît Ștefan împărțise camera cu el și cu tînărul din Tulcea, îl auzise uneori, noaptea, treaz, oftînd din greu sau mișcîndu-se agitat în patul de slături. Apoi, într-una din zile, venind vorba despre căsătorii, femeii, „generația de azi”, el denunță neseriozitatea unor tînere cupluri, care trec rapid la căsătorie, pentru a ajunge la fel de rapid la rupturi defnitive. „Băietul meu, să zic, a făcut o prostie mai mare decît el. Și-o lăsat nevastă și copila și acum merge la alta, mai bătrînă, care-i place mai mult. Așa zice el. Dar eu t-am zis de cîte ori, mă, băietule, ce știi dumneata, ce te nenorocеști tu, mă, băietule!”...

După un timp, reveniră toți cu vreascuri uscate. Se adunase o grămadă impunătoare. Bătrînul ordonă vatra, apoi dispuse vreascurile într-un anumit fel și aprinse focul.

— Avem oare destulă băutură? Întrebă bucureșteanul, impacientat.

— Tu și vinul, interveni soția. Numai pofta e mare, dar cînd treci la fapte...

— Lasă, dragă, din moment ce am ieșit la iarbă verde, să fie vin din plin, nu-i ușa? se întoarse el spre Ștefan, ca spre unul care i-ar fi acceptat punctul de vedere.

— Și eu sînt de acord, spuse tînărul din Tulcea, sînd foarte strîns lingă cucoana aceea brună, cu păr pe picioare, venită fără bărbat în stațiune.

Bătrînul ungar își făcea de lucru pe lingă foc aruncînd vreascuri și încercînd să anine deasupra pietrelor o frigăruie în care înfipsese niște bucăți de slănină. Înviirtea acum de băț și, în curînd, untura începu să picure în flăcări, înălțîndu-le într-un sffrîit plăcut și într-o mireasmă de carne arsă.

Umbra bătrînului, lungă, agîtîndu-se în jurul flăcărilor, devenea uriașă. În acest timp, doamna din București scotea dintr-o sacoșă farfurii, ceșcuțe de ceai, lovindu-i mereu peste mîini pe cei doi copii care, înainte de a li se da voie, își virau pe furis degetele și scormoneau după prăjituri prin pachetele voluminoase, învelite în plicuri de plastic.

— Dar unde sînt peștii? întrebă domnul din București. Nu cumva credeți că am bătut un asemenea drum ca să stăm la malul unei ape și să nu prescuim ceva?

Nu-i răspunse nimeni nimic. Bătrînul ungar se așezase acum pe trunchiul salciei trînzite și se uita îngîndurat la flăcări. Ceva mai încolo, tînărul din Tulcea, cu doamna respectivă, discutau ceva foarte aprins, tînărul arătînd mereu spre puntea spînzurînd peste rîu. După cîteva secunde de perorație, ei se și îndreptară într-acolo, doamna scoțînd țipete de spaimă și încîntare, foarte ațîțată, cînd tînărul porni să treacă puntea strîngînd-o lingă el foarte familiar.

Necunoscuta care acompaniase familia din București arăta a fi foarte bine dispusă. Se pare că era pusă pe ris, să alege, să fie grațioasă, în rochia ei de vară, în sîndăluțele ei albe, pîrînd, din toate mișcărilor, foarte proaspătă și mulțumită și vioaie, ca un fluture scăpat devreme, primăvara, peste cîmpuri. Merse și ea pînă la puntea de peste rîu, și încercă rezistența cu piciorul, dar renunță să treacă. Privi un timp la apa care luneca, gîlăgioasă, apoi, în amurgul care cădea peste munți și păduri, ea începu să urce o cărăruie care se pierdea în lăstărișul tînăr. Curînd se opri și se așeză pe iarbă, distingîndu-se de la distanță o pată albă pe fondul verde.

Ștefan, lingă mal, sta drept și privea doar la agitația fără rost a rîului. Flăcările se uneau cu umbrele, cu lungile și ultimele pensulații ale soarelui, care atingeau stîncile, virfurile munților din față și oamenii. Malul opus se distindea galben în această lumină crepusculară, cu pămîntul ros de ape și cu găurele de șoareci de cîmp și rîndunici. Lingă Ștefan se opri doamna din București, cu fetița, pe care o ținea acum de după umeri.

— Ah, dumnezeule, cît e de frumos totul aici, se extazie ea, vrînd să-i comunice și acestui bărbat ursuz extazul ei. De fapt, nu e decît o apă, niște munți, iarba, focul și, totuși, cît de minunat e totul...

Ștefan tăcea și privea spre malul opus, unde apărură alți călători, veniți tot din Stațiune și care se îndreptau acum spre casă. Ei se opriră, roată, și priviră spre cel care aprinseseră focul pe malul apei. Stăteau acum în loc și priveau spre Ștefan, iar cineva din grup întrebă ceva, dar Ștefan nu înțelese nimic, nici nu dădu vreun semn că ar dori să i se repete întrebarea. Sta astfel și întreg faciesul său arăta nemulțumire, nedumerire și singurul lucru bun ce i se părea că putea să-l facă în situația lui era să-și închipuie cum va arăta viața lui peste mai mulți ani. Va reuși să treacă peste această „stare de spirit” sau nu? Va putea să lasă din acest provizorat care îi da, chiar și în asemenea momente, bătaie precipitate de inimă?

— Ei, ați făcut rost de pește? răsună glasul baritonal al bătrînului.

Dinspre malul rîului veneau acum domnul din București, cu băiatul său, care purta bățul unei sălcii drept undiță. Se îndreptară moleșiți spre focul din poiană și se trîntiră amîndoi pe covoarele întinse pe jos, începînd să mînce în liniște. În timp ce doamna de la București, cu fiica lingă ea, îi urmărea de la distanță, fără să le spună nimic.

Bătrînul sta ghemuit lingă vatra încinsă și privea îngîndurat la jarul mult, adunat între pietrele albe, acum afumate pînă la mijloc. Lui i se păru că vede acolo, între flăcările scurte, chipul băiatului, apoi al nepoatei sale, a fetiței băiatului care venea uneori pe la ei, la bunici, și-și încolăcea brațele subțiri în jurul gîtului său.

iar cînd el o întreba cît îl iubește, ea spunea „Atît de tare de am să mor fără tine, dar pe tătîcul și mai tare“. „Ce știi dumneata, mă, băietule!“ mormăia bătrînul privind în foc și ciugulînd dintr-o felie de piine și rupînd cu dinții, din cînd în cînd, din slăcina bine rumenită, a cărui unsoare începea să se sciească pe bățul jumătate ars.

După o vreme, soarele dispăru. Ștefan se mișcă din locul său. Privi spre pata albă a rochiei necunoscutei și se îndreptă într-acolo.

— S-a făcut seară, zise el cînd fu în apropiere.

— Da, chiar prea repede, acceptă femeia.

— V-am văzut foarte bine dispusă, zise Ștefan.

— E o seară frumoasă, de ce nu? rise ea ușor, și risul ei părea ca și cum ar fi căzut o diră de apă într-o sticlă care sună. În general, e reușit totul, nu-i așa? întrebă ea, după o tăcere.

— Da, încuviință Ștefan, de ce nu ar fi?

— Pentru dumneavoastră, nu? întrebă ea, puțin zăpăcită de refuzul lui de-a accepta frumusețea acestei zile.

— Ar fi ridicol și crud să mă opun.

— Dacă mi-ai permite, v-aș da un sfat. Privea cu atenție la el, prin întuneric, și într-un fel fascinatoriu, într-un fel puternic, însă el nu putu să-și dea seama de emoția ei vie.

— Un sfat? ați ajuns la vîrsta sfaturilor? În genere, mila enormă, pe care lumea noastră modernă, și sper că și dumneavoastră faceți parte din ea, o arată săracului, oprimatului, învinsului și deprimatului, aceste sfaturi bune acuză de fapt o slăbiciune fără margini. Arată că această milă este numai compătîmitoare, nu respectuoasă. Se poate reda lumii frumusețea sa pierdută considerînd-o ca un cîmp de bătălie? Cînd răul a fost eliminat și izolat, restul răspîndește culoare. Cînd lucrurile rele redevin rele, lucrurile bune, între viziune eclatantă, redevin bune. Și-apoi, vă răspund înainte de a-mi răspunde dumneavoastră din nou, că sînt unii indivizi care devin triști fiindcă nu cred în Dumnezeu, iar alții fiindcă nu cred în diavol. Viața asta nu vi se pare totuși o luptă plină de interes sau un armistițiu posomorît, cînd nu mai știm în ce să credem?

— Atunci sînteți în luptă sau în armistițiu? întrebă ea, jumătate serios, jumătate în glumă.

— Acu sînt după armistițiu. S-a sfîrșit lupta și a venit acest timp de după armistițiu și, evident, aștept din nou lupta...

— Pe scoteala dumneavoastră se spun, de pe acum, unele lucruri neplăcute aici la vilă, afirmă cu oarecare jenă și deprimare. Se ridică de pe larbă și își aranjă rochia prin scurte bătăi cu palmele.

— Știu, asta mi se întimplă de obicei, acceptă el cu răceală. De altfel, ar fi o gravă eroare să pretindem ca iubirea să pună o unire și o paritate între indivizi. Iubirea îl diversifică, fiindcă ea e orientată în sensul fiecărei individualități, dar, de fapt, ceea ce li face asemănători pe oameni este ura...

— Știi, spuse ea, după o tăcere prelungită, privind spre văpăile focului care se înălțau acum din nou, fiindcă bătrînul ungar îl alimentase cu o mină de vreascuri, știți, doar atît pot să vă spun, ceea ce am învățat și eu de la viață sau, poate, ceea ce port în mine însămi, fără să știu, că toate porțile și inimile se deschid în fața celui care posedă dulceața pe limbă, iar referitor la noi, asta se aplică și în sensul că femeia iubește cu... urechea...

— Am înțeles, spuse el, însă lucrurile comune rămîn comune, chiar și pentru oamenii care nu sînt comuni...

Ea începu din nou, gîlînd, cu risul ei ca un fir de apă căzînd de departe, într-o sticlă cu rezonanță, totul fiind foarte clar în inserarea care invadea acum pădurile și munții.

— Să mergem, îl invită ea, se pare că trebuie să ne pregătim de plecare...

Cînd ieșiră din lăstăriș, li văzură pe toți întinși pe pături, în diverse poziții, cîntînd împreună un naiv cîntec cunoscut, de muzică ușoară. Bucureșteanul, deși băuse doar cîteva pahare de vin, se cherkelise și acum întreținea cu vocea lui cam aspră linia melodiei, vocile copiilor venind mereu în contratimp cu a lui. Apăru și tinărul din Tulcea, cu femeia respectivă, și acum stăteau tăcuți la marginea focului, mîncînd cu poftă ceea ce cucoana adusese în coș. Focul nu mai ardea atît de viu deoarece se sfîrșiseră vreascurile și nimeni nu se îndemna să mai aducă altele.

— Minunat, minunat, Doamne, e totul! se extazia doamna din București, întinsă pe spate, cu brațele larg desfăcute, ca o pasăre căzută brusc la pămînt.

Ștefan sta ceva mai departe, în picioare, cu brațele încrucișate, și el ar fi dorit acum foarte acut să spună ceva. Dar renunță. Se simțea stînjinit și focul și mirosul cărnii arse, toată mâncarea și rămășițele răspîndite pe pături îi creau o greutate adîncă. Poate că ar fi dorit acum să urce prin păduri reci, prin care suieră vîntul aspru, apoi să ajungă la poalele unui munte, singur, față în față cu el, și să-și încerce curajul și norocul în zori, escaladîndu-l și intrînd cu totul în tainele lui geologice.

— Natura e, într-adevăr, o belețe, acceptă și bucureșteanul. Era foarte rumen la față și privea cu oarecare nerușinare la umerii dezgoliți și la pieptul plin al necunoscutei, ce sta ghemuită lângă foc, cu ochii ațintiți pe jarul muribund.

— Lasă, dragă, nu te încînta astfel că tu numai cu vorba, cînd e să treci la faptă! îl apostrofă soția.

Se ridică brusc de pe pled și administră o palmă la fund băiatului fiindcă, neatent, strivise o prăjitură și murdărise pătura.

Ceva mai tîrziu, ei stînseră focul, aducînd în căni apă din rîu, împrăștiară cenușa, apoi trecură vadul pe malul celălalt și o luară pe o cărare care scurta drumul spre stațiune. Înaintau încet, pe lângă munții care deveniseră negri, pierzîndu-și detaliile. Rîul bolborosea, cu o apă de cernelă vîscoasă, și numai vîrfurile stîncilor mari ieșeau la iveală din această masă neagră, ca niște dinți feroci din patul de ape.

— Nu înțeleg, totuși, de ce nu v-ați simțit bine cu noi? întrebă necunoscuta, după un timp.

Mergeau acum alături. Ștefan îi luase sacoașă, deși era foarte ușoară, și înaintau astfel, simțînd, din cînd în cînd, cotul subțire și rece izbîndu-se de cotul său.

El nu răspunde nimic, ținînd urechea ațintită la vuietul aproape omenesc, în zbaterea lui, al rîului.

Octavian Gog

FÎNTÎNA

Se văzu cam pe la mijlocul încăperii, stînd din nou în picioare. Dar numai el știa cum îl mai țineau. Sub hainele aspre de cîncă, ude de parcă l-ar fi prins o ploaie deasă cu gheață, își simțea trupul plin cu umflături zvîcnind dureros. Răcoarea apei însă le mai stîmpăra, altminteri de bună seamă s-ar fi lăsat pe dalele de ciment sub mușcătura lor. Ca un trunchi în așteptarea securii. Oricum arăta ceva mai omenesc decît cel din spatele lui. Își răsuci capul încet cu băgare de seamă înspre el. Marcu era acolo lângă ușă, rezemat de peretele mîncat de umezeală. Dacă ar ține cu tot dinadinsul să fugă, ar putea profita de un moment de neatentie a celor doi indivizi din față și cu un salt sprinten peste prag să se arunce în întunerecul gros de afară care l-ar fi înghițit ca o apă adîncă și neagră. Ar pune însă mîna în foc că Marcu nici nu se gîndește la așa ceva. Stă acolo calm și alb, ciudat de alb, ca o luminare de seau. Nici nu-i pasă (sau poate nu bagă de seamă) cum sîngele i-a străbătut prin cămașă pieptii hainei, i-a pătruns prin pantalonii vîrgați și cum o dîră ca o rădăcină roșie își face loc molcom spre pămînt printre rosturile dalelor. Se căzni din toate puterile să-i atragă atenția că se topește așa văzînd cu ochii: «Marculé!». Dar nu-și auzi nici măcar propriul glas. I se opri în gît într-un fel de geamăt surd.

«Aici trebuie să te ulți, nu acolo!» îi porunci metalic unul dintre cei doi indivizi aflați în partea opusă.

Le simți privirea ascuțită ca un țurture în mijlocul ceței și își întoarse obrazul din nou înspre ei. Pe unul îl știa. Pe cel mai scurt, cu mustața îngălbenită de țigara ce nu i se mai termina din colțul lăsat în jos al gurii. Era comandantul penitenciarului. Pe celălalt nu-l mai văzuse niciodată. Sau, cine știe, or fi trecînd cîndva unul pe lângă altul (cîtă lume nu trece așa fără să se bage în seamă?), fiecare cu rostu-

rile lui. Acuma însă lucrurile stau altminteri. Domnul are o problemă specială de rezolvat și, din moment ce a fost trimis din capitală anume, se arată a fi foarte importantă. Dealtfel asta se și vede după rîvna pe care o depune împreună cu comandantul în a-i prelucra pe el în vederea obținerii rezultatului așteptat acolo sus. Încă puțin dacă vor mai forța, îl vor da gata (se gîndi o clipă cit de lung ar putea fi acel puțin, dar neînchipuindu-și renunță); îi vor imprăști sufletul din straiile astea mizerabile, așa cum destrămî, suflînd, o păpădie. Într-un anumit fel cine știe dacă n-ar fi mai potrivit așa. Îi este de fapt aproape totuna. Are impresia că ceea ce a fost mai anevoie de înghițit a înghițit în aceste două zile lungi ca doi ani, iar ceea ce a mai rămas trebuie să fie mult mai lesne de suportat. De bună seamă că nu lovitura din urmă e cea mai dureroasă, mai crîncenă. Aceea trebuie să fie, gîndi el, cam ca un dîngăt de clopot în urechi, de adîncă legănare înaintea somnului greu al izbăvirii. Iată-l ajuns aici. Pe muchea de sus a povirnișului, unde îți este aproape peste puteri să zici da în loc de nu și viceversa, pentru că așa așteaptă cineva, chiar dacă li se ordonă celor doi gardieni din camera de alături «Mai prelucrați-l!». Iar aceștia nervoși sau bucușori (dracul știe ce-i în capul lor) că li s-a dat de lucru, te sfîrîmă ca în piuă, cu credința că fac cea mai curată și cinstită treabă.

«Te spitește, ușa după cîte observ!» îi zise individul bine îmbrăcat din stînga comandantului, ridicîndu-și pantoful ca oglinda de lustruit pe scaun și apăsîndu-și amîndouă palmele mai sus de genunchi «N-ai să ajungi departe!» îl avertiză, rostind rar și cu înțeles ultimul cuvînt.

Nu-l prea luă în seamă fiindcă nu-i spunea un lucru deosebit. El știa foarte bine (era convins de asta) că într-adevăr n-ar ajunge departe. Că s-ar prăbuși chiar în clipa cînd ar da să treacă pragul, cu un picior înăuntru și cu celălalt afară.

«E timpul să renunți la încăpățînarea asta prelungită! interveni comandantul, ferindu-și ochii mici și încercîndu-și de fumul țigării ce se apropia de capăt. Cred că ți-a fost destul. Arăți ca un cîine ciomăgit și apoi băgat la apă. Exact așa. Apoi și lîhnit de foame!» Nu-i răsunde și nici nu i se păru că-l jignește făcîndu-l cîine. Cîinii de fapt sînt slăbiciunea lui din todeauna. Cînd avea șapte ani (își amîntește asta bine deoarece a fost anul în care i-a cumpărat mamă-sa de la țîrg, într-o zi de marți, tăblița cu stil și burete legat de-o șfoară), a avut un cățelandru de care se simțea legat ca de un frate. Ca de oricare dintre cei șase frați. Era între ei doi parcă un fir nevăzut de ață care li ținea mereu nedespărțiți. Pînă într-una din zile cînd șeful de post, mînios că nu-i respecta cățelandrul uniforma cam alandala pe el, sau poate mîtra aburind mereu de răchie, și-a descărcat arma în blana lui albă ca lina spălată. A murit anevoie, cu ochii umezi încărcăți de o mută și cumplită amărăciune. Apoi a mai avut și alți cîini, însă așa cum sînt cîinii obișnuiți, la oameni de omenie, aprigi și credincioși. În nici un caz ca lupul comandantului, școlat în mușcături asupra deținuților și în aceeași vreme un fel de mîină dreaptă a acestuia la anchete mai speciale. Cît despre foame (l-a făcut și lîhnit comandantul), e ultimul lucru de care se plînge. Primele două zile au fost mai grele; prima de fapt mai mult decît a doua. Ar putea spune că a fost plină de crampe mistuitoare. Îi venea să-și roadă șapca sau ghețele. Orice. Acum într-a treia nu mai simte în stomac decît un fel de gol care nu-i cere neapărat să fie umplut. Cel puțin deocamdată. Mai al dracului de turbat i s-a părut setea. Chînurile ei nu descere ca ale foamei ci dimpotrivă se întîcesc și te uscă ca pe o iască. Dar a rezolvat într-un fel și neceazul ăsta. Mai precis a rezolvat-o ei aruncînd la anumite intervale de timp (nu și-ar putea da seama la cît) o găleată sau două de apă rece peste el. O linge atunci cu lăcomie de animal de pe podelele murdare. Simte aproape de îndată cum i se strecoară iarăși puterile în trupul vlăguit și aici (își spune el) trebuie să fie taina că nu și-a încheiat silii și iute, în cele două zile de cazne, socotelile cu lumea asta. Și că mai stă și acuma (nu are importanță cum) pe propriile picioare. Comandantul și cel din capitală s-au mai așezat pe scaune (erau două) sau pe colțul mesei, iar cei doi gardieni de alături așteptau (poate înjurînd) sunetul soneriei și cuvîntul-ordin «mai prelucrați-l!», flecărînd te miri ce pe o bancă lungă de brad. Numai el era mereu între două posibilități: sau pe picioare zăpăcit ca un oarecare cu capul infundat de băutură, sau pe jos grămadă ca o legătură de vreascuri, cu toate învîrtîndu-se în jur ca atunci cînd într-o zi de țîrg s-a ureat pe niște căluți de lemn.

Nici măcar nu tresări (nu se știa omul care să tresară prea ușor), cînd individul din capitală, în haine de culoarea murei, i se adresă cu glas gros și cam răgușit, ridicînd în aer arătătorul mîinii drepte:

«Prevăd că ai să sffrșești ca un șobolan, stîlcit într-un colț, pentru cîteva rînduri și o semnătură; sau (și se întoarce spre comandant), cum ți-am mai spus: degetul

pe o cruce. Nevastă-ta o să primească o poștală că ai sfințit, să zicem de diaree, sau cum îi spune pe la voi de eufureală. De asta o să se știe în sat la ține că ai răposat, nu de altceva ca bunoară de încăpăținare!-

Îl cumpăni cu ochii grei, de plumb, și-l văzu ca printr-o pînză dar nu-i zise nimic. Nici măcar nu se osteni să-i găsească niște vorbe mai potrivite. Acuma, dealtminteri, le-ar fi găsit mai anevoie. Oricum, este în voia lor și n-au dect să treacă pe foaia de deces sau pe cartea poștală, cu litere negre sau aurite, ce vor. Hirtia rabdă deopotrivă aprinderea de plămîni, de creier, încurcătura de mațe, sau alte boli. Lui îi e tot una. Dacă chiar vor pot să scrie că a răposat din pricina tuturor bolilor de pe pămînt.

Din toate cite i-a spus individul, un cuvînt îi cam scoate din fire: șobolan. Cu asta i-a pus parcă o sulă în coaste, lingă celalalte. Îi erau tare urite spurcăciunile astea nerușinate cu bot ca de porc, care îl căutau în fiecare noapte. Dacă se mai întimpla să-și păstreze vreun colț de pline, tare ca scoarța de gorun, dimineața n-o mai găsea. Nu scăpa de ritual lor neliniștit și obraznic nici de o ascunde în haină. Cum a pățit-o cînd i-au scos-o în vreme ce dormea de la piept. Cu coada lor grețoasă, fără păr, îi atingeau peste obraz. Nu o dată trebuia să se ridice în capul oaselor și să sloboadă o sudalmă de mama focului ce trosnea ca un lemn între cei patru pereți jilavi, și punea pe fugă lighioanele chițcîind de frică. Dealtfel are și acuma senzația scîrboasă că s-au urcat pe el și că-i adulmecă cu nerușinare vinătăile și umflăturile de sub strajele-i ude. Le simte labele ca de pui de găină cum îi zgîndăre rana proaspătă de pe șold. Cu un tremur din toate încheieturile se căznise să se scuture de el dar degeaba. Parcă deveneau și mai îndărătnici. Vrusese atunci să-i risipească cu palma, ca și cum ai da după niște muște, dar băgase de seamă că brațele nu-l mai ascultau. I se înțepeniseră de-a lungul trupului, cum nu-și aminti să i se mai fi întimplat decît o dată în viață, mai precis cu doi ani în urmă, pe o zi cu frig năpraznic. Stînd așa neputincios și privindu-și mîinile vinjoase ca lemnul de curpen, dar fără vlagă, își aduse aminte de mîrtanul cu ochi verzi și blana ca tăciunele de acasă. Era un mîrtan vînător, și prindea adeseori noaptea șobolani. Îi încolțea de șira spinării, apoi îi căra dinaintea ușii, pe pragul de piatră unde el da de ei dimineața, cînd zorile spălau întunerecul cerului. Fără tăgadă că acuma numai mîrtanul cu ochii de zmalț verde l-ar mai putea izbăvi de scîrbele ce se zbrăngiau în voie pe trupul lui neputincios întocmai ca pe o mortăciune. Și încă nu era sorocul fiindcă din moment ce toate oasele parcă tresaltă în el, cu siguranță (își spuse) că mai trăiește. Îi Innegura însă mîrtanul care nu dădea nici cel mai mic semn că ar face o mișcare să-l scape de lighioanele ce tîbăriră pe el, și doar era acolo, în colțul încăperii, nu departe de comandantul închisorii, ba chiar neobrăzat de aproape de picioarele acestuia, eu botul întins pe labele dinalte și cu o scăpărare străină și rea în privire. Parcă îi pîndește o anume mișcare pentru a-i sări la gît. Și s-a făcut al dracului de mare și lăbos înclt fără doar și poate l-ar trage una două pe dalele de ciment. Dar nu-i nimic bătrîne — gîndi el —, cînd voi pune mîna pe tine te-oi agăța ca pe o ciuhă de creanga frășanului dinapoia casei!-. «Nu te mai chiori la el! Întăriți iarăși! — îl făcu atent comandantul. Apropie-te mai bine și iscălește; sau pune degetul pe cruce. Indiferent. Apoi apăsă cu degetele afumate chiștocul țigării într-un fel de scurmieră, dacă i se poate zice așa, făcută dintr-o țeastă. Mai clar, o țeastă întoarsă. Fără falca de jos. Dinții rînjeau galben, poate la becul cu lumina slabă spînzurat de tavan. Auzise și el, la fel ca alții, povestea fostului proprietar al căpățînii. Zice-se că o purtase pe umeri cu ani în urmă, unul pe nume Negru. Bandit temut și, într-un anume fel pismuit chiar și de gardieni. Făcuse pentru hoții și vîrsări de sînge atîția ani de pirnaie înclt și lui îi plăcea să spună că numai primele trei zile după ce l-a făcut măică-sa s-a simțit cu adevărat liber. Negru era (cum se spunea) un pușcăriaș mîndru de felul lui, zdravăn ca un Goliat și dădea a crede că se poartă după cum îi tăia capul și așa îngrădit cum se afla. Și deoarece comandantul (chiar acesta din fața lui, numai că se cunoaște vremea pe el de atunci) ordonase să i se aplice un tratament special, Negru nu s-a lăsat umilit, ba chiar și-a pus în gînd să-i facă de petrecanie. A așteptat înclis în el ca o fintină lăaturalnică cu apă stătută și, într-o zi cînd nimeni nu se aștepta, l-a înșfăcat pe comandant de grumaz și-l ținea așa săltat de la pămînt cum ai ține un pui de jivină oarecare. Degetele det fier ale lui Negru se stringeau încet și erunt după capul comandantului căruia (spune-se) îi ieșiseră ochii ca două prune. Iar Negru rînjea cu ură și mulțumire (nu galben ca acuma), cînd pe nesimțite comandantul a scos din buzunar un obiect mic și lucios, cam cît o brichetă și care cu un pocnet sec îl făcu lui Negru o gaură în abdomen. Și Negru continua să rînjească crezînd poate că-l gîdilă ceva și abia al doilea pocnet îl îndemnă

să-și ducă palma la pîntec și să se schimonească pe loc ; cînd se auzi al treilea pocnet se prăvăli înainte dar nici atunci nu-i dădu drumul comandantului și-l trase în cădere, sub el. Cam asta ur fi fost povestea țestei în care comandantul își pune scrumul și atinge chiștocul țigării și pe care a purtat-o ca pe moaște prin mai multe închisori pînă aici unde se ocupă îndecoproape de politici. I-a mers faima că știe să facă să ridă sau să picure lacrimi și o piatră. Iar cînd te uiți așa la el pare pita lui Dumnezeu, întotdeauna dispus să-și ridice mustața pîrlită într-un fel de zîmbet. Dacă bagi bine de seamă, cam ciudat, e drept. Chiar și acuma i se luminează obrazul lucios de nesomn.

«Uite ce e ! — îi zice —, ultima șansă începe să-ți expire iar a doua îți va fi poate acolo de unde nu se mai întoarce nimeni. Ne-ai chinuit destul, pe dînsul și pe mine, cu îndărătnicia ta. Ar trebui să îți intre în căpătîină că dincolo de răbdarea noastră tu încețezi să mai umbrești pămîntul. Deocamdată ai ajuns ca o legătură de oase și n-aș putea să-ți spun ce se atîrnă mai șubred viața de tine sau tu de ea. Încă o dată îți repet : și se oferă ultima șansă de a te salva și a-ți revedea nevasta și copiii. Or ei cu ce au păcătuit să nu te mai vadă în mijlocul lor ?»

«Cu nimic» ar fi vrut să răspundă. Copiii nu răspund de treburile părinților, domnilor ; dacă sînteți în stare să înțelegeți asta ! Il fulgeră o arsură în furca pieptului, înghiți în sec și înceță să-și ducă gîndul pînă la capăt. Simțea că dacă ar continua să-și improspăteze în gînd niște lcoane învelite într-un fel de ceață de toamnă l s-ar înmua nevolnicii de genunchi și domni ar avea mulțumirca să-l vadă colac la picioarele lor. De aceea încercă cu o clipire de gene să le îndepărteze să nu vină cumva peste el ca în primele luni, eu zile și nopți nesfîrșit de lungi, cînd îl făceau să-și rupă buzele între dinți și să se zvîrcolască ca un apucaț în somn. Acum a fost deajuns un clipit de gene ca să le pună stavilă. Un semn asemănător le va face cînd îl va încerca dorul să le vadă, cu ochii deschiși sau pe sub pleoape, licărînd în întunericul de păcură al celelei ca niște stelute pe un cer de argint în ianuarie.

«Mergeți la locul vostru ! le porunci cu vorbe în gînd. Nu-i vremea !» Îi avea atît de aproape pe cei doi (le simțea pînă și respirația) care dacă ar fi putut să-i smulgă din rărunchi consimțămîntul de care se vede că au mare nevoie, de bună seamă că și-ar fi băgat încă de la început mîinile amîndouă. Apoi mirtanul acela, negru ca bezna, cu ochii ca niște mărgele verzi de sticlă, ce îi supraveghează (deși s-ar părea că nu) pînă și clipitul îgenilor și (cine știe ?) poate cu urechile acelea drepte și ascuțite ca frunza de salcie, chiar și bătăile inimii i le ascultă. Apoi acolo, lîngă ușă, cu spatele larg sprijinînd peretele umed ca pietrele unei fîtîni, Marcu. Simți și el umezeala roșie și domoală cum îl cuprinde și îl inundă, îl coboară și îl urcă într-un fel de legănare lîină printr-o lume albă și moale ca zăpada ori ca lîna, așa ca în ziua aceea de sticlă aburită, a doua de Anul Nou, cînd s-a prăbușit cu fața în jos. Lîngă senilele tancului cu țeava înfiptă în pămîntul înghețat. Ziua aceea o simțea încă aproape și proaspătă, iar dacă comandantul și cel din capitală ar vrea să știe eft, n-au decît să-l descalte la mîndouă picioarele «Dar ce știți voi, domnilor ? eugetă el. Știți, bunăoară, că Marcu, rînit cum era m-a cărat kilometri întregi pînă la ambulanță ? Că nu m-a prăvălit într-o tranșee, învîlit într-un giulgi de zăpadă, cînd i s-a spus că-și irosește degcaba puterile cu un mort înghețat ? Habar n-aveți, domnilor ! Știți doar . . . » «Te amăgești zadarnic închipuindu-ți că nu o să se ștergă orice urmă despre asta ! Îi rupse comandantul firul gîndului, arătînd cu capul înspre Marcu. I se păru că-i vorbește de pe gura unei fîtîni, iar el s-ar fi aflat jos în apă, încins de zidul îngust și muced de piatră. Eji află — continuă acesta — că se va șterge. Ca și cînd n-ar fi existat. Cu tine o dată !»

«Și nu te-ar fi costat — interveni individul din capitală — decît să declari, aici în fața noastră, cu să facem act de asta, că l-ai văzut fugînd de sub escortă. Apoi să pui o semnătură. Ori degetul pe o cruce. Atît !»

«Va fi cam greu să-i ștergeți urma ! voi să le spună. Cam tot așa cum un nor greu și mohorit ar șterge o stelută oarecare. Cîlva timp o acoperă, dar apoi steluta lucește mai lîmpede. Mai proaspătă. Dar cum vă e voia, domnilor !»

Era convins că vor mai încerca. Simțea însă că în afara fîtîinii în care se află se surpă ceva. Se frămîntă și pîrile ca ghița apelor primăvara.

«Ei, uite, încercăm ! se încercenă comandantul ea și cum i-ar fi ghicit gîndul. Veți dispărea așa cum s-a stabilit. Primul va fi Marcu !»

«Cum vă e voia, le dădu el din nou a înțelege. Aș vrea să văd cum veți șterge singele te iese din pieptul lui Marcu. Cînd a căzut secerat de voi am pus amîndouă palmele dar îmi șiroia printre degetele neputincioase. Ca un izvor din pămînt.»

«Mai întâi să-i oprim inima!» îl auzi şuerind pe cel din capitală.

«Inima!» ordonă scurt comandantul.

Văzu atunci cum mîrlanul, zburîndu-şi ca turbat perii, se strînge într-un arc negru, gata să ţînească cu ghearele şi dinţii către inima lui Marcu.

«Înapoi, bestie!» urlă el şi cu putere nebănuită îl prinse de spinare cînd sări peste umărul lui, apoi se prăbuşi strivindu-l sub apăsarea de lespede a trupului.

Auzi obişnuitul clinchet, scurt şi nervos, al zăvorului, tras, urmat de scîrţitul uşii ce se deschidea şi simţi cum o pată galbenă de lumină stăruia rece asupra lui.

— Ia uită-te dom'le? se adresă un gardian celuilalt oprindu-se în prag. Ți-am spus că așa ceva nu mi s-a mai dat să văd. Asta-i drac, nu om. Acum un sfert de ceas, după ce l-am înmuiat bine în apă, ai văzut, l-am aruncat acolo în colț și acum iată-l din nou lângă ușă. Și fii atent, a căsăpît și un șobolan cu labele astea încolțite de lupul comandantului. Ce l-o fi apucat?...

— Într-adevăr, observă al doilea gardian, căscînd lung și plictisit, mă întreb și eu de unde mă-sa are atîta putere? Parcă ar avea două inimi, nu una. Te pome-nești că-i în stare să meargă iarăși pe picioarele lui. Aproape că aş paria. — Hai trezește-le! — îl îndemnă cu virful becanului —, ești așteptat la o nouă ședință. La șefi. Cine știe dacă nu va fi și ultima...

Nu era nevoie să se trezească. Simțea în toată ființa că e mai treaz ca niciodată. Se sprijini mai întâi pe coate și genunchi și, răsufînd de cîteva ori îndelung, se ridică pe picioare și păși înainte pe coridorul lung și îngust cu părerea că urcă nebănuit de ușor pereții de piatră ai ființii în care se vedea.

Rimma Kazakova

(U.R.S.S.)

PE CHEI

*Pe chei, aici pe chei,
unde timpul, ca pinzele, zboară,
Mie totul îmi pare odihnitor, liniștit și curat
ca pe niște albe cearceafuri.
Și clipocitul apei și-al vislelor
și sirena vapoarelor.
Miezul acestei nopți miroase a primăvară,
vântul își deschide buzele
dar nu ancorază la chei.
O, nu ancorări, ci despărțirile . . .
E aproape ora plecării în larg,
distanțele mari se apropie.
Iar în cuvântul chei eu aud
valul și fîpătul lui capricios
cînd corabia-l aruncă-ntr-o parte
și-l izbește de chei.
Ce voluptate să-ți întinzi brațele
în unduitoarele valuri
cînd avem unde să-nșigem ancora,
cînd voi, cheiuri, rămîneți în urmă,
cînd ni se spune adio,
spre-a nu ne întrista cu nimic
cînd nu ni se cere ferm : „ancorați !“
înainte ca ora ancorării să vină.
Și dacă totuși vei rupe ceva
așa încît pe urmă să nu mai poți mîngia,
cheiule, îți mulțumesc că plutesc,
Îți mulțumesc că nu mă reții !
Eu poate îmi voi schimba hotărîrea,
greșelile poate mi le voi retrăi.
Intru pe chei cum aș intra
pe un vapor nesigur și mare.*

În românește de ANGHEL DUMBRĂVEANU și TRAIAN NADABAN

Nikola Vajparov

(BULGARIA)

EPOCĂ

Mașini,
oțel,
mașini
și uleiuri, vapori și duhoare !
Coșuri de ciment în cer,
în cocioabe — spectrul foamei.
În Mexic grăuntele de aur
e ars în cazane cu aburi,
cînd sclavi cu buzele crăpate
îl adună ziua și noaptea.
Elevatoarele bubuie.
Motorul întrepid
pocni
cu pumnul
mutra bătrînă a timpului.
Omul sparge „cercul magic“
și zboară azi
mai tute
decît pasărea liberă.
Dar viața oprimă oricum.
Viața retează fără milă,
cu o mînă expertă, aripile noastre,
viața ne înăbușă sub mușchii veninosi
și sub rugina-i veche.
Asemenea unei căști de oțel
cerul împovărează elanul și-l zdrobește
și se zvîrcolește în adîncimi
marea zbuciumată a oamenilor.
Trăiască fraternitatea — o lozincă deșartă.
Viața înalță un zid.
Viața — un bătrîn desfrinat —
răspunde cinic : „Războiul“ !
Războiul !
Dar înfometajii fără număr ?
— Războiul !
— Dar tinerii noștri năvalnici
și moartea inutilă
care zgîlție lumea ?

Epocă de atrocitate sălbatică
galopînd nebunește înainte.
Epocă de oțel în fuziune
acolo, în pragul lumii noi.

Ismail Kadare

(ALBANIA)

COPILĂRIA

*Copilăria mea cu degete pătate de cerneală
Dimineața clopotele
Muezinul în amurg
Colecții de cutii vechi și timbre
Un Ceylon schimbat
Pe două Luxemburguri*

*Așa s-a dus
Timpul copilăriei
A alergat stîrnind praf și strigăte
 în urmărirea unei mingi de cîrpe
O minge de cîrpe
De cîrpe cenușii de Albania.*

Tymoteusz Karpowicz

(POLONIA)

SOMNUL CREIONULUI

*cînd creionul se duce la culcare
ajunge la severa concluzie
că trebuie să doarmă feapăn
și întunecat*

*il ajută pentru așa ceva
innăscuta neînduplecare
și toată mîduva lumii
șira spinării creionului
se frînge dar nu se lasă-ndoită*

*nu-i apar niciodată în vis
valuri și nici măcar fire de păr
doar o singură dată chipeși soldați
și sicrie.*

*ceea ce există în el
stă drept
ceea ce-i departe de el e strîmb
noapte bună*

Vitezslav Nezval

(CEHOSLOVACIA)

ORAȘUL TURNURILOR

O, Praga oraș al sutelor de turnuri
cu degetele tuturor sfinților
cu degetele jurămintelor false
cu degetele focului și ale grindinei
cu degetele muzicantului
cu degete orbitoare pe femei culcate pe spate
cu degete care ating stele
pe abacul nopții
cu degete din care fișnește noaptea cu degete împreunate
cu degete fără unghii
cu degetele pruncilor și ale ierburilor ascuțite
cu degetele cimitirului în mâi
cu degetele cerșetoarelor și ale unei clase întregi
cu degetele tunetelor și ale fulgerelor
cu degetele brîndușelor
cu degetele Hradcinului și ale bătrinelor harpiste
cu degete de aur
cu degete pe care fluieră mierla și furtuna
cu degetele porturilor militare și ale orelor de dans
cu degetele mumiei
cu degetele ultimelor zile ale Atlantidei
cu degete de sparanghel
cu degetele febrei de patruzeci de grade
și ale pădurii înghețate
cu degete fără mânuși
cu degete pe care s-a așezat o albină
cu degete de albăstrele
cu degete care farmecă flăjeoletul în orchestra nopții
cu degetele trișorilor și ale pernii cu ace
cu degete deformatate de reumatism
cu degetele fragilor
cu degetele morilor de vînt și ale buchetului de liliac
cu degetele apei de izvor cu degete de bambus
cu degetele frunzelor de castan și ale bătrinelor minăstiri
cu degete de cretă colțuroasă
cu degetele cucucului și ale bradului de crăciun
cu degetele mediumului
cu degete amenințătoare
cu degete atinse de o pasăre care și-a luat zborul
cu degetele clopotului de seară și ale unei vechi hulubării
cu degetele închiziției
cu degete umezite de scuipat, destinate să măsoare vîntul

cu degetele groparului
cu degetele hoşului de inele
pe mîna care ghiceşte
în palma cu ocarină
cu degetele coşarului şi ale Loretei
cu degetele rododendronilor şi ale fîntinilor arteziene pe capul pînului
cu degetele păcătoaselor
cu degetele uscate ale orzului în pîrg şi ale belvederei de pe Petrin
cu degetele dimineţii de mărgean
cu degete arătînd spre tării
cu degetele retezate ale ploii şi ale catedralei Tyn în mînuşa amurgului
cu degetele ostiei nesfinţite
cu degetele inspiraţiei
cu lungi degete nearticulate
cu degetele mele care scriu acest poem.

În româneşte de PETRE STOICA

POVESTE DE RĂZBOI

de Vladimir Stojisin
(R.S.F. IUGOSLAVIA)

Era acel Ladjarski al cărui tată murise în fața ușii unei actrițe maghiare sărace. Era război. Fugeau înspre râu, înspre căpitania portului, înspre o căsuță de trestie, lăsată într-o rină, de pe malul unde era ascunsă barca. O barcă de lemn, putredă, cu care aveau să treacă dincolo de râu. „Elevul” mormăia. Ladjarski era rănit. Se opriră lângă debitul de tutun, să răsuflă oleacă.

Se auzeau cîinii. Așa e în război, lătratul cîinilor e ca o perdea la urechile noastre.

E o timpenie că ne-am oprit chiar aici, cugetă „Elevul”.

— E o timpenie — zise el cu glas tare.

— Ce vorbești ? ! Eu nu te înțeleg, spuse Ladjarski.

Ladjarski îndepărtă cu piciorul lada făcută din scîndurele subțiri.

În asemenea lăzi se transportă țigarete, cugetă Ladjarski. Unde-i acum debitantul, tipul ăla cu fața turtită ? Desigur ascultă știrile, la el în cameră, ori în vecini. Nu trebuia să ne oprim aici. E o timpenie că ne-am oprit chiar aici. În casa de dincolo mi-am petrecut toți anii aceștia. Mai pot, oare, să mi-l amintesc ? Știu că nu pot, nu-mi amintesc de ei ; anumiți ani pur și simplu dispar din amintire, de parcă nici n-ar fi fost, iar de unele flecușete îți aduci aminte întotdeauna. Unii ani sînt pur și simplu sterși și nu mai există nici urmă de ei în amintire. De pildă, nu-mi amintesc de nimic din anul 1938, dar mi-aduc aminte de anii de mai înainte. Cîți ani... cîți... gîndurile astea... sînt numai din pricina acestei răni.

— Aici sîntem în siguranță un anumit timp. Trebuie să așteptăm să se îndepărteze de râu, zise „Elevul”, scotocindu-și buzunarele. Mama ei de afacere, aici e un oarecare debit de tutun, dar n-ai ce să fumezi. Te doare rana ? Cum de te-a nimerit glonțul chiar în hărbie ? E întuneric. Cum ți-o arăta acuma fața ?

Ce te interesează fața mea, cugetă Ladjarski, fața mea mă privește pe mine. Nu-mi place cînd cineva vorbește despre fața mea. Eu nu sînt actor. Poate că izbuteam să fiu. Ar fi fost mai bine să fi fugit singur, așa risc. Auff, stomacul meu ! În te uită, și pantoful mi-e tăiat. Ce sunet timpit auzi, cînd ai singe în pantofi. Asta-i ea și cînd te-ai îmbăta după bacalaureat. Războiul acesta e cumva familiar, iar singele acesta din pantof, fără rost ; și nimic în lume nu poate fi mai fără rost ca aceste gînduri.

(Încă un Ladjarski a participat la război : nepotul său fusese acel student decăzut, care explica zile de-a rîndul că o oarecare Daniela nu-i vinovată că în cinematografe se petrec lucruri obscure).

Scara bolnavă se vîrta sub piele. Între lăzi și tutungerile umbla de-a busilea o pisică. Corpul ei moale și schilodit atîngea lăzile pe care erau lipite etichetele fabricii de țigarete.

— Alung-o, zise Ladjarski, alungă scriba aia. Nu mi-au plăcut niciodată pisicile.

Nu putea fi sigur dacă acest lucru îl spusese cu glas tare, ori numai mormăise în gulerul hainei, cu care își apăsa bărbia. Sau numai se gîndise. Se căznea să înțeleagă un singur lucru : dacă vorbește cu glas tare, ori acestea sînt doar gîndurile sale. I se părea că-i de o importanță hotărîtoare să știe acest lucru.

— Știi, zise Ladjarski, eu am fost mult timp plasator la cinema.

Din depărtare se auzeau fluierături. Poliția, tutungeria, soldații, rana, ora polițienească, pisica asta — toate acestea merg mină în mină. Cum l-au mai pocnit în stomac.

— Cînd se va termina războiul, am să mă duc la un liceu să predau istoria...

— Splendidă idee... Povestește-le că istoria a arătat odată cam așa : stăteam tolniți lângă o tutungerie, lângă niște lăzi de lemn : eram doi inși și noi doi eram toată istoria ; așteptam doar ca unul dintre noi să moară, pentru ca să continuăm...

— Vorbești timpenii.

— Dragul meu, totuși n-ai să spui că dacă eu mor, tu n-ai să fugi pînă unde poți. Asta-i clar.

Nu vorbea ceea ce gîndea. Ceea ce spun tipi cum e Ladjarski, cum sînt toți Ladjarski, trebuie să ascuți cu rezervă. La urmă, el avea o înfățișare săracă. În timp ce vorbea își mișca făclile tremurătoare, cu pielea uscată și străvezie, de desubtul căreia oasele aveau toate formele posibile; dar nici acest fapt nu avea importanță; nu ne deranja; aceasta era o sărăcie care aparținea fiind oratorilor de modă veche, cînd celor mai obișnuite circuri, care umblau în timpul războiului de ici-colo și puteai să vezi acolo, cu extrem de puține parale, cum se dezbracă femeile, cum clownii alcargă cîte două ceasuri cu clinii pe rumeșul imprăștiat în mijlocul sătrei. Cînd circurile plecau, ne întrebam de ce lasă în urma lor rumeșul umed și bătătorit de tălpi; și, încă de pe-atunci, eram în clar că ne vom pune întrebări asemănătoare, cînd se va termina războiul, cînd se vor termina toate războaiele.

„Elevul” privi cu ochi holbați în noapte, iar Ladjarski grăi:

— Acum ai ocazia să vezi din apropiere ceea ce ai citit în toate cărțile posibile; cum un tip scuiat moare pentru istorie. Treaba asta, în definitiv, n-are nici o importanță în băncile liceului; în liceu nu importanță numai genunchii unei bacalaureate, cu păr lung și umed, vorbăria din timpul serii a clevei de liceu din vecini, unde sînt mulți tîntari și o pisică mucegăită ca și asta.

— Vine cineva, spuse „Elevul”, e o femeie.

— Cu siguranță că-i beată.

„Elevul” tăcea.

— Desigur crezi că fac niște asociații cretine. Țincule, e cu totul posibil ca să ai dreptate; dar e foarte probabil ca femeile, care umblă atît de încet, la o oră atît de tirzie, să fie bete. Ca un spirit. Ascultă, am să-ți povestesc odată cum se prezintă la Panciova treaba cu ședințele de spiritism. A chema spiritele e același lucru ca și cînd ai ridica mîna și ai striga: Heil Hitler! ori ai citi manuscrise vechi și mucegăite; pîi, nu-i distractiv să ridici mîna și să strigi: Heil Hitler? Iar într-o zi se va termina războiul și acest strigăt nu va avea nici un sens. Anumite motive trebuie să rămîni la capătul cugetărilor noastre. Ceea ce vorbea Ladjarski părea, într-adevăr, așa ca și cînd ar fi fost mai bine să nu fi vorbit nimic.

Batē vîntul coșava; războiul acesta-i cu totul fals. Seară. Stau pe pod. Îmi strecur mîna în întuneric, cum mi-aș strecura-o în peruca unei femei, cum mi-aș strecura-o în părul unei femei părăsite și moarte.

Ladjarski se gîndea cum o rudă de-a lui, deschindu-și nasturii de la cămașă și punîndu-și sub bărbie o cravată, galbenă și destrămată, nu se deosebea prea mult de un cățeluș flocos pe care o oarccare damă îl plîmba pe stradă. Gîndurile lui rătăceau aiurea. Ladjarski stătea întins pe burtă.

— Pe cîți i-am nimerit cu împușcătura aceea? întrebă Ladjarski.

„Elevul” stătea cu cîțiva pași mai la o parte și asculta.

— Am scăpat de următorii, zise el. Reflectată pe albaștra peretelui, figura întunecată și cu plecioare lungi a „Elevului” părea parcă tăiată dintr-un ziar.

— Pe cîți i-am nimerit? întrebă din nou Ladjarski. Pe trei, pe cinci înși?...

— Pe doi, spuse „Elevul”. I-ai nimerit pe agentul ăla.

— Mai mulți trebuie să fi fost, cu mult mai mulți, mormăi Ladjarski.

Agenții... Dacă în acest război există cineva de cealaltă parte, asta înseamnă că și în timp de pace există cineva de cealaltă parte și războiul e necesar doar pentru ca acest fapt să fie pe deplin clar.

... După război se vor șterge lozincile scrise pe zidurile umede din centrul orașului; cadavrele vor trebui să fie identificate la disecție, cu toate că aci e suficientă o singură concluzie; că pentru ei este tirziu; și această identificare se face probabil pentru cei care au rămas în viață...

Fața lui palidă se distingea în întuneric. Bărbia nu i se vedea. O ținea acoperită cu gulerul hainei; era lipicioasă, și dacă nu ar fi apăsat-o cu gulerul, nu s-ar fi văzut; era plină de sînge și ar fi fost greu de recunoscut în întuneric.

— Am trecut pe lângă teatru și am așezat bomba. Asta-i simplu. Și acum sîntem aici.

Merseseră pe lângă teatru și, într-adevăr, treaba părea simplă. Ladjarski spusese atunci:

— Asta-i vreun general de modă veche, de vreme ce vine cu un automobil murdar la teatru.

— Totuși nu mi-e clar de ce trebuie să așezăm bomba pe banca din spate. Poate că va ședeă lângă șofer, spuse „Elevul”.

— Dragul meu, asta mai întâi e tot una. O va păți și dacă stă în față. Apoi, ideea este a mea și această idee, e un mic comentariu, ba chiar o critică a spectacolului. Fii atent, piesa e proastă de tot; pe general îl va cuprinde somnul la teatru și, cînd se va întoarce, se va așeza pe banca din spate.

Iar acum sînt aici, aproape de rîu; bărbia lui e neclăită de sînge; e rănit, cine s-ar fi gîndit că sîrșitul va arăta atît de nenorocit. Bărbia îi este plină de sînge; va muri; îl vor duce la disecție, îl vor căra la cimitir, îl vor îngropa și, să zicem, atunci va ploua, ceea ce îi va accelera putrefacția; ploaia aceasta va veni în așa fel de parcă ar continua războiul.

Mi se usucă saliva în gură, saliva mi se usucă al naibii. Unde-i acum Mirjana? La care teatru. Nu-i acolo, teatrele s-au închis. S-au terminat spectacolele. Nimeni nu-i în stare să nascăcească plimbări și vizite atît de timpite ca Mirjana. De ce tăce „Elevul” ăsta? Se teme că va muri. El nu știe că-i ghicesc gîndurile. Am pierdut, oare, mult sînge? Cît de încet trece timpul. Noțiunea timpului și-a pierdut pentru mine sensul.

Mirjana vorbea despre o prietenă a ei și despre amantul acesteia. Ladjarski stătea în față ei; își scotocea buzunarele, de parcă, într-adevăr ar putea găsi acolo vreo țigaretă; în realitate, îi era suficient să pară preocupat. Mirjana zicea: toți participă la acest război și, în definitiv, de ce n-ai participa și tu. Fața ei vădea un început de plîns.

Oare, nu-i mult prea plictisitor să duci un război atît de monoton, întocmai cum sînt la liceu acele manuale de istorie? Vezi, mă liceanule, acum am revolver în buzunar și lupt în război. Sînt ostaș. Iar peste un ceas, ori două, o să fiu mort. Nu, nu, eu nu mă revolt de loc. Cînd m-am despărțit de nevastă-mea, mă gîndeam că întocmai așa o să se întîmple. Cînd omul se desparte de femeia are asemenea gînduri. Femeile și războaiele au ceva comun. Așa-i: au ceva comun. Trebuie să te gîndești la asta. Știam c-o să se întîmple treaba asta. Un singur lucru nu știam: c-o să se întîmple chiar aici, lângă tutungeria asta puturoasă. Pereții umezi, apoi pisica aia e încă aici; cu siguranță că are păr cenușu, mușcăit și putred. Oare putrefacția se produce repede? Ar fi trebuit să întreb unde-i sala de disecție... Ladjarski, zile de-a rîndul ai alergat dimineața pe străzi, prin suburbii, prin port; ai fugit, ai luat-o mereu numai înainte, pentru că într-o bună zi să te oprești în camera unei femei cu păr blond și acum ți-e clar că stai pe loc ca un ceas stricat; fata din cameră are alte străzi, alte porturi; ba chiar rîde de tine. Unde-i disecția, ce sens are oare euvîntul cinism, zămislit dintr-o plictiseală totală, din tîmpenie...

Ladjarski simțea cum îl înfrînge oboseala. E posibil, oare, să-l cuprindă somnul? Și glonțul acela... nu-l mai doare. Doar arsura e un indiciu că glonțul a trecut prin piele. Se uita la picioarele lungi ale „Elevului”, care se legănau lângă perete. Se legănau în gol.

Să umbli de ici-colo, pînă la istovire, pe străzile care toate duc la rîu, și chiar dacă nu au ieșire acolo, acest rîu există în pereții umezi, ori se strecoară în pivnițe și, încetul cu încetul, în oamenii care stau între pereții umezi; se strecoară și-n așternuturi...

„Elevul” îl ridică în picioare, pentru a avea probabil impresia că Ladjarski va trăi mai mult, dacă va sta în picioare. Era o absurditate, dacă „Elevul” credea că Ladjarski, stînd așa în picioare, va trăi mai mult. De ce să creadă așa ceva? V-ați înspăimînta dacă, stînd de-o parte, ați privi scena aceasta cum un tînăr îndreaptă corpul unui om în vîrstă, rănit, rezemîndu-l de perete, pentru ca să aparțină mai mult vieții; dar bătrînul se prăbușește din nou. Vă uitați acolo, dar sînteți în spațele ferestrei, în timp ce afară se aud, împușcături și șuierături...

Ladjarski era plasator la cinematograful. E o ocupație minunată. Dar s-a zis cu slujba asta. Nu va mai putea să se înapoieze în cinematograful lui plictisitor și să indice publicului locurile. Să indice locul unei dactilografe pe care, după ce începe spectacolul, o ține de brațul tremurător și o conduce pînă la scaunul ei. Dacă, într-adevăr, și-a dat silința în viață să se strecoare în cît mai multe așternuturi, cu cît mai multe femei, atunci, acum cînd moare, probabil că-l momentul să-și amintească de toate acestea. Să fi plasator la cinematograful e, într-adevăr, o ocupație minunată. În afară de faptul că omul nu începe într-o bună zi să tragă cu arma. Războiul poartă lucrurile.

„Elevul” ăsta e interesant. Se teme că eu, un oarecare Ladjarski, o să mor. Ce-i pasă de Ladjarski! Poate că am urmat același liceu. Numai că eu l-am urmat cu mult mai înainte, pe cînd el era doar un mușcău. Pantofii roșii ai „Elevului” (treaba asta-i distractivă) sînt cam scilicîiați. Cumpărați de la magazinul „Bata”. Sau cine știe de

unde. Am citit oare undeva ce fel de nărav au oamenii, care scelcesc pantofii în timpul mersului? Sint convins că cineva s-a ocupat și de acest lucru. Despre câte lucruri nu s-au scris cărți? Câte? Câte cărți? Am citit, oare, în liceu despre oameni care poartă pantofi scelciați? Ațiția ani am urmat liceul acela plin de miros de urină, pentru ca acum ăștia să-mi găurească pielea cu o simplă bucată de plumb. La liceu îmi ziceau Sirkov, Vladimir Sirkov. Sirkov era numele unui pirat. În primul an de ocupație, „Novo vreme” (sau un alt ziar) a publicat un foileton despre piratul Sirkov. Porecla se potrivea cu visurile mele de liceean. Apoi am lucrat la cinematograful ăla. Timpenii! Ce fel de Sirkov? Când am umblat eu la liceu! Ce-l asta cu mine?

Alături de el, stătea rezemat de perete tinărul cu chipiul de elev, cu cozoroc lung, negru și pleoștit.

— Acum chiar trebuie s-o luăm din loc, spuse „Elevul”.

Sint complet vlăguit. Am pierdut mult singe. Pisica aia...

— Ascultă, zise cu glas tare Ladjarski, pisica aia... Stai, las-o. Știi... mie nu mi-au plăcut niciodată pisicile, dar, auzi timpenie, cred că acum le-aș îndrăgi.

În timp ce „Elevul” stătea în cumpână, neștiind ce să zică, bătrînul dădea din umeri ori arăta cu capul spre un oarecare liceean. Ladjarski vorbi din nou:

— Totul ar fi mai ușor, dacă, în Inghesuiala asta, am găsi un așternut de paie.

„Elevul” îl ridică pe umeri și-l duse înspre riu. Pantofii roșii ai „Elevului” tro-păiau agale pe trotuar. O luară pe o ulicioară. Nu exista lumină în oraș. Nici o fereastră nu era luminată. Oraș mort.

„Elevul” trecu pe cealaltă parte a ulicioarei. Stîlpul de afișaj, o pasăre de noapte, un automobil dărâpanat. Intuneric. Agenții încă nu plecaseră de lângă riu. Se auzea câte o împușcătură. În gol.

Cînd ajunseră lângă riu, se desluși un susur molcom în deschizătura canalului de scurgere a apei.

— E în regulă, zise „Elevul”, barca e aici.

Trase barca la mal și-l așeză în ea pe Ladjarski. Se auzi din nou o împușcătură. Ca și cînd ai frînge o trestie. Departe.

— Trag în gol, mormăi „Elevul”.

„Elevul” voia să înceapă o discuție, dar Ladjarski tăcea. „Elevul” se aștepta ca Ladjarski să înjure, ori să spună ceva asemănător cu o înjurătură. Omul care-i rănîț și moare în război are dreptul să facă așa ceva. Oamenii pregătesc la urmă câte o replică, câte un sfîrșit. „Elevul” se așteptase la orice numai nu la ceea ce spuse Ladjarski. Devenind dintr-odată concentrat, Ladjarski spuse:

— Du-te la Mirjana și spune-i să mute fotografia mea pe alt perete. Fotografia se află pe un perete greșit.

„Elevul” vislea. Malurile se legăneau în stînga și-n dreapta. Se simțea mirosul acela fin al apei, pe care-l cunosc toți cei care se ocupă cu pescuitul cu undița. Vislele loveau cu o bătaie ușoară apa. Ladjarski nu le auzea. Era acel Ladjarski al cărui tată murise în fața ușii unei actrițe maghiare sărace. Pe el îl putem acum uita.

Traducere de GEORGE BULIC

orientări

*

THOMAS MANN, ROMANCIERUL CONFRUNTĂRILOR SPIRITUALE

Urmărind liniile principale ale chipului său spiritual reflectat în operă, exegeții ultimelor două decenii au realizat o imagine în bună parte unitară și definitivă a lui Thomas Mann. S-au spus despre autorul romanului *Doktor Faustus* unele lucruri mai presus de orice dubiu, care conturează cu trăsături sigure profilul personalității sale poetice. S-a subliniat, astfel, ironia ca fiind atitudinea lui fundamentală, s-a insistat asupra propensiunii spre construcțiile epice ample, spre folosirea unor simboluri cu caracter complex, asupra străduinței scriitorului de a elabora o „fenomenologie” a spiritului secolului XX și asupra perfecțiunii formale a edificiilor sale epice plurietajate, dar și asupra rezistenței pe care o întâmpină de multe ori lectura în cazul prozei manniene datorită frecvenței pasajelor teoretizante abstracte și a mai sus amintitei tendințe spre transformarea realității în simbol.

Divergențele de părere au ieșit la iveală mai ales când s-a încercat definirea contribuției lui Thomas Mann la restructurarea compoziției romanesti și la stabilirea unor noi și insolite raporturi între autor și personaje, între realitate și ficțiune. Eforturile scriitorului german de a integra arta sa epică într-o sinteză originală dintre tradiție și modernitate, strădania sa de disimulare prin parodie, până la sarcasmul adânc dar nu lipsit de o anumită bonomie au fost privite de unii exegeți drept „rafinamentul unui spirit afectat și nu lipsit de artificialitate” (E. Kahler), creându-se astfel o imagine trunchiată despre Thomas Mann care, mai mult poate ca oricare alt prozator al epocii noastre, a știut în mod conștient să îmbine modernitatea și tradiționalismul, cu o inteligență artistică dezvoltată la maximum prin reflecție intensă asupra mijloacelor de exprimare.

Pătruns de ideea că „în domeniul romanului nu mai contează decât ceea ce nu mai e roman”, Thomas Mann a simțit că romanele moderne trebuie să fie în bună parte „romane făcute să termine cu romanul”. El renunță pentru acest motiv adesea la povestirea propriu-zisă, abandonează structura clasică a romanului tradițional în favoarea unor stiluri multiple. Uneori recurge la parodie ca mijloc de distanțare epică (ca de pildă, în tetralogia *Iosif și frații săi* sau, mai cu seamă în *Confesiunile escrocului Felix Krull*, scriere ce parodiază romanul evolutiv autobiografic) după cum, alteori, autorul se situează el însuși în centrul acțiunii, scrutînd-o cu obiectivitate, explicînd și analizînd, întâmplările nemaifiînd decît un simplu pretext al confruntărilor spirituale. *Muntele vrăjit*, spre exemplu, definit de mulți exegeți drept „cel mai mare roman de idei al timpurilor noastre” (Ziolkowski, Mayer, Hofmann ș.a.) este un roman simbolic *par excellence*, în care principiul diriguitor al stilului constă în metamorfozarea imaginii artistice în idee generală și a ideii generale din nou în imagini cu semnificație simbolic-filozofică, precizîndu-se astfel atitudinea lui Thomas Mann față de marile probleme ale epocii. Dezbaterea etico-filozofică trece pe primul plan, „ideile” iau locul „faptelor”. Reflecțiile dezvoltate pe pagini de analiză scilicet se revarsă peste malurile fluviului epic în așa fel încît digresiunile devin de multe ori mai importante decît armătura ficțiunii, iar ideile diriguitoare sînt atît de organic încorporate în narațiune încît „devin invizibile ca schița anatomică în pictura unui personaj îmbrăcat” (Erich Haller), unînd totuși fluviul epic într-o construcție unitară în care autorul întruchipează într-o formă simbolic-alegorică destinul Europei, așa cum se înfățișa acesta în proajma primului război mondial. Romanul înregistrează surprerea unor valori șocante, nu cu mult înainte, ca absolute și, fără a se elibera total de iluzii, sugerează cu o ironie îngăduitoare cît de fragile sînt idealurile umanismului abstract. Nenumărate sînt punctele care leagă părțile constitutive ale romanului între ele. Nu există nici un paragraf care să fie de prisos, mereu sînt înnodate fire între întâmplările narate și între diferitele personaje.

Întregul roman se prezintă ca o fascinantă textură, profund gândită și țesută cu mână de maestru.

Să analizăm din această perspectivă, între nenumăratele exemple la fel de concludente, uvertura cărții. Uvertura aceasta cuprinde primele două pagini și este o expunere a temelor ce vor deveni esențiale în capitolele următoare. Cele dintii fraze ne introduc în acțiune, prezentându-ne eroul și locul acțiunii: „Un tânăr modest pleca în toiuul verii de la Hamburg, orașul său natal, spre Davos-Platz, în munții Grizoni. Se ducea în vizită, pentru trei săptămâni.” Este intonată aici pe scurt tema, care conform tradițiilor muzicii clasice, va fi rezolvată cu trăsare, repetiții și concluzii (Hans Mayer, exeget manniian cunoscut, compară, de pildă, expunerea premergătoare, de două pagini, a romanului, cu preludiul care precede în simfonia clasică partea *allegro*).

În rezumat, o uvertură aparent lipsită de semnificație, învăluită însă într-o atmosferă densă și tensionată.

Urmează o expunere a principalelor teme și motive ale cărții, reductibile în ultima instanță la o temă fundamentală: evoluția omului în timp și spațiu, călătoria și șederea lui Hans la Davos-Platz jucind rolul călătoriei pedagogice din romanul goethean.

„Spațiul — comentează autorul — care, rotindu-se și gonind, se interpune între el și locul său de baștină, desfășoară forțe pe care, de obicei, le credeam rezervate duratei; din oră în oră acesta determină prefaceri interioare, foarte asemănătoare celor provocate de durată, dar care, într-un anumit chip, le întrece. Tot așa, el zămislește uitare, ca și timpul; dar o realizează desprinzînd făptura omenească din cercul contingențelor ei, pentru a transpune într-o stare de libertate inițială; astfel, el ai bate din palme, face un vagabond chiar dintr-un pedant și un burtă-verde. Se spune că timpul este o Lethe; însă acruul depărtărilor este și el un fel de elixir, iar dacă efectul său este mai puțin desăvârșit, în schimb e cu atît mai rapid.”

Începînd cu pagina 35, care deschide evocarea sosirii lui Hans la sanatoriul Berghof și a impresiilor culese de erou acolo, primul capitol enunță mai toate temele și motivele romanului. Un dialog scurt între Hans și vărul său, Joachim, din care aflăm că pentru „ăștia de sus” domină alte legi decît pentru „cei de la șes”. Răsună apoi motivul tusei, simbol al descompunerii fizice, care va reveni sub formă de leit-motiv pe parcursul întregii cărți: „Era fără îndoială o tuse, — tusea unui om; însă o tuse care nu semăna cu nici o alta auzită de Hans Castorp vreodată, da, o tuse în comparație cu care orice altă tuse auzită cîndva fusese mărturia viguroasă a unei minunate sănătăți, de altfel o tuse ce nu se manifestă prin zveniturii regulate, ci suna asemenea unui clopot înfiorător de slab în terciul unei descompunerii organice”.

Pe pagina 37, o primă meditație despre timp, definit de Joachim sub aspectul relativității sale: „Nici nu-ți închipui cîtă libertate își iauăștia de aici cu timpul oamenii. Pentru ei, trei săptămâni sînt cît o zi. De altfel, o să vezi. O să mai afli tu multe, continuă el și adăugă: Aici își schimbă conceptiile.” În sfîrșit, aluzii la întreagă scara de motive a cărții: dragoste și moarte, boală și sănătate.

S-ar putea continua analiza, parcurgînd întreg romanul spre a urmări mai departe cum cartea lui Thomas Mann este stăpînită de ideea unor simetrii și paralelisme savant dozate și magistral armonizate, astfel încît se ajunge la o sinteză între evenimente și caractere, chezușuind în mod creator unitatea organică a operei. În pofida deselor întreruperi — s-a obiectat uneori că autorul își „încarcă” prea mult scrierile prin aglomerări succesive de tot felul — narațiunea își păstrează deci unitatea interioară, teoretizarea faptelor sau a comportării personajelor reprezentînd un tot sudat organic cu ideea artistică.

Reflectînd asupra problemelor genului, Thomas Mann a considerat de la primul său roman, *Casa Buddenbrook*, amploarea drept o calitate constitutivă a romanului, părerea sa fiind că doar prin relatarea circumstanțială se poate crea iluzia veracității.

Caracterizată prin „încapacitatea de a se restrînge”, arta epică a lui Thomas Mann se bazează, în bună parte, pe acumularea de detalii, alese de așa manieră încît conferă celor narate sensuri multiple. Semnificativ este, între altele, modul în care Thomas Mann transformă adesea timpul în participant direct al acțiunii. *Muntele vrăjii* e definit, chiar de autor (menționăm că timpul joacă un rol important și în alte scrieri manniene ca *Iosif și frații săi*, *Lotte la Weimar* și mai ales în *Doktor Faustus*) ca un „roman al timpului în dublu sens: o dată în sens istoric, deoarece încearcă să schițeze imaginea interioară a unei epoci, a perioadei antebelice europene, apoi și pentru că obiectul său e timpul ca atare, pe care-l tratează nu numai ca experiență a eroului său ci și în sine și pentru sine însuși. Amănuntele descriptive

prin care autorul obține bogăția și densitatea „strofei” epice și scoate în relief ideile încorporate în fabulație, între care și cea a relativității timpului, sînt multiple și variate. Magistral e schițată cu ajutorul detaliilor dispariția treptată a noțiunii timpului la Hans Castorp, eroul principal al cărții, care va învinge magia muntelui vrăjit abia după ce scapă de atracția morbidității și se aruncă în viață. La început timpul este precizat prin amănunte, cu mare precizie: se indică exact etapele călătoriei lui Hans de la Hamburg la Davos, unde se află internat într-un sanatoriu vărul său bolnav de tuberculoză; aflăm la ce oră sosesc trenul, se indică zilele cînd eroul face plata săptămînală pentru șederea sa la sanatoriu, cînd o vede pentru prima oară pe frumoasa „răsăriteană” Clavdia Chauchat, intruchipare a „misterului feminin”. Cu trecerea vremii, și, paralel, cu pierderea de către erou a noțiunii timpului, totul se estompează, devine șters și curgător, dispărînd totodată și detaliile care precizau timpul real de desfășurare. Puțin după sosirea sa la Davos-Platz pentru Hans zilele încep să treacă în zbor: „În sufletul lui Hans Castorp, reîmprospătarea inițială a ideii de timp trecuse de mult; de pe acum zilele începuseră să zboare în liniște și cu discreție, deși fiecare dintre ele se desfășura într-o așteptare mereu reînnoțită și se umplea cu noi trăiri...”¹⁸ În monotonia sa, timpul începe să avanseze pentru Hans tot mai rapid, ceea ce este sugerat și prin structura romanului. Așa de pildă, după cum arată cercetătorul german Wilhelm Duwe, *capitolul întâi* înfățișează pe 16 pagini sosirea și prima seară la sanatoriu, *capitolul al doilea* evocă pe 14 pagini datele anterioare ale povestirii, *capitolul al treilea* descrie pe 55 de pagini ziua următoare la Berghof, *al patrulea* înfățișează pe 90 de pagini următoarele 17 zile, *capitolul al cincilea* descrie pe 167 pagini mai mult de șase luni, *capitolul al șaselea* zugrăvește pe 186 pagini aproape doi ani, *capitolul al șaptelea* pe 215 pagini ultimii cinci ani ai șederii lui Hans la Davos (după W. Duwe: *Ausdrucksformen deutscher Dichtung* pp. 67—68). Thomas Mann procedează — după cum vedem — în *Muntele vrăjit* invers față de unele romane ale fluxului conștiinței, unde o perioadă foarte lungă de timp a evenimentelor narate e evocată într-un interval real scurt, ca în *Mrs. Dalloway* de Virginia Woolf sau în *Moartea lui Virgiliu* de H. Broch, primul roman avînd un timp real de desfășurare de 12 ore iar al doilea evocînd viața autorului *Eneidei* în cele cîteva ore de la apusul soarelui pînă la celălalt apus de soare.

Amănuntele au apoi, nu rarori, în romanele manniene o semnificație simbolică. Să prezentăm din această perspectivă, între nenumăratele exemple la fel de concludente, rolul jucat în *Muntele vrăjit* de cifra șapte și multipli ei: Hans Castorp vine la sanatoriu cu intenția de a sta trei săptămîni, deci 21 de zile și rămîne șapte ani; de patru ori pe zi își ia timp de șapte minute temperatura; eroul ocupă camera cu numărul 34 (trei plus patru) și în decursul șederii sale la Davos va sta pe rînd la cele șapte mese ale sălii de mese a sanatoriului „Berghof”. Întregul roman se împarte în șapte capitole și prima parte a cărții (cap. 1—5) acoperă o perioadă de exact șapte luni. Vărul lui Hans, Joachim, moare în a douăzeci și opta lună a șederii eroului la Davos; legătura între prezent și trecut, între Pribislav Hippe, colegul de școală adorat pe ascuns în copilărie și doamna Chauchat, pentru care-l va ține șapte ani în „muntele vrăjit”, se stabilește în ziua a șaptea a șederii sale la Davos. La sfîrșitul primelor trei săptămîni (3×7), Hans Castorp descoperă că are febră și se lasă convins să stea încă trei săptămîni la pat pentru a i se stabili diagnosticul; de altfel exemple de folosire a cifrei șapte pentru marcarea ritmului simbolic al romanului mai sînt numeroase. O importanță asemănătoare revine și cuvîntului aparent nefsemnat „neulich” = nu de mult, cu care autorul face o întreagă echilibristică pentru a sublinia estomparea crescîndă a noțiunii timpului; la început cuvîntul e folosit de Hans cu sens precis, apoi pentru a desemna evenimentele întimplate cu săptămîni și luni în urmă, în ultima parte a cărții e utilizat de erou și cu privire la epoca caldeană.

În mod deliberat autorul utilizează, de asemenea, detalii încărcate de semnificații și sub forma leitmotivului. Poate fi citată în romanul *Doktor Faustus* apariția motivului micii sirene, împrumutat din basmul lui Andersen, motiv care intervine atunci cînd autorul vrea să sublinieze dorința dureroasă de căldură și omenie a lui Adrian Leverkühn, Faust al epocii noastre; apoi personajul ciudat din nuvela *Moartea la Veneția* pe care scriitorul Gustav von Aschenbach îl întilnește în cimitir și pe urmă în alte ipostaze, pe vapor și la Veneția, semnificînd dezlănțuirea vieții pasiunilor și tiria în vîrtejul haosului și al morții a eroului care multă vreme dusese un trai disciplinat, întemeiat pe respectarea ținutei. Nu mai puțin ilustrativ este rîsul sardonice al lui Adrian Leverkühn, menit a sublinia carența de simetrie a eroului sau repetarea aluziei la efectele bîncfăcătoare ale mierii de albine destinată să relie-

feze robustețea sufletească a Toniei Buddenbrook, la fel folosirea antitetică a motivului mușcăiului, motivul nudității și cel al dezagregării în Krull sau maniera în care tehnica leitmotivului e folosită pentru a zugrăvi progresele pasiunii lui Hans Castorp pentru Clavdia: în prima zi a șederii sale la sanatoriu, eroul e șocat de zgomotul enervant al unei uși închise la repezeală, zgomot de care tinărul crou avea oroare. „Se prea poate că aversiunea asta se datora educației, poate că era o idiosincrasie congenitală, în orice caz detestază zgomotul ușilor trântite și ar fi fost în stare să palmuiască pe oricine își îngăduia să izbească o ușă în prezența lui”. Zgomotul se repetă și a doua zi, dar abia în ziua a treia Hans zărește pe vinovată. Intervine apoi un alt leitmotiv: motivul creionului, care joacă un rol de seamă în înnodarea firelor ce leagă prezentul de trecut; acest creion, împrumutat odinioară de la un coleg de școală iubit în tăcere, revine și în timpul unui vis, prefigurând distrugătoarea pasiune a lui Hans. Motivul acesta va interveni și cu prilejul Carnavalului, când Hans îi cere Clavdiei împrumut un creion, ca altădată lui Hippe, pretext de apropiere între ei. Aplicată și în *Casa Buddenbrook*, unde servește în esență pentru caracterizarea persoanelor și întâmplărilor, tehnica leitmotivului apare în operele de mai târziu mult îmbogățită față de primul roman; principiile de creație muzicală (se știe că leitmotivul ca și contrapunctul sînt folosite de Th. Mann sub influența muzicii wagneriene), prelund deseori funcțiuni tectonice. De factură muzicală e și varațiunea pe aceeași temă înfălțită în întreaga creație manniană: „serioasei” nuvele *Tonio Kröger* îi este opusă nuvela comică *Tristan*, tragică *Moarte la Veneția* urma să fie parodiată — după propria mărturisire a autorului — prin *Muntele vrăjtit*. În *Muntele vrăjtit* sosirea unchiului lui Hans, James Tienappel, de pildă, venit să-și ducă acasă nepotul, repetă cu alt final, trăirile acestuia. Era cît pe-aci ca unchiul să fie și el prins în capcana „muntelui vrăjtit”, reușește însă să scape cu fuga.

Mai există și numeroase alte procedee prin care Thomas Mann a spart tiparele estetice tradiționale ca, de pildă, modul în care folosește adesea citatul și autocitatul pentru a da un alt sens celor narate. Să pomenim doar de citatele din Nietzsche sau Dostoievski din *Doktor Faustus* de pasajele din nuvela manniană *Tonio Kröger*, pe care le înfălțim apoi și în *Muntele vrăjtit*. E vorba de multe ori de plagiate intenționate, pornite din dorința autorului de a dovedi pentru secolul XX necesitatea artei parodistice căreia Thomas Mann îi atribuie o funcție dintre cele mai importante în reînnoirea romanului tradițional.

O alură modernă conferă nu mai puțin prozei lui Thomas Mann faptul că, atribuind mitului o valoare autonomă, încărcată cu semnificații definitive, autorul urcă adesea la arhetipuri, la forma genetică a unor motive și a unor eroi. Preocupat de ideea demonstrării continuității miturilor (după cum atestă și corespondența purtată cu un specialist în materie, asemenea lui Karl Kerényi), Thomas Mann a reluat în cursul unei lungi și bogate cariere scriitoricești și câteva mituri, dispunînd însă cu libertate de acestea și îmbogățindu-le cu noi semnificații. Lăsînd friu liber jocului fantaziei, autorul imbină elemente mitice cu altele imaginare precum și cu date real-istorice, de pildă în cazul lui Mynhoer Peeperkorn din *Muntele vrăjtit*, reîncarnare a zeului Pan, simbol al „marelui tot universal”, și mai ales în cazul lui Felix Krull, reîncarnare a zeului hoților Hermes, mitul lui Hermes devenind în *Krull* parte integrantă a țesăturii romanești, un soi de simbol-eheic al întregului roman. La izvoare mitice se întoarce apoi Thomas Mann și în cazul figurilor simbolice din *Moartea la Veneția*, intruchipări ale morții sau al secularizării diavolului din *Doktor Faustus*, sau în cel al doamnei Potiphar din tetralogia sa biblică, încercare a scriitorului german de a valorifica mitul în sens umanist.

Renunțînd la multe formule estetice consacrate, Thomas Mann a păstrat, totuși, nu puțin din conceptele esențiale ale romanului tradițional, de pildă conceptul clasic de caracter și *personaj*, și e ușor de recunoscut filiația manniană din maestrul realismului francez și rus ca și din Dickens. Scriitorul german construiește cu un spirit de consecvență care aparține realismului secolului trecut. Eroii săi au contururi precise și o evoluție clară.

Prin noul modalități de exprimare găsite, experiența de creație a lui Thomas Mann, fără a fi un model general obligatoriu, constituie o parte integrantă a culturii artistice a contemporaneității, autorul făcînd cu certitudine parte dintre scriitorii care au dat un impuls hotărîtor procesului de transformare a romanului contemporan.

HERTHA PEREZ

cronica
literară

*

Anghel Dumbrăveanu:

„FAȚA
STRĂINĂ
A NOPTII”*)

Poezie de substanță emotivă, cultivând un cult al valorilor de expresie simbolică, poezia lui Anghel Dumbrăveanu, în evoluția ei firească, a adâncit vibrația mai profundă a conținutului meditativ și reflectă tot mai mult corespondența tulburătoare și muzicală a trăirilor intime. Volumul Fața străină a nopții, al cărui titlu își păstrează sensul metaforic atribuit unei poeme, este un fel de „cîntare a cîntărilor” intristată de gustul amar al deziluziilor încercate de experiența virstei. Poetul, înspăimîntat de o stare sufletească neprietenosă și străină, refuză adaptarea afectivă a înțelepciunii sterile și paleativul rememorărilor romanțioase, pentru a descoperi dimensiunea tragică și nebănuită a caducității erotice. Euforia visului din amintire a dispărut neînțeles și straniu, iar el, dezorientat și totuși lucid, se întrebă în singurătatea unei dureri mereu resimțite :

„Ce dragoste de toamnă încerci să mai descui ?
Cadranele arată că nu mai ești ce pari.
Sîntem ai amintirii ? Sîntem ai nimănui ?
Bate un vînt prin toate și prietenii-s mai rari”
(Cadrane de toamnă)

Poet erotic și confesiv, Anghel Dumbrăveanu își evocă momentele cele mai încărcate de semnificația unui miracol pierdut, nu pentru a se lamenta de absența iubirii, răscolitorul fior al senzației obsedante din „ceasul de mîngîiere și teamă”, ci pentru faptul înspăimîntător că :

„... numai vîntul umblă pe drumuri aiurînd
Și riul se lovește de malul frunții mele
Cu prevestiri de ceață. Sînt departe
De-un adevăr pe care nu-l ating, și singur,
Iar drumul pîn-la tine ce lung și ce pustiu
În ziua care scade și noapte ce-aproape . . .
(În liniștea de mîit)

Căutarea deznădăjduită nu e căutarea iubitei — mereu prezentă în inima sa, — ci e aceea a unui spațiu ontric transfigurat de vraja sentimentelor de altădată și cristalizat parcă într-o mitologie intimă a trecutului ireversibil. De aceea adevărul pentru poet are un sens quasi-mistic de

*) Ed. Cartea Românească, Buc. 1971, 96 pg

descoperire a vieții, a eternității, iar vîntul e metafora neliniștii, a trecerii, a acțiunii timpului. Simțul tragic al nostalgiei e cu atît mai accentuat, cu cît iubirea nu e un sentiment suficient fără aura de vis a tinereții. Uluit de tăcerea ce „dilată formele“ — ca un Orpheu ce rămîne neconsolat, poetul adușmeacă un alt miracol decît al întoarcerii iubitei din neantul evocării :

„Cînd aerul miroase a mersul tău, împovărat
De o lumină-amară de fruct dedat tîrziu
Cu mîngîierea mea și cu sărutul,
Și cînd se surpă timpul în mine ca un mal
Și țipete de păsări îmi sfîșie auzul,
E ne-nțeles cum te întorci venind pe ape
Ca o izbîndă — a semnelor dintii.

(Cum te întorci)

Iubita unică și mereu invocată „cu privirile-verzi“ și cu „surisul ciudat de tătără subțire“, în ciuda personificării ei senzuale — în special prin expresia metaforică dată frumuseții fizice a femeii și atribuită sensibilității genunchilor — dă structură internă volumului și în același timp umanizează atitudinea meditativă a lui Anghel Dumbrăveanu în fața unor probleme existențiale, adîncite pînă „la marginea de nord a indoielii“ — cum afirmă, oarecum retoric și abstract, poetul, — fiindcă individualizează drama îmbătrînirii și descreditează angoasa singurătății omului. Iubirea devine o stare de grație senzuală și proiecție a unei visări retrospective. În absența evocării persoanei iubite, sentimentul tragic ar fi mimat prin depersonalizarea naturii, tentație care uneori îl mai încearcă pe Anghel Dumbrăveanu, ca și un anumit fel de prețiozitate în expresie, ca de exemplu : „cade în tîrziu“, „țipă în pustiu“, sau unele denumiri simbolice, de ordinul experiențelor strict personale : „amurg de Transilvania“ sau „de Oltenia“, „lună răsăriteană“, „vîntul de Mediterana“, ori pur și simplu calofilie de felul „boală de adevăr negrăit“, „strigăte albe“, „ninge cu depărtare“, „priveliști de turnesol“, „plînsul palmelor mele“, etc.

Atmosfera lirică a sentimentelor grave exprimate de Anghel Dumbrăveanu în acest volum este realizată nu odată cu multă putere de pătrundere în virtualitatea expresivă a potrivirii cuvîntelor, într-o modalitate și cu un timbru personal cert. În afară de poemele Cum te întorci, Saros, În liniștea de mit, În atitea locuri, Septembrie, Căderile de soare, pe care le consider deosebit de realizate, deși au prozodie clasică, mai citez cîteva versuri extrem de sugestive din acest punct de vedere, cum ar fi : „Se face tîrziu în iluzii, vîntul de toamnă/Lovește cu-amintiri uscate în geamuri“ (Baladă) ; „De-acum voi merge singur să beau/Lacrîma nopții. Și umbra va crește mereu,/Ștergîndu-mi urma cu limbi de cenușă“ (După cîntecul mierlei) ; „trupul tău curat ca o gutuie somnoroasă“ (Cîntec de ziuă) ; „Întunericul se luminează de miezul amar/Al unui sărut cu nemoarte și ceață/Si cresc luceferi noi în apele mari ale lumii“ ; „Vin reci curenți de toamnă prin zilele de ieri/Pe drumul lung nu-i nimeni, balanțele se-nclină/De ani în care timpul a coborît tăceri“ (Mediu cu visle) ; „Din anii-nchiși în singe vin fete de lumină/În zborul lor de pradă curat de altădată“ (Motiv de baladă) ; ... „cu buzele crăpate de iarna așteptării“ ; „Cum se cerni vîz-

duhul în care-ai ris cu soare/Și iarba ce-ți furase mirosul cum se stine“ (Ținutul nopții); „Ești încă-n iarba serii care arde-n mine“ (Întrebînd o pasere), etc.

Ca experiență lirică, hotărîtoare pentru primenirea motivelor de inspirație și a posibilităților creatoare ale lui Anghel Dumbrăveanu, volumul Fața străină a nopții poate fi considerat o etapă importantă, un moment de răscruce, intrucît dă un sens nou, mai adînc, trăirilor sale erotice, deși le plasează de acum pe al doilea plan al valorilor. Lipsit de astădată de euforia vitală și de orgoliul de a fi tinăr, el nu se mai simte oglindit în universul însuflețit în care se regăsea cu atîta satisfacție altădată. Poetul nu renunță la extazul retrospectiv al pasiunii de altădată, dar îl proiectează într-un spațiu ideal menit să-i însenineze într-un fel oarecare spaima de necunoscut, de noapte, de amurg fără speranțe, de umbră (ca de un alt corb funest și implacabil al lui E.A. Poe). În acest „somn cu vorbe halucinante“ străbătut dureros de stihile pustietății, vibrațiile de spaimă și regret au un ton răscolitor de orgă sub arcada unui burg adormit. Nu sinceritatea sentimentului de singurătate presimțită e aceea care impresionează în ipostazele lirice ale meditației lui Anghel Dumbrăveanu, ci obstinația de a salva puritatea eterată a imaginii de frumusețe care a rodit în extazul pierdut al tinereții :

„O Voce slabă cheamă din spații fără unde
Și nu știi dacă-s anii tăi rătăciți sau nu.
Trec zburătoare negre prin nopțile afunde
Și-n nemișcarea goală te pierzi încet și tu.
(Motiv de baladă)

Caracterul erotic al poeziei lui Anghel Dumbrăveanu se subtilizează, iar experiența lui a ajuns astfel într-o fază nouă, meditativă, cutremurată de fiorul tragic al ireversibilității psihologice, dar poetul se redescoperă pe sine în expresii și ipostaze lirice neprevăzute.

NICOLAE ȚIRIOI

Alexandru Deal: „LAȘII“

Alexandru Deal, este, mai mult decît alți prozatori impuși în ultimii ani (scriitori tineri ce, fără zgomote și fără sufragii critice prea numeroase au un loc aparte în literatura actuală) prozator al unei generații. El aparține familiei celor care au intrat în literatură atunci cînd cărțile lui Breban, Ivăsiuc, D. R. Popescu, Sorin Titel, au început să culegă lauri, aprecieri, aplauze și stimă publică. Această generație a ieșit în arenă în fericitul moment al posibilității existenței literare sub egida unui stil propriu ; prestigiul generației precedente (e un fel de a o numi) însemna un

nou fel de abordare a personajului, a conflictului, a arhitecturii romanesti : ea ofera cîteva teme și cîteva posibilități de meditație, cîteva leit-motive și o sumă de „drumuri deschise“ unor noi forme de manifestare ale creației epice.

Proza își cîștiga, cu generația precedentă, șansa ei de a cuprinde, mai mult, mai în adîncime, teritoriile realului. Noua generație, căreia îi aparține și Alexandru Deal, preciza o seamă dintre aceste cuceriri, le duc mai departe, le pastîșează sau abuzează în chip nefericit de ele. E șansa și neșansa de a avea predecesori mari, de a avea o generație autentică de prozatori înainte. Trebuie să mai observăm, înainte de a trece la analiza directă a cărții, osmoza de teme, de motive, de idei, ca și ideea de continuitate marcată de aceste cărți. Am spune ca nici unul dintre prozatorii remarcabili de azi nu creează în gol : cărțile se întîlnesc mereu între ele, consfințind forța unui moment literar, puterea lui de a cuceri o tradiție. O analiză sociologică ar evidenția mai bine aceste însemnări. Vom recunoaște, mai mult sau mai puțin, în *Lașii*, prozatori ca N. Breban, Titel, Ivăsiuc ; îi vom recunoaște nu ca semn epigonic, ci mai mult ca o forță de fertilizare a prozei de azi.

Un articol despre *Lașii* lui Alexandru Deal trebuie, așadar, început de la cele cîteva teme cărora generația amintită le-a dat prestigiu. Vom recunoaște temele lui Breban în investigarea de către prozator, a universului familial ; itinerarii (mai puțin clare) ale prozei lui Ivăsiuc — dar aceasta s-ar putea să fie simplă presupunere — a febrei anilor '50, dar mai ales stilul lui Sorin Titel (prima parte din „Dejunul pe iarbă“), în evocarea unei familii din Banat pe parcursul a cîtorva generații. Între aceste „preșii ale modelelor“ rămîne destul loc și pentru originalitate.

Lașii este un roman despre adolescență : cîmpul înconjurător de investigație ar fi relațiile familiale, întîmplările „școlare“ cele de grup de adolescenți, însoțite de toate relațiile ce le caracterizează. Mai întîi să observăm o „demistificare“ a imaginii idilice a copilăriei ; copilăria și adolescența înfățișată de Al. Deal în culori destul de sumbre. Tatăl e, Golm Ajutătorul, care îl vizitează din cînd în cînd pe erou ; e bolnav sau nebun, în orice caz ciudat, ființă care interzice realizarea unei relații afective : ceea ce îl leagă pe erou de Golm Ajutătorul (sugestiv nume) e mai cu seamă descoperirea legăturii biologice, de mare concretete : „*Plînsul meu era întotdeauna plînsul lui. La cincizeci de ani știa să plîngă, nemișcat, ca un sfînx uriaș, eram singurul capabil să pricep că el, nu gîndește, ci plînge — eroare plină de comoditate în care se închideau ceilalți, lașitatea lor era evidentă și mă îngrozea*“. Golm e o prelungire vitală, o infirmitate necesară existenței lui, un fel de plîns al ființei. Golm nu gîndește, Golm plînge, sună o definiție a tatălui neîubit : „*Golm era cel mai neînsemnat obiect de pe suprafața pămîntului și eu nu-i doream bunăvoința pentru că era prea slab*“. Relațiile familiale exclud orice participare sensibilă, înregistrările adolescentului fiind necruțătoare, cam în maniera lui Hervé Bazin, dar fără pitoresc și floricele : „*Totuși era un nume (Golm n.n.) în spatele căruia se ascundea soția lui, mama mea*“ Dezumanizarea aceasta e aproape completă, Golm, devine (ca la Urmuz), un soi de obiect-(în cadrul unei literaturi 100% realiste : „*Golm era ceva curat și bine întreținut, aproape estetic, el era bărbatul casei noastre*“. Nici mama eroului, Octav, nu e scutită de aspre considerații, investigarea mediului mic bur-

ghez fiind necruțătoare : „Nu mă iubea (mama, n.n.) pentru că eram cel mai nedorit lucru din viața ei. . .) eram cel mai nereușit lucru pe care-l făcuse chiar și împotriva voinței sale.“ Mama își detestă fiul („prea urât“) tatăl e prea slab pentru a-l iubi și adolescentul, lipsit de familie, bate mائدanele, trăiește (ori realizează) sentimentul de spaimă, de frică, de ură

Singura legătură afectivă, plutind în apele tulburi ale adolescenței, este aceea cu Sonia, sora sa (între cei doi are loc un foarte interesant schimb epistolar : într-una din scrisori Sonia încheie cu „Peste câteva zile împlinesc 13 ani. Dar nu simt nimic deosebit (. . .) La noi în clasă toți băieții sint niște cretini. Să-i vezi cînd transpiră, nici nu poți să stai, lingă ei“). Fină e aci intuiția vârstei, candoarea ei.

În aceste împrejurări, evoluția adolescentului e sinuoasă, chinuită de tentația de a-și depăși lașitatea sa, măsură a lașității celor din jur. Primele experiențe și le face asupra sa „torturîndu-se“, mușcîndu-și umerii etc. Psihologia, spuncam e, în general tulbură, prozatorul urmărind reflexele înstrăinării în viața interioară a eroului. Un disc Linda a folosit spre a prăji o cîrliță care îi iscă furia și ura. Totul se electrizează, din aceste două sentimente : ură, furie la întimplare, mai ales împotriva lașității, dar unde se ascunde lașitatea ? Ca în literatura anilor '35, adolescentul meditează teribilist, se gîndește la moarte, vrea să fie învingător, vrea să fie puternic. După revelația trupului, urmează deci revelația puterii, a forței brutale. O fată simpatizează individul, conversează cu el, acesta are un moment de slăbiciune, după care urmează : „Atunci am dorit să fiu crud. Crud sau învingător. Îmi produceau repulsie ochelarii ei plelea prea albă, părul cîrlionțat care cădea în șuvoaie metalice peste umerii subțiri, împungînd în lături . . .“

Din această revelație a forței (ori a fricii de slăbiciuni) se nasc gesturile ulterioare ale eroului. Octav-adolescentul devine un agresor permanent, intră mereu în conflict cu ceilalți, cu școala, cu profesorii. O vizită la unul dintre ei o provocare, o invitație la luptă. Setea aceasta de viață e nelalocul ei, pentru acest adolescent ieșit în viață prea devreme ; toate se integrează „luptei pentru viață“ în ochii tînărului privat de afectivitate. „Toate filmele mă făceau rău pentru că-mi arătau cu claritate pătratul uscat și tern pe care mă mișcam ; cînd se aprindeau luminile fierbeam de furie. Toți cei din film au învins sau au murit, iar eu eram împins de la spate de oamenii care-și luau fularele și paltoanele“ . . . Corpul profesoral e inchizitorial, copiii fiind pentru un domn Salamandru, dascăl „teribil de blegi“ căci dacă n-ar fi așa, „ne-ar incendia casele, ne-ar tortura ne-ar face sclavii cruzimii“ . . . Dascălul, personaj minuscul în roman, vorbește fără responsabilitate doar pentru a justifica răutățile tinerilor constituiți în „gășți“, în turme adică, precum ni se sugerează într-un motto. Un „micul Vladimir“ (foarte sugestive sint epitelele lui Al. Deal pentru fiecare din personajele sale) se constituie în victimă, sigură, permanentă, pentru ceilalți dublînd ipostaza agresivă a lui Octav. Vladimir e un Octav de altă vîrstă, și el pierdut de familia sa, prea hătuită de istorie. Grupul de băieți (gașca : Octav, Cruss, Simacu, Duma, Pavel) îl supune „încercării“ pe noul venit, care rezistă „fiind supus puterii“, bucuros de a se ști protejat de clan. Deal intuieste foarte exact mecanismele apariției lașității, a perpetuării, a victoriei ei, a motivelor ei în vîrstele fragile. Familia lui Octav se pierde, un Karel, rătăcitor, profit ori nebun, e ucis în împrejurări

dubioase, Sonia dispăre și ea, Octav maturizându-se într-un sat bănățean, excepțional intuit în mișcarea sa lentă, unde cunoaște o „iepoancă a satului“ ce îi spune „povăstuirea vieții sale singurtice“.

Frumoase sînt titlurile părților (Noaptea pentru cei răi, Greșii noștri sub soarele înghețat, Exodul arlechinului), frumos e tot ceremonialul epistolar dintre Octav și Sonia; romanul are o seamă de calitate, așadar, care vorbește de o maturizare a prozei lui Al. Deal, față de romanul de debut, *Nisip*; și cum cariera aceasta literară e însoțită din parte-ne de deosebite speranțe, trebuie să amintim aci că „Lașii“ e un roman cam prea fragmentat, compus din prea multe biografii adiacente ideii centrale; meditațiile propriu-zise ale eroului, ori pasajele meditative, nu sînt de cea mai bună calitate. Clișeele lingvistice arată o neglijență stilistică, puțin lăudabilă nemaipomenit, groază, groaznic, îngrozitor sînt epitetele preferate, prea insistent, de Al. Deal). Ca să nu mai vorbim de redactorul cărții, spre a nu-i mai tulbura somnul: *crystalidă* pentru *crisalidă*, expresie de *desuetudine* (pentru mansuetudine) în priviri, ca și altele, era terenul pe care acesta își putea aduce glorioasa și înălțătoarea d-sale contribuție.

Damian Ureche: „PRINȚUL MARELUI PUȚIN“

Subintitulată roman, cartea lui Damian Ureche este mai degrabă un poem amplu, o evocare lirică a unei iubiri proiectate pe ecranul amintirilor. Nu ne aflăm în fața unui prozator care își construiește cu rigoare, ansamblul epic, ci în fața unui poet care se confesează, descrie, relatează, pledează, se indignează, în pagini de proză de admirabilă fluentă: „În luna aceasta eu am venit pe lume, zodie a neliniștii, brazii freamătă și noi împachetăm unelte și bagaje, coborîm apoi spre sat, cu hainele mirosind a rășină și înălțimi, cu acești tăietori de păduri, de trei ori cit vîrsta mea, și parcă seamănă într-un fel cu ei... „Frazele sînt imense, făcute prin juxtapuneri de numeroase propoziții, spuse repezit, dintr-o suflare. Monologul rostit astfel devine, încă din primele pagini, patetic; eroul suferă pentru amintirile sale, pentru poeziile sale, pentru creație, pentru dragoste, suferă în sferele ideale și suferă în cele pămîntești (are ulcer), cei mari, ni se spune (prin intermediul unei ghicitoare) nu-l iubesc, confrății îl sabotează.

Vom recunoaște în biografia eroului lui Damian Ureche temele biografiei poetice, în general, după cum și cele ale poeziei lui Damian Ureche. Ni se povestesc întâmplări formidabile din tinerețea eroului (o catastrofă minieră, el salvat ca prin minune) ani petrecuți la țară, în munte. Damian Ureche știe „să zugrăvească“ sufletele simple. Toate paginile care au ca eroi oameni ai muntelui, ori minieri, ori țărani respiră o mare puritate, o atmosferă de baladă: viața trăiește aci, totul e plin de viață, de vitalitate, de setea de a trăi. Oamenii aceștia simpli respiră o robustețe interioară și

un optimism adânc, oamenii aceștia trăiesc frumos chiar dacă istoriile lor sînt triste ; interferente acestor istorii este povestea de dragoste. Femeia nu realizează absolutul, nu-l cuprinde, nu-l înțelege. Generic vorbind, ea o repetă pe Cătălina, incapabilă de a percepe mesajul luceafărului. În alți termeni, cartea lui Damian Ureche reia o dezbatere mai veche despre dezrădăcinare, mutînd centrul de gravitație asupra eroticii. „Prințul marelui puțin“, eroul, cavaler etern al neînțelegerii, pierde mereu în dragoste, e înșelat de o fostă soție, orice aventură anterioară acestei mari iubiri fiind îngrozitoare prin banalitate, redusă silnic la acuplare.

Deci prototipiile romanului se regăsesc în romantism ; *Prințul marelui puțin* este un roman de teme romantice, capabil de a fi ilustrat mereu cu versuri, să zicem din „Luceafărul“. Iată scrisoarea finală a eroinei, subliniere poetică a „eternului feminin“ condamnat la temporalitate, la efemer : „Micul meu prinț, îmi scriai, nu te mai omori atîta, nu-ți inventa chinuri, știi bine că eu nu mă pot schimba, mi-e imposibil să fiu altfel și nici nu încerc s-a fac, sînt o femeie ca toate celelalte, n-are rost să prelungesci o agonie în care sînt implicată, finite comedia (sic !) știi bine că mi-a fost uneori drag să mă aflu lingă tine . . .) ce vină port dacă nu mai cred în ceea ce voi numiți dragoste mare, unică sau veșnică . . .)

Romanul se sprijină deci pe aceste două personaje, poetul, ingenuu, sincer, patetic și femeia matură, retractilă, „modernă“, capabilă de a trăi o aventură dar incapabilă de a realiza o dragoste. Primul, trecut prin întâmplări excepționale (le aminteam) suferă de o oarecare doză de mizantropie : un fel de zbatere în gol mărginește toate acțiunile eroului salvat de la pierdere, de fiecare dată, de întâmplare. Cum e posibilă viața în literatură, pentru literatură ? Portretul literar al orașului de provincie e prea puțin amabil, făcut mai ales din culori negre ; la o masă a zădărniceii, se string, într-un moment festiv, literații orașului, caracterizați foarte scurt, prin determinare onomastică (Nicu Identes zis Urîtul, eseistul Viril Hermănescu etc.) nume cu „cheie“, portrete „cu cheie“ care fixează amărăciuni provinciile.

Prințul marelui puțin e o carte amară, adunînd multe tristeți și meditații despre literatură, (ultimele puteau lipsi) efluvii lirice de autentică valoare. Toate converg, în mod sistematic, spre metaforă, așa-zisele tipologii înscriindu-se într-un registru alb-negru. Din loc în loc se scriu imnuri despre prietenie, despre fidelitate ; *prințul marelui puțin* e o carte a sentimentelor, deci și una despre gelozie, despre „suferința în dragoste“, despre „liniștea în dragoste“ diapazonul cuprinderii fiind, în genere, destul de bogat. Laudă, elogiu, blestem, iarăși imn, toate se succed în acest carusel al tristeții. Numeroasele personaje secundare, de tot felul, de toate categoriile, acompaniază încercarea de a înțelege datele esențiale ale lumii. Nervii sînt întinși, cartea (se simte acest lucru) e scrisă dintr-o suflare, cu puține „căderi“ de ordin stilistic, cu foarte puține ieșiri din această matcă a ei, pocestea de dragoste.

Pentru cel ce va citi poeziile lui Damian Ureche, cartea aceasta constituie o explicație. Modul eroului de a trăi, e, repet, cel patetic : hiperbola își croiește ușor drum aci. Romanul e făcut și din transcripția unor stări emoționale. Iată o autodefiniție a eroului, care poate defini, un text și subtext, romanul : „Sînt un sufletist incurabil, bătrîne, eu am inventat sufletismul, pentru că sînt mai singur decît toți, da, bătrîne, nu am nici un

prieten, sint un om bun, un om rău ? n-am știut niciodată, n-am ținut la nimeni ca să nu se creadă că un oarecare cineva ține la mine din aceeași -cauză, nici măcar dușmăniei nu i-am răspuns cu ură" etc. Scrisă pe acest ton, cartea, al cărei erou ar putea fi setea de dragoste, de prietenie, e o convertire în literatură a unui plîns interior.

Prințul marelui pușin poate fi o confesiune trucată. Nu ne interesează acest lucru. Ca în vremurile romantice, poetul e un „prinț“ neconsolat, cavalier al melancoliei. Din loc în loc apar meditații asupra artei, asupra scrisului : doar acestea ne rețin mai puțin atenția, părînd a fi scoase dintr-un foarte provizoriu laborator de lucru ; drumul spre generalizări se incurcă și în motto-uri care nu prea spun mare lucru. Poem în proză ori povestire -poem, cartea lui Damian Ureche, dincolo de aceste scăderi, scăderile inevitabile ale debutului „în alt gen“ relevă, încă odată, o sensibilitate deosebită, o sinceritate și o căldură lirică autentică. Fie ca aceste calități să marcheze o treaptă, vie pentru noi, a ascendenței poetului.

C. UNGUREANU

Alexandru Paleologu: „SPIRITUL ȘI LITERA“

Într-un sens, SPIRITUL ȘI LITERA (Eminescu, '70) e cartea noastră cea mai „călinesciană“ : una, adică, *fără replică*. Oricum, ea nu îngăduie *dialogul*. Căci, într-însa, „ceea ce surprinde este evidența unor judecăți ce restabilesc niște adevăruri ale căror negative erau (și sint) comun acceptate...“ Cele spuse *à propos* de G. Călinescu (în, poate, cel mai frumos eseu al cărții : aproape un poem...) i se potrivesc de minune și lui Alexandru Paleologu. Or, față cu evidența (repusă în drepturile ei și pentru, bineînțeles, cine are ochi s-o vadă...), ce rost ar mai avea replica noastră ? De obicei, rămînem *muți* (de emoție, de plăcere, de entuziasm). E unul din „secretele“ acestei cărți fermecătoare... Se-ntreabă autorul, într-un *Paradox despre Diderot* : ...de ce n-ar crea poetul în febra *inspirației* ? Evident : de ce n-ar face-o ? Este ciudat cum bunul-simț, trebuie, uneori, să frizeze modul paradoxal (sau ingenuitatea), numai pentru că evidențelor înseși li s-au pus, odată, *paradoxe* ! Să zicem : „L'enthousiasme n'est pas un état d'âme d'écrivain.“ Sigur că vorbele lui Valéry vor fi scandalizat (cum singur o mărturisește, nu fără satisfacție). Ce mai scandal, însă, cînd unui Hugo Friederich (furat de paradox) îi cășunează pe Rilke că e un „entuziast“ ! Cît despre Valéry, recunoștea și el, într-un poem, pe lingă *versurile făcute*, pe-acela *inspirat* (de Zeu). Ceea ce nu-i îngăduie poetului, cu toate astea, să conceapă, într-un poem, *versuri* deopotrivă muritoare și nemuritoare, aidoma odraslelor Ledei... Oricum, judecățile lui Alexandru Paleologu sunt, nu o dată, *șocant de simple* — spre indignarea, poate, a criticii pedante și banale. Și autorul nostru

are mare dreptate să-și subintituleze cartea „încercări de pseudocritică“. Nu e, într-asta, nici-o cochetărie, Alexandru Paleologu fiind, de departe, mult mai mult decît ceea ce se cheamă, obișnuit, un critic. . . Cochetărie, da, este atunci cînd se dă drept „profan“ ori „nespecialist“. De fapt, domnia-sa e specialist în domenii îndeajuns de numeroase și întinse (între altele, „lume“, „viață“ și . . . cărți) ca să nu mai sufere de complexul (apăsător) al unei singure specializări. De aici, aerul nonșalant, lipsa oricărei ostentații, fireasca eleganță, detașarea, *grafia* (după Matei Călinescu, și pe drept cuvînt : *sa qualité maitresse*). Ca și o anume franchise juvenilă, plăcere — nu de-a epata, ci de-a contraveni uzanțelor. Stilul său înușii e flexibil ca o lamă de floretă, „actul critic“ fiind, nu o dată, unul cavaleresc și justițiar : „Maurois nu e un mare romancier. Ei, și? Nu a scris numai romane. . .“ Dar, desigur, gestu-i cel mai nobil e-aceia al *reabilitării* (căci, vai, asta-i cuvîntul !) lui G. Călinescu : „Din cînd în cînd, citim sau auzim cîte o punere în paralelă a lui G. Călinescu cu Tudor Vianu, de obicei cu intenția mai mult sau mai puțin manifestată de a-l diminua pe cel dintîi ca pe un nefilozof fantezist și delirant, în opoziție cu un adevărat filozof serios, coerent și riguros. Strălucitul și temeinicul om de cultură Vianu s-a aflat în împrejurarea de fi fost pentru noi un exemplar oarecum de excepție, dar normal era să fi avut mai mulți universitari de talia și formația lui. Asemenea cărțurari de superioară clasă dau, prin numărul lor, măsura ambianței culturale a unei societăți. Dar Tudor Vianu nu poate fi opus unui irepetabil geniu ca G. Călinescu. Vianu „știa“ într-adevăr filozofie ca puțini alții, dar în ceea ce-l privește, nu avea nici una. Cînd vom înceta să confundăm pe doctorul în filozofie cu filozoful ?“ Și cui i se pare că reparația aceasta n-ar fi tocmai leală (de vreme ce răminem cu o „victimă“), am să-i reamintesc că nimeni nu a omagiat cu mai multă fervoare cartea despre Ion Barbu a lui Vianu — decît Alexandru Paleologu, autor, acesta, al unui studiu exemplar (dacă nu cel mai bun) asupra aceluiași poet . . . De-altminteri, domnia-sa e, după cîte știu, și singurul pe care-l preocupă, pînă astăzi, *Tema duelului la Camil Petrescu* ! Că avem de-a face cu mai mult decît un critic literar ori, dacă vreți, cu un „pseudocritic“, martor e faptul însuși că *temele* autorului nostru, cu voia lui Ibrăileanu : „privesc viața“. O spune singur (într-o epocă de mare *autotrofie* și . . . *auto-trufie* a criticii) : Cită literatură, atîta viață. (Nu invers.)“ De fapt, Alexandru Paleologu e, între altele (și nu am în vedere numai SPIRITUL ȘI LITERA), dar mai cu seamă, un mare moralist. *Societatea românească, spiritul public și teatral, între 1849-1878* este un studiu de moravuri și de caractere (*y compris* „fiziologiile“). Amănuntele-pitorești (ca acela al balurilor mascate de la „Hirdău“) nu lipsesc : nici tentația „culorii locale“. Predilecția lui Alexandru Paleologu e, totuși culoarea „umană“. Creangă, să zicem, „om de la munte, e un soi de hidalgo rustic, un *Sancho Panza donquijotizat*(. . .) pentru Creangă, rolul cavalerului Tristei Figuri l-a putut juca Eminescu. . .“ La Ion Ghica, „evghenistul și prințul de Samos, e vădită plăcerea cu care își simte cotul cu orcine, și e un valah de tip popular și prin evocări și prin limbaj. . .“ Ce noimă ar avea un eseu despre *Frédéric Damé, critic dramatic*, de nu plăcerea de-a mai zăbovi puțin în epocă. În rest, estetica lui Damé „nu e departe de cea a unui Farfuridi — critic dramatic. . .“ Prin scrisorile lui Kogălniceanu (*Un roman epistolar*), suntem în prepașoptism:

tombaterile combat cu bonjuriștii. „Tot așa cum în Franța sub Restaurație oamenii de modă veche se încăpăținau să poarte perucă pudrată și să prizeze tabac, la noi, cei atașați de *l'ancien régime* purtau ișlic și trăgeau din ciubuc : e o persistentă a secolului al XVIII-lea. Secolul al XVIII-lea n-a fost la noi alt de diferit de cel occidental, cum pare la prima vedere. Hainele „asiaticești“, cu care a debutat Kogălniceanu și le purtau boierii de tipul babacăi, făceau la noi funcție de jabou și *talons rouges*. A existat un rococo moldo-valah, în alte forme, dar de același spirit cu cel occidental. . . .“ Există și un spațiu *anistoric*, sacru și ritual : acela al teatrului grec, ori cel plasat într-un „timp mitic românesc“, al pieselor lui Blaga. „Timpul ritual este un 'anti-timp', el este 'tot-de-a-una'. Tragicul folosește ritualul ca o răpire prometeică a unui secret al zeilor. De aici acel efect de *catharsis* al tragicului. *Catharsis-ul* / . . . / nu e numai efectul final al tragediei : există și un *catharsis* inițial, acea suspensie, ieșire din cotidian și diversitate, vacuitatea pe care o provoacă și o pretinde aprehensiunea unui act suprem . . .“ Nu alta era, pare-se, opinia lui Roland Barthes despre Racine : „Ca și pentru teatrul antic, acest teatru ne privește într-o măsură cu mult mai însemnată și cu mult mai îndeaproape prin înstrăinarea decât prin familiaritatea lui : raportul lui cu noi este depărtarea lui de noi. Dacă vrem să-l păstrăm pe Racine, trebuie să-l îndepărtăm . . .“ Cum altfel s-ar juca teatrul antic ori „misterele“ lui Blaga ? Nu și „dramele“ lui Camil Petrescu, cu toate că nici la el „nu avem de a face cu un realism de primă instanță, cu o simplă reproducere a faptului brut, ci cu niște trimiteri la semnificații cu valoare absolută . . .“ Cit despre Caragiale, „e timpul să-l scoatem din arheologie. Să-l jucăm ceva mai „neserios“ . . .“ Aici, însă, în SPIRITUL ȘI LITERA, Caragiale e numai un pretext ionescian. Alexandru Paleologu insistă, mai cu seamă, asupra lui Camil Petrescu, de-a lungul a 4 acte aproape monografice, poate și de dragul lui Stendhal, „ultimul mare psiholog al Franței“ — după Nietzsche, care-și însușise, și el, categoria Amourului „en tant que passion“ . . . , și care-i prilejuiește analistului nostru inspirate rînduri, totul tinzînd să se clarifice în cristale aforistice, precum acesta : „În concepția cavalească, războinicul nu e sub semnul lui Marte, ci al lui Eros“. Cu care punem punct acestei pseudocronici literare la un volum de „pseudocritică“, ispitiți de-a o cita aproape toată — în „litera“ ei. Am citit-o, cit de cit în „spirit“ ?

ȘERBAN FOARȚĂ

LITERATURĂ
ȘI ATITUDINE
CIVICĂ

În timpul dictaturii antonesciene, majoritatea scriitorilor au dovedit o atitudine civică exemplară. Unii au tăcut. Au scris adică în tăcere arătându-și protestul prin absența lor din publicistica vremii. Criticilor „de formație fie estetizantă, fie liberalizantă” (E. Lovinescu, G. Călinescu, Perpessicius, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu) li s-a interzis să-și continue colaborarea la *Revista Fundațiilor* pînă cînd aveau să facă „dovada că recunosc cerințele literare ale vremii”. Și cum ei nu s-au grăbit să facă această dovadă au trebuit să publice la alte reviste, mai puțin rigide, sau să întemeieze publicații noi. Numele lui Lovinescu era tot mai rar în publicistică deși a publicat mai multe volume în special cele de la Casa Școalelor despre mișcarea junimistă. În 1942 un volum omagial semnat de cel mai de seamă reprezentanți ai criticii românești avea să strînească numeroase atacuri la adresa sărbătoritului. Un grup de tineri scriitori aparținînd *Cercului literar de la Sibiu* în frunte cu Ion Negoițescu, Radu Stanca, Victor Iancu, Ioanichie Olteanu, Ștefan Augustin Doinaș și alții au publicat cunoscuta lor scrisoare de simpatie și adeziune la valorile statornicite de critica acestuia. Perpessicius a continuat publicarea poeziilor lui Eminescu, Vladimir Streinu a condus revista *Kalende*, Șerban Cioculescu și-a adunat cronicile în volumul *Aspecte lirice contemporane* (Casa Școalelor, 1943), Călinescu a scris *Șun sau Calea netulburată*, refuzîndu-și spiritul polemic la atacurile cărora nu le putea răspunde, iar Tudor Vianu adîncînd cercetările estetice a dat *Arta prozatorilor români* (Editura Contemporanul 1941).

Alții, dintre care cităm pe Alexandru Philippide și-au manifestat lipsa de entuziasm și adeziunea la o realitate impusă prin literatura fantastică pe care au scris-o. După cum am arătat altădată, în timpul războiului nuvela fantastică românească a cunoscut o înflorire neînfrînată nici înainte nici după aceea. Mihail Sadoveanu a stăruit lîngă povestirile pline de înțelepciune și frumusețe din *Divanul persian* sau s-a retras împreună cu *Frații Jderi* într-un îndepărtat trecut istoric. Mihail Sebastian a trebuit să folosească un nume de împrumut ca să i se joace *Steaua fără nume*. Au fost scriitori care au publicat cu curaj: Argezi, Zaharia Stancu, Benluc, Miron Radu Paraschivescu și alții, unii din ei suferind rigorile lagărului de internare de la Tg. Jiu.

Nu-i în intenția noastră să cuprindem în întregime fenomenul literar al acelei perioade ci doar să circumscriem atitudinea scriitorilor mai de seamă (tot în acel timp a publicat Blaga *Nebănuitele trepte*, Dacia traiană, 1942, protestatarul Geo Dumitrescu un volum reluat mai tîrziu în *Libertatea de a trage cu pușca*, halucinantul Dimitrie Stelaru, *Noaptea geniului* 1942, Magda Isanos, *Poezii* 1943, Eusebiu Camilar, etc.), atitudine ce se reduce la cîteva modalități de protest: tăcere, evaziune în timp, sau cuvînt rostit și voalat și mergînd pînă la expresia dură și fățișă, toate dovedind înalta concepție despre literatură pe care acești poeți — cetățeni au avut-o.

Oricare ar fi fost simpatiile poetului mai înainte, Tudor Argezi din timpul războiului va rămîne autorul aceluia pamflet capodoperă pe care-l știam în acele vremuri pe dinafară și viza baronul căpcăun instalat la ambasada germană de unde dirija destinele țării. Iată elvea rînduri din el :

„Ce semeț erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce mojiț!
ce mitocan! ce bădăran! Nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om.
Și parcă celălalt a plecat în pielea goală, pe undeva, prin cer ori în iad.

Botul nu-ți mai e așa de gros, făclele ți-s mai puțin dolofane și ai început, Doamne! să și surzi cu buzele alea groase. Ceafa ți s-a mai tras, gusa s-a mai moderat, burta caută un relief mai apropiat de spinare. Nici părțile de dindărăt nu mai sînt atît de expresiv dominante, de desubtul croietii scurte.

(...) Îndopat cu bunurile mele nu-ți mai dau de nas și ți s-a părut că eram pus pe lume ca să slujesc mădularele tale, burșii gușii, și dășagilor tăi: ăsta era rostul meu, a trebuie să-l aflu de la tine, flămîndule, roșcovanule, boboșatul, umflatule.

Mi-ai împuștit salteaua pe care te-am culcat, mi-ai murdărit apa din care-ai băut și cu care te-ai spălat. Picioarele tale se scaldau în Olt și mirosea pînă la Catafat, nobilă spurecăciune!

Alexandru Philippide n-a abandonat lira după cum rezultă din poemele tipărite mai tîrziu. Nu le-a publicat însă atunci ci și-a arătat o altă față a talentului său prin apariția în 1942 la Editura contemporană a unui volum de proză conținînd două nuvele: *Îmbrățișarea mortului* și *Floarea din prăpastie* ce dă și titlul cărții. Nu vom stăruia asupra atmosferei și fondului psihologic dezbătut, îmbinîndu-se armonios într-o navelă cu caractere particulare în epocă. Ceea ce vrem să arătăm este că scrisul lui a însemnat tot o absență. Într-o vreme în care avea căutare o anumită literatură, ancorarea în fantastic și vis arăta o ignorare voită a realității și refuzul de a participa la ororile ei.

E de mirare cum a putut fi difuzată în 1941 *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* a lui G. Călinescu. Lucrările de tipar erau prea avansate ca să se mai poată opri iar regimul militar abia instalat avea situații mai urgente de rezolvat decît cele literare care au urmat mai tîrziu. Lucrarea a stîrnit o serie de proteste și polemici, insulte și injurii. Călinescu a răspuns printr-o operă literară: *Șun, mit mongol*, (Gorjan, 1943). În care proiectînd într-un timp mitic figura legendară a unui om de geniu respins de o societate opacă la valori, nu face altceva decît să arate printr-o metaforă situația în care se afla el atunci. Simbolul piesei vrea să spună că în orice împrejurare oricît de vitregă, creatorul trebuie să-și păstreze calmul și să-și continue opera. Ceea ce a spus cîndva Faulkner într-un interviu: „Omul supraviețuiește dezastrului, tuturor dezaștrilor sale, și cine vrea să scrie nu trebuie să se preocupe dacă timpurile sînt bune sau rele: trebuie să scrie și atît”, se potrivește intențiilor autorului.

Beniuc s-a dovedit de la început, de la *Cîntecele de pierzanie* (Miron Neagu, 1938), un temperament impetuos. A publicat în timpul războiului două volume de versuri: *Poezii* și *Orașul pierdut* ambele în 1943 unde mai voalat sau mai direct și-a exprimat credințele și convingerile. Obsesia unei alte primăveri este prezentă în mai multe poeme: „Voi îmbrăca în negru / De sus pînă jos / Singurătatea-mi. / În august / Voi plînge cu jerbe de stele. / Dă grai tu falnică durere / Fîntînilor de cîntec / Inchise ca într-un miez de munte / În sufletu-mă adînc. / Răsune iar curul de moarte / Străbătător al ritmurilor mele. / Zburăși, zburăși / În măreția toamnei, / Voi, Visuri aurii / A primăverilor ce vin! / („Drumuri”, IX). Interesantă este în alt context ideea tot dintr-un cîntec de primăvară că venirea ei nu poate fi oprită: „În zadar vă opintiți cu geamăt / Să legați în lanțuri primăvara”. Ultimul vers revine în toate cele cinci strofe ale poeziei, odată interogativ. Poezia are o putere de sugerare extraordinară și deși pornește de la o realitate particulară reușește să surprindă fără retorism și lozinci, esențialul.

Melița, capodopera poeziei, este metafora războiului. Utilizînd cele mai simple mijloace poetice, transmite fiorul adus de război, fier ce plutește și deasupra celor ce încă nu participau la el: „Un fior prin cîmpuri se strecoară: / Melița, Melița / Tinerile fire de verdeață / Cresc bogate, pline de viață / Dar prin cîmp fiorul se strecoară: / Melița, Melița...”. Floarea de cireș, macii roșii din poemul *Secera*, fereastră deschisă într-un anumit punct cardinal, așteptarea, gargața roșie, vasul ce plutește în furtună, buruienile de pe cîmpul românesc, toate sînt imagini menite să orienteze înțelesurile către Timpul aducător de pace la care poetul visează. El este încrezător în steaua lui, dar și conștient de anumite riscuri: „Iar de va fi ca steaua mea să cadă / Nainte de soroc pe drumul greu / Un alt fecior cu frunte de zăpadă / Va duce mai departe drumul meu! („Drumul meu”). Cîteva poeme de dragoste întregesc volumul. *Giuvaere*, excepțională prin finalul ei: „Dar nu mai știu nimic. Afară / Începe atîtă primăvară”. În fața unor realități crude dacă muzele nu, dragostea este totuși depășită. Și firește acea neîntrecută poemă *Pe o scîndură cu actuni*, împletire de poveste și înțelepciune, resemnare dar și nostalgie pentru o dragoste așteptată și pe care timpul neprielnic a tulburat-o.

În celălalt volum citeva accente privind destinul crud al Transilvaniei frântă de către Dictatul de la Viena : „*Imi tot revine în minte / Orașul pierdut. / Zădărnice ești înșipt drapel străin / Pe turnuri puse în mătă românească, / Zărea se întuneacă / Scapără ochii cerului / Și graiul adinc al pădurii / Vesteste furtuna cea mare*“ („Orașul pierdut“).

Cu alte mijloace poetice și într-o altă tonalitate Zaharia Stancu este și el prezent la frământările epocii prin volumul *Pomul roșu* (1940) și *Iarba fiarelor* (1941). Presimte primejdiile : „*Ca un uragan se ridică / O nouă, o diavolească putere, / Apele se trag în adincuri ; / Mormintele se tem de înviere*“, (Începe o nouă domnie) sau : „*Pădurile cresc negre : crengile / se clatină uscate ca oasele / Ascundeți-vă, ascundeți-vă, oameni / Păsările își caută alte ținuturi*“ (Pădurea se apropie“).

Iarba fiarelor e căutată de poet într-o vreme ce avea nevoie de ea și pentru poezie ca să-i deschidă tainele, și pentru dragoste, să-i rupă zăvoarele. După această iarbă miraculoasă urcă printre stinzi acolo unde floarea ei scinteiază și unde „*Noaptea albă și-a pus / Pe umeri vulpea căii lactee*“ (Iarba fiarclor). Confuzia timpului își găsește ecou în *Calea lactee și-a despletit cozile* : „*Ziua și noaptea ; negre amândouă, / Soarele cu luna / Mi se păreau totuna, / Totuna urmele cu stropii de rouă*“ ... Ne aflăm în fața unei apocalipse profană : ulcioarele sparte, murmurul transformat în vijelie, ochii aspri, luceferi dănțuind hora ielelor, cirezile cuprinse de streche, totul la dimensiuni gigantice ca într-un ceas besmetic ce schimbă târile, zodiile, cumpăna :“

„*Atunci am auzit dincolo de puterea auzului meu
Frământarea pădurilor, creșterea lanurilor, / vuietul casadelor,
Am auzit fierbind bogățiile pînă la miezul planetei
Și-am văzut milioane de oameni
Încordați, istoviți,
Sfredelind cu unghiile, cu dinții de fier
Să smulgă adincul și să-l salte spre cer*“.

Semnificativ sînt citeva cîntece. Zaharia Stancu asemenea lui Arghezi a fost internat la Tg. Jiu.

Activitatea poetică a lui Miron Radu Paraschivescu este întimplătoare, dacă ar fi să-i credem mărturisirile. Pasiunea lui a fost pictura și doar nevoile existenței l-au îndemnat către publicistică. Realitatea este că peste viața lui sufletească s-a lăsat încă din tinerețe o umbră ce l-a împiedicat să-și implinească drumul pe care și l-a dorit și pe care a mers totuși cu poticneli pînă la capăt. Miron Radu Paraschivescu a fost un mare entuziast, dăruit cu totul activității lui de animator. A încercat multiple modalități de la suprarrealism la versurile withmaniene tulburătoare în care și-a revărsat revoltele. E mult retorism în acestea și destul de puțină poezie. De altfel poetul nici nu le-a publicat decît foarte tîrziu. Dar ceea ce face din el totuși poetul iubit și admirat este rafinamentul *Cîntecilor țigănești* volum publicat în 1941 și care are o istorie asupra căruia merită să stăruim. Pentru că n-a putut merge să participe la războiul civil din Spania s-a apucat să traducă romanțele țigănești ale lui Garcia Lorca. După primele patru încercări și-a dat seama că echivalențele românești sînt altfel de îndepărtate de original încît puteau fi socotite creație proprie.

Nu trebuie să ne lăsăm înșelați de falsa modestie a poetului care s-a socotit un „stilizator“. *Cîntecile țigănești* depășind „cîntecele de lume“ ale lui Anton Panu prin mijloacele poetice moderne și printr-un rafinament pe urmele *Crailor de curtea veche* volumul debutînd de altfel, cu un motto din Jurnalul intim al lui Matei Caragiale. Multă ironie și finețe, pitorese și naivitate se află în aceste poeme în care se dozează cu luciditate expresia lexicală, voluptatea, fiorul. Atmosfera din *Romanță* : „*O ceață cobora ușor / Simțeam în suflet un fior / Iar lampagiul în cap de uliți / Prindea o stea în vrf de sulii*“, rememorarea din *Cîntec de fată mare* : *Mai știi cerul, caldarimul / Stirb uluca fără porți ? / Singur lângă ea saleimul / Înflorise ca de morți*“, anunță modalitățile întîlnite în partea I-a a volumului intitulată „*Cîntec de lume*“: atmosfera ține de locurile și împrejurările în care s-a aprins ori s-a stins sentimentul, amintirea fiind ca o cenușă amară : „*Au murit de-atuncea toate / Ceasul vechi la ce mai bate / Cînd în fiecare zi / Toate sînt cum n-ar mai fi*“ / (Amar).

Apropierea acestor poeme de „Flori de mucigai“ a fost făcută încă de Pompiliu Constantinescu la apariția lor cînd criticul le-a surprins calitățile, mai ales fondul elegiac ce se ascunde sub rafinamentul expresiei. *Cîntec de fată mare, Cîntec de*

nuntă, *Cintic de fată neagră, Cintic de lună, Cintic de paj*, se pot cita în acest sens. Farmecul e nu numai în expresie sau întâmplare ci mai ales în comentariu: „*Trist e cînticul, uitat / De jale și lăcrimat / Ca un fantă de gâțiu / Trist și vechi de nu-l mai știu*” (*Cintic de nuntă*). Înafara acestor modalități Viana antrenează la pasiunea ei stihiiile într-o tensiune de furtună: „*Peste rîpi de săgădău / Peste noaptea ca un tău / Urlă vîntul cline rău- / Peste drumurile sparte / Șuieră un vînt de moarte / Pe sub luna în inele / Trec strigoi și joacă iele / Peste corbora zare / Carul mic și carul mare / Își pocnesc din balamale / „Osiile de cleștare”.*

E mult lirism și, paradoxal, multă gingășie în aceste poeme în care sentimentele ard vîlvătaie, expresiile dure uneori vulgare alteori, fiind contaminate de o anume vrajă specifică țigănimii, așa cum rezultă și din *Viana* dar mai ales din *Cintic de poterași*. Miron Radu Paraschivescu poate odihni în pace: și-a plătit prin aceste *Cîntice țigănești* tributul ca să intre pentru totdeauna în împărăția liricii noastre, arătînd prin atitudinea de o viață întreagă ce înseamnă și ce trebuie să fie un poet cetățean. Epitaful pe care singur l-a scris, poate figura cu cinste pe frontispiciul oricărei ediții:*

„AICEA S-AU DUS CU JALE / ȘI ÎN TIHNĂ SE ALBESC / OASELE MĂRIEI SALE / DE MIRON PARASCHIVESC / CE AU FOST TRECUT PE LUME / CA SĂ DEA LA TOATE NUME / ASTĂZI UNA CU ȚĂRINA / DE IUBIRE N-ARE ȘTIRE / ȘI UN VREASC II ESTE MÎNA / CARE SCRIE ASTE ȘIRE. / CÎND ZIMBIȚI DIN ÎNȚIMPLARE / ÎNTORCÎND ACESTE FOI / DOMNIȘORI ȘI DOMNIȘOARE, / VA ZIMBI ȘI EL CU VOI”.

DUMITRU M. ION SAU DUBLA IPOSTAZĂ A UNUI POET

Perspectiva din care mi se pare cel mai ușor de abordat poezia lui Dumitru M. Ion din *Balcanice* (ed. Albatros, 1970, 112 p.) este cea stilistică. Pentru că poetul atribuie faptului de limbă un relief aparte, colorîndu-l arhaic și mijind constant pe puterea sa de sugestie, pe pitorescul vocabulelor rare, încercate ele însele de istorie. El spune, în acest spirit, „*biserica de aur*”, „*largi grădine*”, comparația capătă la rîndu-i aceeași turnură arhaizantă: „*să-ți fie pielea cum lumina*” (84) „*dorm peștiu cum clopotul în turle*” (85), „*porneau cum șacalii*”; sau — dacă mai trebuie — iată și alte asemenea exprimări: „*au e teamă, au sete de cer... / tu ești cuvîntul au limba de fier?*” (83) Prin lexicul încărcat de trecut ca o boare densă poetul obține astfel un sentiment cert, prima condiție a baladei, pe care versurile sale o circumscriu, cu egală umoare, riguros respectată, într-o formă fixă de 12 versuri și duse pînă la efortul maratonie al celei de-a 100-a alcătuirii.

Desigur, iubind parfumul vechi și bizara, lenevoasa atmosferă încărcată de lene, lumea peștriță a balcanicului tărîm de-altădată, poetul fantazează, epicul lui e un pretext grațios, sufletul său mai la îndemină; el rămîne un liric care se exprimă somptuos, gustînd tihna, inclusiv tihna cuvîntului, imaginînd un trecut care se încheagă din cioburi colorate, dar rămînînd — dincolo de produsele imaginației aprinse și foarte prolifiche în invenția și potrivirea lexicală, un liric senin căruia i-ajunge pentru autoexprimare tenta aceasta ușor patriarhală, și dincolo de ea, candoarea tinereții, neangoasate:

„*Nu mi-a fost dat să mă cufund vreodată / Nice în iarbă; nice în floare de moarte*” (7) / „*Niciodată n-am fost supus în rîpa căderii / Totdeauna pre mal de pădure în toamnă / Am aruncat pogoarele calde-ale verii / Și-au așteptat în asfințire tînăr, Doamne (...)* / *Totdeauna pe mal; ochiul rîpii vedea pînă departe / Și privirea lui mă-ntinerea, mă sorbea / Totdeauna pre mal printre sfîieli cununate / Mă găseam nemișcat și bolnav de singurătate*”. (104)

Desigur, pitorescul, universul acesta peștriț prevalează cantitativ. E o lume cu grămățici, la brîu cu călimări, cu Țurguri bicisnice și adormite, colorate cu trabuce, cai,

femei și caragöz", cu hanuri la care cîntă tarafuri și „zăpada cerne parșivă filigrană" turcismele înflorind și ele în voie, cu *hagialic, zaiafet, borfet, dairam*, într-un conglomerat foarte viu, în cromatica sa barocă, deși uneori pîndit de saturație, tocmai din pricina lipsei de măsură. Și fiind tot vastul arsenal lexical se termină, poetul îl prelungește inventînd cuvinte cu sonorități înrudite cu ale vorbelor „de orient", zicînd de pildă „țara degustării Arghianof" și „lumea oarbă a lui Anghinar"; domnița se-asezase pe-o piatră-n Arginant", „venea un domn bătrîn din Araver". Se vorbește și de „Imperiul din Hegiragum", „coasta Arimamb" etc, de „plaiul Arimarg", de „muntele Argianagur". Efectul e de multe ori agreabil, deși în ce mă privește, m-aș opri — ca la mai definatorii pentru posibilitățile sale de a simți și trezi la viață un timp aparte prins într-o fericit exprimată unicitate; un timp somnolent, în care se moare prin vegetare, în care mor taine nicicînd descifrate și „în casele creștine / În nemernică surpare / Femei tinere în trup / Și viziri cu bărbi de meată".

Dumitru M. Ion vine din nordul Munteniei, dintr-un ținut încărcat de istorie. De aceea trecutul nostru se convertește la el foarte intim și firese în imagine. Iubita e, undeva, „blîndă și rece ca o lumină în paraclise", iar altundeva: „călcăm în largi biserice cu morți / și mă-nălțam pre viață și pre sorți". Că e un sentiment acest trecut al istoricității o mărturisește mai bine cele ce urmează:

Mergem în parc cu animale sfinte / La slujbe lungi pe limbi cu ornament / Cartea de piele slobozea cuvinte / Într-un havuz de sfinți; ci ascultam atent / Cum teama ne crescuse-n nemișcare / Cum glasul se-asezase-n luminări... / Treceau în legănare — aniversarea / Cîntînd peste-așezări de morți" (82).

Mitizînd prolific și neobosit, prinzînd fără sfială sugestii simboliste, ori altele barbiene, Dumitru M. Ion este în Balcanice autorul unui vers în care poezia se insinuează din vraja molcomă a cuvintelor, grațios, volatil, în reverii care ades deviază în istorie experiențe erotice, fiind deci și reflecție implicată, o reflecție asupra dragostei, a trecerii, a fericirii și a tineretii. Poate — și sper — că ușoara ostentație de-acum (care e pe semne reflexul contactului apropiat cu lectura) se va estompa, spre cîștigul unui vers generos, adevărat, și deloc rebarbativ.

Și la apropiată distanță, spre a confirma disponibilitățile largi pentru fabulație — o carte de proză: *Paștele cailor* (ed. Cartea românească, 1971, 192 p). Pînă la apariția acestui articol cărții i s-au adus cîteva îndreptățite critici. Nu le mai menționez căci țin numai a sublinia relația strînsă, ușor de stabilit, între cele două cărți tipărite de poet într-un singur an: aceeași imaginație prolifică, ardentă, nestăpînită, aceeași năzuință de a cuprinde literar o tradiție balcanică, de a adapta fie și unei formule moderne (aici, suprarealiste, dar cu iz folcloric autohton). Acest fantastic panopticum al imaginației își are resursele într-o tinerete încă nefixată în tipare. Romanul se poate citi de oriunde, cu aceeași beneficii pentru cititor — autorul mizează chiar pe puterea lectorului de a-i prelungi în sinea lui, sensurile, ori simplele sugestii, care își propun și să șocheze dar și să stimuleze puterea de reprezentare.

Cartea suferă însă din lipsa de stil. E întâi aici o preluare din Kafka, a unui simbol, al unui conac nici prea autohton, nici prea îndepărtat de noi. Și e și nestru-nita, debordanta invenție care anihilează totul. Înțelesul ce-l poți atribui poate fi acela că, după atîtea incredibile peregrinări, după atîtea rătăcirii, te întorci la ceea ce poate fi fixația unei feminități pure, idilice, oricum predestinată, care e Marieve. Dar pentru asta, de ce atîtea avatururi și alternanțe care de care mai sordide: „Anabella", „un imperiu idiot, cu femei veninoase". Și în altă parte se spune: „fiindcă adevărata nebunie stă numai în neputință și în oboseală", ceea ce e exact și spune și altceva: că e implicată și o idee de catharsis.

Paștele cailor ar fi putut fi o bună carte incluzînd într-o formulă suprarealistă nu numai o experiență de junie arsă de Eros, ci și un fantastic romanesc de sorginte folclorică și rurală, în filiația firească a lui Gala Galaction și V. Voiculescu. De altfel, în această notă e scrisă o bună zonă a cărții din care se cere menționat, ca pe o năvălă aproape distinctă, *Moartea tatălui*, cu toată atmosfera de basm, cu revelațiile ce se plătesc, cu taina densă, care e a lunii înseși ce se descoperă trudnic și cu sacrificiu. E apoi, un „folclor monahal", sordid e drept, dar iarăși inserîndu-se unor ilustre ascendențe în literele noastre, dar din păcate fără a reuși să depășească, în ciuda frazei sale tensionate, scrise ades dintr-o răsufiere — incongruente stilistice și de viziune care o limitează la o simplă experiență.

SIMION DIMA

GRAȚIA POEZIEI...

Să fie, oare, Emil Brumaru — „neoclasicul” de care făcea caz fostul cronicar de la LUCEAFĂRUL, criticul literar Eugen Simion? Întrebarea și-ar avea, poate, rostul ei — dacă nu ne-ar face, totuși, să surîdem un asemenea (și nelalocul lui, și fals...) demers taxinomic... Emil Brumaru — NEOCLASIC! El care, în *Testamentul detectivului Arthur*, să zicem, vorbește de „zgomotul unui parfum” și poate „auzi lumina”: „teoretizînd”, dar, pe urmele lui Rimbaud (Arthur!), un soi de *dereglare-a simțurilor*; și e o ALCHIMIE DU VERBE, *testamentul* acesta — mai grațioasă, bine-înțeles, *id est*: mai gratuită..., căreia, însă, nu-i lipsește, totuși, nu știu ce ardoare: poate aceea a dezideratului rimbaudian — anume: „changer la vie”! Altminteri, ce noimă ar avea tot acest *proiect* — să-i zicem: „chinestezie”, această proiecție-n Viitor (sau în Vis): pre-figurarea unei alte Ordini (ori, baremi, a unei alte... Fizici):

Vom juca biliard cu săruturi. Vom flutură-n
evantaiе subțiri, abia clătinate de-o mîină, vom fi
transparenți. Apoi, nedumeriți de hainele noastre
cu nasturi uciși în tafta, de tot ce-nîmplă în
case, vom risipi regrete din vechile noastre cravate.
Cite promisiuni, o, cite saltele de lene sub suflet!
Și la urmă doar fuga de aceste cuvinte sălbaticе...

Există, în DETECTIVUL ARTHUR (Editura CARTEA ROMĂNEASCĂ, 1970), un Emil Brumaru aproape *programatic*. Programul lui — unul de Grație și Inefabil; iar toate *gesturile* care — în poezia lui — circumseriu tot felul de obiecte („nostalgice” și, totuși, familiare: oricui la îndemînă...), sunt ele-însele, *gesturile* acestea (altminteri, „fără sens” ori îndeajuns de... surrealiste); SEME-le unui veritabil *alfabet al candorii*, „punctele” unui Program realizabil, poate, într-o zi (și, sigur, într-un Vis...) — de unde *nostalgia!* Paradoxul unei astfel de poezii este că e, mereu, cu carne (fie și numai de fluturi, de caisă ori de finger...) și, totuși, *imponderabilă* — ca adierea evantaiului („subțire”) al... doamnei Mallarmé; că e-și-nu-e simplă; că pare a-și fi suficientă sieși, fiind — deopotrivă — o invitație la un *au-delà* greu definibil în cuvinte; că e Prezență și Absență...; și Verb, și Act („Alchimie du Verbe” — zicem, dar și „... du Geste”): Materie și Idee...; o Utopie domestică sau, cu voia lui Verlaine, „mon Rêve familier”! „Omul” lui Emil Brumaru? Unul:

... ce bate crini subțiri cu ciocanul în
scînduri, ce prinde fîntînile albe de frunze, ce-și
lasă gîndul în stîlpii frumoși și suferă de lucrarea
liniilor ferate, un om fără iubire, fără tristețe,
fără suris.

Acestea — deocamdată — despre Programul, Utopia, Omul... lui Emil Brumaru: fie el „Julien Ospitalierul” ori „Detectivul Arthur”, umorul — căroră — „secret” (ar zice Bacovia), jocul — serios și tandru, „surisul” trist — pe care n-au, totuși, cum să-l abandoneze..., nu sunt alta decît corectivele unui asemenea Program I — (REALIZABIL numai în Vis!) Cît despre poemele-i „în stare pură” (din care, astăzi, n-am citat nici-unul...), ele mi-aduc prea mult aminte de-ale Poetului (pesemne Francis Jammes!) la care visa Rilke în LES CAHIERS DE MALTE LAURIDS BRIGGE (traduction de Maurice Betz, Paris, 1935), spre-a nu cita — în franțuzește: pentru atmosferă! — o pagină întreagă (a 57-a): comentariu nu se poate mai fidel, *mutatis-mutandis*, la... „sufletul” Poeziei lui Emil Brumaru:

Mais c'est un autre poète que je lis, un qui n'habite pas Paris, un tout autre. Un qui a une maison calme dans la montagne. Qui sonne comme une cloche dans l'air pur. Un poète heureux qui parle de sa fenêtre et des portes vitrées de sa bibliothèque, lesquelles reflètent, pensives, une profondeur aimée et solitaire.

C'est justement ce poète que j'aurais voulu devenir ; car il sait tant de choses sur les jeunes filles, et moi aussi j'aurais su tant de choses sur elles. Il connaît des jeunes filles qui ont vécu voici cent ans ; peu importe qu'elles soient mortes, car il sait tout. Et c'est l'essentiel. Il prononce leurs noms, ces noms * légers, gracieusement étirés, avec des lettres majuscules enrubannées à l'ancienne mode, et les noms de leurs amies plus âgées où sonne déjà un peu de destin, un peu de déception et de mort. Peut-être trouverait-on dans un cahier de son secrétaire en acajou leurs lettres pâlies et les feuillets déliés de leurs journaux où sont inscrits des anniversaires, des promenades d'été, des anniversaires...

ȘERBAN FOARȚA

* Să zicem : Clara d'Ellébeuse, ori Laure d'Anis, ori Guadalupe de Alcaraz — dacă Poetul lui Rilke e, totuși, Francis Jammes..., Glycera — în cazul lui Emil Brumaru...

BIBLIOGRAFIA NAȚIONALĂ A PERIODICELOR ROMÂNEȘTI¹⁾

Publicațiile periodice românești se legitimează nu numai ca o continuatoare a îndrăzneței bibliografiei academice inițiată de N. Hodoș, Sadi Ionescu și I. Bianu, ci ca și o temerară întreprindere a ceea ce s-ar numi repertoriul național al periodicelor noastre. Redactată și elaborată de Georgeta Răduică și ajutată de Neofila Onofrei cum ne dă să înțelegem semnatarul Introducerii lămuritoare, G. Baiculescu (p. XV-XVI), volumul acesta se detașează de primul tom apărut în 1913 prin câteva obiective care impun judecării o atentă subliniere. Volumul al II-lea se remarcă prin năzuința de a realiza o prezentare cât mai completă și exactă. Aplecându-se numai asupra ziarelor, gazetelor, revistelor, publicațiilor oficiale și administrative, nu și asupra publicațiilor anuale (excepție analele care prin articolele și diversele studii pot fi asimilate cu revistele), cel de al II-lea tom al periodicelor a inclus, pe bună dreptate și revistele multiplicat prin litografiere sau la șapirograf, ca de exemplu revista elevului Mihail Sadoveanu *Aurora* (în total vreo 30 de titluri). După opinia noastră s-ar fi convenit să fie rinduite aici și revistele în manuscris, care au netăgăduit propria lor semnificație, unele din ele dovedind o certă notorietate ca de pildă *Muza someșeană* de care se leagă numele lui George Coșbuc. Strădania de a valorifica tot ceea ce este publicație, indiferent de modestia cu care se înfățișează, a condus la ideea salutară de a descoperi noi periodice apărute până în 1906 și pe care într-un supliment numărând 215 titluri, cel de al II-lea volum, li atașează în completare celui din 1913.

Sub impulsul unor exigențe sporite, descrierea fiecărei publicații, realizată printr-o muncă tenace, a avut în vedere următoarele elemente : 1. titlul, 2. subtitlul, 3. localitatea, 4. perioadele apariției, 5. frecvența periodicității, 6. formatul, 7. abonamentul anual și pe număr, 8. directorul, redactorul, comitetul, 9. colaboratorii, 10. editura, 11. tipografia etc. E suficient să amintim că de exemplu *Viața românească*, ca să poată pătrunde la toți românii a avut pentru abonații din Transilvania titlurile false cum ar fi: *Revista literară și științifică*, *Literatură și știință*, *Revista con-*

¹⁾ Biblioteca Academiei R.S.R., *Publicațiile periodice românești*, (Ziare, gazete, reviste). Tom. II. Catalog alfabetic : 1907—1918 „Supliment” : 1790—1906. Descrierea bibliografică de C. Baiculescu, G. Răduică și N. Onofrei, Ed. Academiei R.S.R., București 1963.

temporană, *Pagini critice*, *Revista filologică-literară*, *Primăvara*, *Ceahlăul* etc. pentru a înțelege că la fiecare element, de la titlu și pînă la tipografie au fost rezolvate numeroase probleme. Considerăm totuși că la această polyvalență prezentare, s-ar mai fi putut adăuga încă două elemente esențiale și anume: *Profilul publicației*, în cazul cînd aceasta nu se recomandă singură prin titlu sau subtitlu și în al doilea rînd, o succintă apreciere a *valorii periodiceului*. Un exemplu: din datele pe care le oferă publicația *Zăvodul*, apărută la Cluj (vezi pag. 754) nu putem deduce că e vorba de un săptămînal umoristico-satiric.

Recunoașterea strădaniilor care străbat întreaga lucrare se evidențiază și în investigațiile foarte variate pentru valorificarea izvoarelor secundare care se întind de la anunțul din ziar și pînă la bibliografiile, monografiile de localități, instituții, scriitori și oameni de cultură, apoi memorii și amintiri.

Apreciînd competența specialiștilor și recunoscînd din capul locului valoarea incontestabilă a lucrării vom discuta unele aspecte, desigur de amănunt, pe care o cercetare atentă le ridică în mod obiectiv. Astfel avem impresia că elementele descrierii nu sînt respectate cu strictețe de către toți bibliograful și colaboratorii. Vom ilustra afirmația noastră prin cîteva exemple. *Revista Teatrul de mîine* 1918 (p. 65) are un administrator în persoana lui Petre Ionescu și de la numărul 3, direcția o încredințează lui Constantin Riuleț²⁾, precizări care lipsesc din lucrare. Publicația lui Gavril Todica, *Convorbiri științifice*, conține pe coperta colecțiilor datele precise ale apariției și anume: „Anul I, 22 martie 1917 — 21 martie, 1918” și nu februarie, 1918 cum arată la pag. 141. De aici confuzia între „apare” și reapare”. În fond publicația nu reapare în martie 1919, ci apare în continuare cîteva ani cu regularitate. Anul al II-lea de exemplu are ca date „22 martie, 1918 — 21 martie, 1919”. Din acest punct de vedere era utilă precizarea explicită și pentru toate publicațiile că „apare” și după 1918. Pentru publicațiile românești existente peste hotare, descrierea se cerea făcută cu și mai multă meticulozitate. Așa de pildă revista *Familia* (1910) de la Romanpetre, descriere realizată după exemplarul aflat în Biblioteca Națională Széchenyi din Budapesta conține pe prima pagină informații privitoare la abonamente și anume: 5 coroane abonamentul anual, 3 coroane pentru țărani. De la numărul al II-lea, abonamentele se reduc la 3 coroane și respectiv numai 2 coroane, informații care nu există în descrierea făcută în volum (pag. 238). Biblioteca Universității din Timișoara deține toate exemplarele cîte au apărut, ultimul număr purtînd data de 15 iulie 1910 și după care deducem că au apărut doar patru numere, nu cinci. În sfîrșit, nu era inutil de a arăta că din revista *Crai nou* (pag. 147) s-a tipărit la Roman numai un singur număr deoarece de la numărul doi, 1919, redacția și administrația s-au mutat la Sibiu.

Cu totul salutară este inițiativa de a pune la diversele periodice cotele. Prin aceasta se face dovada considerației pe care generoșii bibliografi o poartă cercetătorilor și cititorului. Avînd în vedere însă destinația principală a acestei prețioase lucrări și anume cercetarea și studiul, nu putem subscrie la punctul de vedere exprimat în introducere după care colaboratorii periodiceilor vor fi menționați „numai în cazul cînd aceștia figurau în listele generale de colaboratori” (pag. XII). Precizarea citată restrînge sfera de referință a unui element esențial, enumerat între cele ferme (pag. VIII). De aici, constatarea că descrierile periodiceilor nu sînt unitare, unele avînd enumerați colaboratorii (și probabil ei vor apărea în indicele de nume), altele nu. Reproșul îl formulăm avînd în vedere serviciile pe care lucrarea le-ar fi putut aduce cercetătorilor și în această direcție. E suficient să ne oprim la un singur exemplu pentru a sublinia importanța specificării colaboratorilor. Publicația *Bunul econom* (pag. 109) care după titlu ar putea preocupa în primă linie pe economiști, sociologi, istorici etc. prezintă un interes aparte și pentru literatură, deoarece în paginile ei au semnat G. Cosbuc, St. O. Iosif, Maria Botiș Ciobanu, I. Gorun, Il. Chendi, A. Stavri, I. Adam, Tr. Demetrescu, P. Dulfu, D. Banu etc.³⁾ Prin urmare, din simpla enumerare a colaboratorilor, istoricul literar va putea cereța pe de o parte circulația creației acestor scriitori în presa locală, pe de altă parte, se va putea stabili în ce măsură avem la autorii amintiți nu doar reproduceri după alte publicații, ci colaborări directe.

Un alt merit al lucrării îl constituie *suplimentul* în care cititorul constată migăloasele investigații, completări, rectificări și noi descrieri ale unor periodice incom-

²⁾ Vezi articolul *Știri și polemice în Teatrul de mîine*, nr. 2, 1918, p. 15
³⁾ I. Iliescu, *Corul de la Orăștie*, Hunedoara, 1968, pag. 47.

plete în tonul I. Este în afară de orice dubiu faptul că inițiativa aceasta, care probabil se va continua, este cu totul pozitivă. Apreciem însă că la această dificilă muncă ar fi trebuit antrenat, printr-o acțiune coordonată, un număr mai mare de cercetători ai bibliotecilor. Comparând descrierile cuprinse în monografia *Publicațiile periodice băcăuane*⁴⁾ cu volumul pe care îl recenzăm, ne dăm seama de competența cu care forțele locale pot realiza studii bibliografice de certă valoare⁵⁾ și deci pot fi antrenate în lucrări de interes național. Aducem și aici un exemplu: publicația *Spicuri economice* (pag. 626) a fost succint descrisă, autorii neavând la îndemână numărul 1. La Biblioteca Universității din Timișoara se găsește acest număr care a fost tipărit la 1 octombrie 1912. Broșura are un cuvânt introductiv în care se explică menirea acestui supliment. Biblioteca avea obligația morală să sprijine acțiunea acestei întreprinderi îndrăznețe.

Publicațiile periodice românești tomul II se recomandă ca o operă fundamentală și faptul se evidențiază în concepție, în tehnica de lucru, în intențiile efective și cele teoretice etc.

Mărturisim că în această privință am zăbovit cu insistență pentru a semnala titluri inedite dar, după investigațiile noastre, greu s-ar putea aduce completări. Cum n-am putut consulta *Analele Fundației Gojdu* care apăreau în fascicule⁶⁾ ne întrebăm dacă nu trebuia prezentată și această publicație. În față avem o revistă al cărei nume nu-l găsim în noul volum. Este vorba de *Foaia tinerimii* care a apărut probabil în 1916. Noi deținem numărul 10-11, anul VII, 1923. Publicația a fost condusă de Alexandru Donescu și se subintitula „Revistă enciclopedică ilustrată”, aparținând bilunar la București. Ea a fost succint descrisă și de Ghe. Adamescu.⁷⁾ Mai atragem atenția asupra a două titluri care nu figurează nici în volumul din 1913 nici în cel din 1969. Primul se referă la ziarul socialist apărut la Timișoara și intitulat *Înainte*. Publicația s-a tipărit prin 1918, fiind editată în tipografia Hiller. (Vezi I. Velceanu, *Autobiografie*, Timișoara, p. 88). Cel de al doilea titlu se referă la ziarul ocazional *Teatrul român* care s-a tipărit în 1901 la Șimleul Silvaniei. (Vezi *Drapelul*, Lugoj, nr. 58, 1901, pag. 2).

Constatăm cu satisfacție că lucrarea *Publicațiile periodice românești* a cuprins și descris periodice românești apărute în America, Franța, Rusia, Italia, Ungaria, Anglia, Austria, Belgia, etc. în orașe cum ar fi Hamburg și Viena, Cleveland și Detroit, Pesta și Paris, Moscova, Odesa și Petrograd etc. Nu găsim însă în monografia națională a periodicelor, publicațiile conduse de Onisifor Ghibu⁸⁾. Dat fiind faptul că o asemenea lucrare are prin excelență un caracter științifico-documentar și nu de popularizare, ar fi putut să-și găsească locul toate periodicele, indiferent de orientarea progresistă sau ultraretrogradă.

Menționată fără specificarea orientării, se cuvenea să fie rinduită în volum și publicația pedagogică *Școala moldovenească* și alături de ea *Depeșă*, *Deșteptarea*, *România nouă* și altele mai puțin cunoscute.

Fiind vorba de publicații pe care le putem denumi ca inedite, aș atrage atenția asupra uneia intitulată *Progresul*. Este o foaie care a apărut în manuscris în anul 1886 la Caransebeș. O prezentare a ei vom face după numerele 1-2 din 1 noiembrie 1889 când publicația era în anul al III-lea de apariție. Revista aceasta, care era de o seamă cu *Foaia diecezană* se subintitula „Foaia clericilor ortodocși (orientali) rom(âni)”. Consultând colecțiile incomplete de până în anul 1890 deducem că *Progresul* este publicația Societății de lectură a elevilor de la Caransebeș. Revista apărea la 1 și 15 a fiecărei luni, avea formatul 28x21 și număra 16 pagini. După numerele 9 și 10 găsim un *Supliment la Foaia Progresul* de numai 8 pagini, supliment care se repetă și după numerele 11, 12, 13-14, 15-16, 17-18, 19-20 toate din anul 1889. Publicația probează convingător felul cum erau cunoscuți, de către elevi, scriitorii noștri: Asachi, Gh. Lazăr, A. Pann, D. Bolintineanu, I. Eliade, V. Alecsandri, B. P. Hașdeu, C. Negruzzi, M. Eminescu precum și preocuparea cercului literar și a revistei pentru valorificarea folclorului bănățean. Din 1893 titlul și chenarul sînt tipărite, asemenea publicației studenților de la Sibiu, intitulată *Musa* și pe care volumul o consemnează (pag. 796-7). Din același an 1893 *Progresul* are ca subtitlu *Foia Societății Ioan Popasu*.

⁴⁾ Gheorghe Pătrar, *Publicațiile periodice băcăuane, 1867—1967*. Biblioteca Municipală Bacău.

⁵⁾ Vezi M. Cosmescu, *Reviste și tradiții literare în Bacău în limbă și literatură*, vol. XV, București, 1967, pag. 85.

⁶⁾ Vezi *Foia diecezană*, nr. 33 din 1887, pag. 7 nr. 12 din 1888, pag. 8 precum și nr. 16, pag. 8.

⁷⁾ Vezi Gh. Adamescu, *Buletinul trimestrial al periodicelor* din 1928, București, 1929, pag. 45.

⁸⁾ Vezi *Almanahul presei române*, Cluj, 1926, pag. 66—77.

Considerațiile noastre pledează pentru ca revistele manuscrise, din sec. al XIX-lea, să fie prinse și ele într-un viitor supliment. Este cazul și cu revista lui Papiu Ilarian, *Zorile*, apărută la Tirgu-Mureș etc.

Cu o ultimă completare ne oprim la revista *Cronica artistică și literară* descrisă după unicul exemplar existent la Biblioteca Academiei. Cum întâmplător deținem și noi câteva numere din această publicație, putem relata că nr. 3 poartă data de 14 noiembrie 1917, iar numărul 12, care probabil nu este ultimul, datează din 8 aprilie 1918. Publicația apărea săptăminal, iar de la numărul 10, bilunar.

Directorul publicației era Dinu Dumbravă, iar M. Sorbul a condus revista în calitate de director numai pentru numerele 10 și 11. Dintre colaboratori amintim pe G. Talaz, A. T. Stamatiad, Victor Antonescu, C. Riuțel, V. Haneș, Mircea Rădulescu etc.

Mărginind observațiile și comentariile noastre la cele relatate apreciem în concluzie că în lucrarea aceasta care freamătă de un impresionant conținut de informații s-au putut strecura în câteva locuri și unele mici omisiuni. Demnitatea ei adevărată însă izvorăște din ținuta sobră pe care o are orice autentică cercetare științifică, cu deosebirea că în cazul monografiei bibliografice a periodicelor noastre au fost necesare foarte variate cercetări de istorie, filologie, a unor diverse compartimente ale culturii, impunând temeinice cunoștințe de specialitate. Firește că nu vom epuiza toate meritele (unul ar fi și acela că sînt reproduse programele publicațiilor mai importante). Volumul *Publicații periodice românești* oferă condiții documentare pentru noi cercetări ale culturii române.

O carte apare o dată la 50—60 de ani, chiar și prin această îndelungată gestație și reeaborare face dovada valorii sale. Tomul al II-lea care cuprinde repertoriul mozaicat al periodicelor noastre din anii 1906—1918 este fără îndoială vrednic de prestigiul instituției care patronază asemenea opere.

ION ILIESCU

ECOUL COMUNEI DIN PARIS ÎN BANAT

Relațiile istorice de prietenie dintre Franța și România au rădăcini adînci de-a lungul veacurilor. O astfel de legătură fraternă, impresionantă, cu semnificații adînci s-a înfiripat și dezvoltat în timpul războiului franco-prusian din 1870-71 și în timpul înflăcăratelor zile ale Comunei din Paris.

Deși autoritățile austro-ungare se găseau în neutralitate activă, bănățenii și-au arătat față, cu mult curaj sentimentele față de poporul francez greu încercat. Astfel a doua zi după începerea ostilităților, gazeta „*Albina*”, condusă de Vincențiu Babeș, scria că, deși poporul nostru poartă resentimente față de Napoleon al III-lea, care sprijinise dualismul, simpatia românilor este alături de Franța. 1)

În articolul „*În cauza francilor nefericiți*” 2) apărut după capitularea de la Sedan (2 septembrie 1870), se cere românilor să-și înfrîngă „propria suferință și să ajute pe frații lor în suferință „miile de mame și orfani lipsiți de pîinea zilnică.” Timp de câteva luni listele de ajutoare publicate de „*Albina*” cuprind mii de nume românești din satele și orașele bănățene.

Partidul Național Român din Banat și Ungaria înceamnă pe membrii săi „să contribuie după puteri” pentru frații noștri din Franța, cu bani, cereale și îmbrăcăminte. După capitularea de la Metz (octombrie 1870) 173.000 soldați și 6.000 ofițeri intrați în captivitate, se găseau într-o situație dramatică.

Pe listele donatorilor se găseau: Frații Mocioni cu 400 florini aur, Al. Nedeleu, maestru frînghier din Pesta cu 100 franci, redacția *Albina* cu 50 franci, Corporația Tăbăcarilor din Lugoj cu 40 florini, apoi mii de cetățeni din Timișoara, Arad Lugoj, Oravița, Lipova, Ciacova, Bocșa, Făget, Povîrghina, Bujorul bănățean, Drăgoiești, Ticvaniul Mare, Temerești, Peștera, Jdioara și multe altele. Stringeau ajutoare:

Petru Cermena, dr. Pavel Vasici, Paul Rotariu, Ilie Miescu, Const. Rădulescu, studentul Gruia Liuba, Anastasia Tempea ș.a. Zelul lugojenilor fiind mare, era subliniat de articolul „Onoare naționaliștilor din Lugoj.”

Ajutoarele strînse au fost predate lui *Emile Picot*, vice-consulul Franței în Banat, împreună cu o scrisoare a lui *Vicențiu Babeș*, în care arăta că „peste trei milioane de români din Austro-Ungaria — majoritatea absolută în Banat și Ardeal — despoiați de secole de drepturi, cultură și progres și deci sărăciți... văzînd durerea fraților francezi, au uitat propriile privațiuni și suferințe... 3) În răspunsul său, Emile Picot mulțumea pentru ajutoarele destinate prizonierilor francezi din Germania, recunoscînd că „românii deși nu sînt răsfățați de soartă, au venit în ajutorul fraților lor în suferință. În lupta noastră — arăta consulul — românii ne-au dat mărturie, prietenia lor.” 4)

În editorialul „*Parisul a capitulat*” 5), condițiile armistițiului din 28 ianuarie 1871 erau considerate mărturie a „tristei degradări morale și ticăloșiei claselor și guvernanților, care conduc Europa.” Conducerea P.N.R. din Banat și Ungaria a îndemnat populația bănățeană să înainteze petiții și memorii împăratului, la Viena și Dietei, la Pesta, prin care să „protesteze împotriva nedreptății și tratamentului impus Franței.” Același apel este cuprins și în articolul „*Datorința noastră către Franța*” 6).

Pe adresa Clubului parlamentar român din Pesta și la Viena soseau zeci și zeci de petiții și memorii, depuse pe biroul Dietei, de: Eugen Mocioni ale locuitorilor din *Sînicolaul Mare*; S. Borlea și Iosif Hodoș „*ale mai multor comune din Zarand*”; Al. Mocioni ale comunei *Belotinț*; Vincențiu Babeș „*mai multe petiții din Banat*”; S. Borlea ale comunelor *Chișoda* și *Buziaș*; Al. Mocioni ale comunelor *Beba* și *Șistarovăț*; S. Borlea ale comunelor *Șoșdea* și *Balinț*; V. Babeș ale comunelor *Cebza*, *Cenadul Sîrbesc* și *Curtici*, iar Eugen Mocioni a depus „un teanc de proteste din comitatele *Arad* și *Timiș*.” Cu acest prilej Babeș a declarat: „Ori vin, ori nu vin astfel de rugări, Onor guvern să iea la cunoștință că întreaga națiune română e gata să aducă orice jertfe pentru salvarea intereselor națiunii franceze” 7) iar în ședința din 3 martie 1871, Al. Mocioni, spunea: „Cu toate că bunele intenții ale petiționarilor sînt acum întrecute de faptele date, îmi îndeplinesc cu plăcere datorința de a prezenta rugarea comunei *Beba* și *Șistarovăț*, pentru că pe calea aceasta se dă ocaziune compatrioților mei români, deși în mod slab, să-și deie exprimare nemulțumirii față de politica noastră externă de pînă acum.”

În ședința dietei din 19 martie 1871, după ce Tisza Istvan și Jokay Mor au justificat politica regimului, Babeș a rostit o importantă interpelare în care a combătut politica regimului în conflictul franco-prusian. „Eu — spunea el — am fost pentru o intervenție activă, considerînd victoria germană o... calamitate pentru Europa și mai ales pentru națiunile maghiară și română”. La obiecțiunea că s-ar fi împiedicat unificarea germanilor, Babeș făcînd aluzii la năzuința spre unitate a românilor, arată că numai unirea națională, liber consimțite sînt viabile, iar cînd se realizează de către „despoți, sînt periculoase”, mai ales pentru vecinii lor. 8)

După proclamarea Comunei, în coloanele „*Albinei*” apar reportaje, informații și articole prin care este sprijinit primul guvern din lume al proletariatului. Este necesar să reliefăm următoarele precizări ale istoricului I.D. Suciu: „După constituirea P.N.R. din Banat și Ungaria (7 febr. 1869) jurnalul „*Albina*” devine organul oficial al acestui partid. Drept consecință atitudinea acestui ziar față de Comuna din Paris, reprezintă poziția P.N.R. din Banat și nu a citorva personalități particulare, care, nu importă influența lor, nu puteau avea autoritatea necesară pentru a impune punctul lor de vedere ziarului oficial al partidului... Deci sprijinul și popularizarea Comunei din Paris nu constituiau un fapt izolat, ci făceau parte din programul partidului, care reprezenta o burghezie oprimată, care-și găsea un aliat natural în mișcarea muncitorească.” 9)

Această opinie lărgeste orizontul sub care trebuie privită activitatea publicistică a lui Babeș.

Pe baricadele Comunei se găseau și romîni, ca Jean Cernătescu, Const. Haralambie, Const. Cantacuzino, Dim. Dobrescu și alții, gazeta „*Albina*” informa cititorii despre scopurile ei și anume „organizarea unei societăți pe baze largi, democratice. „Comuna, scria gazeta, este organul „Suprem de conducere” și nu un „consiliu municipal, administrativ „cu autoritate asupra Franței, pentru” a asigura pentru totdeauna republica liberală și democratică.”

Mijlocul de a se menține la putere era Garda Națională, Comuna „grație puterii sale urbane devine stăpîină pe toată țara. Acest scop e deci sublim...” 10)

În alt articol, preciza: „Principiul suprem al revoluționarilor din Paris este identic cu scopul lor, dreptatea deplină, a asigura republica, contra restaurației monarhiei, fiind menită să dezlege chestiunea socială, problemă mareată menită națiunii franceze, care în 1793 a răscumpărat omenirea de sub jugul feudal.”¹¹⁾

Popularizarea acestor idei îndrăznețe și curajoase se făcea prin combaterea propagandei reacționare, explicând esența de clasă a orînduirii burgheze, întuind mecanismul exploatații și rolul istoric al clasei muncitoare. În articolul „Dreptul la revoluțiune”¹²⁾ Babeș justifică insurecția armată, ca urmare a creșterii conștiinței revoluționare a muncitorilor, care nu vor depune armele din mîini „pînă nu dezleagă cu ele marea și importanta chestiune socială”. În editorialul „Adevăratul înțeles al răscoalei din Paris.”¹³⁾ se relevă că mulți „vorbesc și scriu despre Comună, fără să-i cunoască scopul, răstălmăcind adevărul”, în timp ce „noi apreciem scopul ei generos și sublim”. Situația social-economică „reclamă reforme, o altă ordine socială, mai dreaptă, mai umană, emanciparea muncii și ridicarea ei la valoare de factor egal îndreptățit în stat”. În prezua înfrîngerii Comunei, Babeș scrie: „Comuna Parisului se va repeta la Londra, Liverpool, Bristol și prin toate urbele mari, cu muncitori numeroși, pînă atuncia cînd munca nu va fi emancipată de capital.”¹⁴⁾

Acestea erau gîndurile pe care Vincențiu Babeș și echipa sa redacțională le sădeau, acum un secol, în opinia publică românească, idei care nu erau profesate de circumstanță; ei erau convingși de viitorul proletariatului, dovadă că la șase luni după înăbușirea Comunei, în articolul „Afaceri d'ale internaționalilor”¹⁵⁾ scria:

„Noi care sintem cu trup și suflet pentru emanciparea muncii și recunoașterea lucrătorilor de un factor egal îndreptățit în societate, totdeauna și întru toate... pururea vom informa lectorii noștri despre pașii ce va face această Asociațiune (Internaționala I n.n.) pentru asigurarea scopului și realizarea dorințelor ei, cu atît mai virtos căci în viitor lumea are să se aștepte la multe și mari lucruri din partea lucrătorilor și a numiților socialiști.”

Comemorînd centenarul Comunei din Paris eram datorii să subliniem aceste pagini din trecutul presei bănățene și aceste acțiuni ale populației din această provincie, care și-a arătat curajos simpatia față de poporul francez.

OCTAVIAN METEA

Bibliografie:

- 1) *Albina*, nr. 57 din 21 iunie 1870; 2) *Ibidem*, nr. 82 din 20 sept. / 2 oct. 1870; 3) *Ibidem*, nr. 1 din 3/15 ian. 1871; 4) *Ibidem*, nr. 11 din 4/16 febr. 1871; 5) *Ibidem*, nr. 7 din 21 ian. / 2 febr. 1871; 6) *Ibidem* nr. 11 din 4/16 febr. 1871; 7) T. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. V, p.503; 8) *Ibidem*, Op. cit. p. 523; 9) I. D. Suclu, *Les roumains de l'empire austro-hongrois et la guerre franco-prussienne (1870—1871) Nouvelles études d'Histoire*, p. 244; 10) *Albina*, nr. 27 din 25 mart. / 6 apr. 1871; 11) *Ibidem*, nr. 29 din 2/14 apr. 1871; 12) *Ibidem*, nr. 34 din 21 apr. / 3 mai 1871; 13) *Ibidem*, nr. 32 din 18/30 apr. 1871; 15) *Ibidem*, nr. 81 din 9/19 oct. 1871.

artă

*

PERSONAJE PROGRESISTE MUNCITOREȘTI PE CARE LE-AM INTERPRETAT

Mi-am început profesia de actor în Teatrul Poporului din București în 1945. Acest teatru creat de P.C.R. nu avea decât sediu administrativ. Cel artistic era în toate sălile de mese ale fabricilor și întreprinderilor din capitală, transformate adhoc în scene de spectacol. La fel la sate, jucam unde se putea. Evident, în repertoriul acestui teatru erau multe piese care vorbeau de realitățile și problemele unui stat nou, revoluționar.

Acest moment din viața mea artistică m-a apropiat cu interes și pasiune de acele personaje care reflectau eroismul cotidian, care nu era altul decât acel din jurul vieții mele, atât de tumultuos și direct trăit și cunoscut.

Se năștea o lume nouă și mă socoteam mândru că sînt un fiu devotat și militant al ei. Ca să-l parafrazez pe Maiakovski, drept cel mai bun carnet de partid îmi erau înseși rolurile mele. Am încercat să prezint pe scenă umanismul profund de care erau însuflețite aceste personaje și m-am ferit pe cît am putut de minusurile literare, cu care, la început cel puțin, era încărcată lumea acestor eroi: declamatorismul, și dogmatismul unora, idealismul exagerat și nerealist, sau idilismul nepuținicios și fără perspectivă al altora.

Actorul în toate timpurile a avut și va avea o mare responsabilitate socială. Îndrăznesc să afirm că în perioada 1945-1956, teatrul, reprezentînd o tribună extrem de importantă, solicita actorul la un efort mult crescut din punct de vedere ideologic și artistic. Trebuia, cu resursele de talent de care dispunea fiecare, să fie la maximum prezent pe scenă în condiții cu totul precare, firești începuturilor unei noi perioade de existență a teatrului românesc, care se adresa unor largi mase de oameni ai muncii ce veneau vertiginos și însetate spre cultură și artă. Au fost cazuri cînd — fără exagerare — putem vorbi de un real eroism actoricesc, ținînd seama de condițiile de joc și de recepție ale spectacolelor teatrele, din aceea vreme e. Multe amintiri dragi mi-am păstrat în credincioasa memorie afectivă de actor în legătură cu personajele acestor categorii de eroi ai zilelor noastre, de fapt de oameni cu totul obișnuți, dar în situații grele, excepționale, revoluționare.

Mi-amintesc că mi s-a făcut chiar cinstea de a fi chemat să joc în reprezentație pe prima scenă a țării, Teatrul Național din București, un asemenea rol: Delegatul C.C. din piesa „Ziua cea mare” de Maria Banuș, alături de reputați actori ai patriei noastre ca: regretata Sonia Cluceru și G. Timică. Pentru tinerețea mea și pentru neobișnuința unor asemenea invitații din provincie (eram la Teatrul Național din Craiova), acest fapt a constituit o mare cinstire pe care mi-a acordat-o direcția Teatrului Național de atunci, academicianul Zaharia Stancu. Era curioasă și coincidența că la Teatrul Poporului debutasem în 1945 într-o piesă care se numea tot „Ziua cea mare”, dar de Gheorghiu—Pogonești.

Iată așadar două... zile mari ale carierei mele profesionale.

În 1946, am avut cinstea să joc la București în prima lucrare dramatică a valorosului dramaturg Aurel Baranga: „Bal la Făgădău”, unde de asemenea am avut fericirea să joc alături de primii actori ai țării, în frunte cu marele comediant român Vasiliu-Birlic. Altădată la Pitești, am avut prilejul să interpretez situația

tragică a oarecum doi eroi, unul din piesa lui Virgil Stoenescu „Drumul soarelui”. În seara premierei (un colectivist de prin părțile Dobrugei, ucis de chiaburi.) și pe acel al actorului erou Panait Constantinescu, interpretul titular al rolului de mai sus și care a murit pe scenă la sfârșitul actului doi și a trebuit să-l înlocuiască în scena morții din actul III.

Extrem de numeroase sînt personajele pe care le-am interpretat din literatura dramatică de după 23 August. Ar trebui să înșir aproape toată dramaturgia lui Baranga, multe din piesele lui Lovinescu, Mirodan, Fărcășanu, Tărchilă și alții. S-a întîmplat uneori — trădînd pe autor — să fiu nevoit să creez un personaj aiudoma cu ce-mi inchipulam eu că ar fi trebuit să fie acesta, ca în piesa lui Al. Sever „Boieri și țărani” și să primesc chiar un premiu de creație în finalul festivalului de teatru. Altocori, n-am reușit eu să înțeleg complexitatea unui personaj ca Pliticescu din „Sonet pentru o păpușă” de Fărcășanu și să nu mă pot bucura de reușita acestei realizări. O anumită deprindere în interpretarea acestor personaje mi-a adus la un moment dat falsa convingere că-mi sînt la îndemînă, lenevindu-mi eforturile și sărăcindu-mi mijloacele de expresie, aceste împrejurări obligîndu-mă să găsesc noi căi de ieșire din primejdia șablonizării și repetării pliticeoase.

Am cunoscut un coleg, care-mi declara cu o cînică sinceritate că el are patru setare sigure în laboratorul său creativ: un comic chel și bălbit, eventual șchiop, un comic intrigant, puțin ghebos, un tragedian lunător, capabil de cîine monoloage lungi, și un personaj pozitiv (șapcă, manta de piele și mustață). El cerea să-l distribuim în ceea ce s-ar potrivi uneia dintre aceste patru ipostaze, că altceva nu poate și nici nu vrea să încerce. Vă imaginați ce distanță s-a parcurs și în literatura dramatică și în interpretarea actoricească de la acest punct de vedere! Anumite practici și anumite prejudecăți ce s-au constatat în arta spectacolului teatral cu privire la ce se înțelegea prin erou pozitiv, au produs multă vreme piedici serioase artei noastre, care în planul ei a cunoscut totuși o dezvoltare excepțională, bucurîndu-se de condiții nemaiîntîlnite și de un potențial de talente, îndrăznesc să afirm unice în lume. Bunul simț, adevărul artistic și ideologic robust al concepțiilor înaintate ale clasei noastre muncitoare, ale partidului ei, cum era și firească, a reglementat aceste anomalii. Lucrul acesta s-a făcut resimțit atît în literatura dramatică cît și în arta spectacolului de teatru. Festivalurile naționale de teatru au încurajat permanent tot ce a fost mai reușit în arta spectacolului piesei românești contemporane. Desigur că pe acest tărîm încă sîntem datorii vîetii pe care o trăim, cu mult mai bogată și mai profundă și mai interesantă, decît am reușit noi pînă acum s-o prezentăm pe scenele noastre.

În cinstirea semicentenarului partidului, zilele teatrale românești care antrenează totalitatea teatrelor din patria noastră într-un concurs național, vor prilejui conturarea — este speranța și încrederea noastră a tuturor — a unor personaje progresiste, reflectînd umanismul socialist în forța lui de mare frumusețe a existenței noastre plene.

Pentru orice actor cu simțul responsabilității față de destinul artei noastre teatrale, contribuția sa la immortalizarea unor asemenea personaje constituie o mare bucurie și satisfacție profesională.

Gîndindu-mă la drumul unui sfert de veac de încercări și căutări entuziaste, pe care și eu l-am parcurs alături de colegii generației mele spre intruchiparea celor mai frămîntate și îndrăgite chipuri din viața noastră de toate zilele, atît de eroică în conținutul și perspectivele ei, mă simt astăzi emoționat că putînd păstra modestia firească, mă pot și bucura cu îndreptățită mîndrie de rezultatul colectiv al creației actoricești din patria noastră socialistă, de atîtea ori și în atîtea feluri prezentă în aducerea pe scenă a ceea ce neconținut crează însuși poporul nostru mai luminos, mai tulburător și mai durabil.

cronica
traducerilor

*

„VIZIUNE
ȘI
RUGĂ”*)

Deschizind această carte — ediție bilingvă — ne putem aduce aminte în voie, dacă dorim, de dificultatea liricii lui Dylan Marlais Thomas (1914—1953). Inscrisându-se deopotrivă în orientarea postromantică (D. H. Lawrence — Theodore Roethke) la antipodul tendinței sacre (W. B. Yeats — T. S. Eliot) și în tradiția poetică engleză veche de patru secole, el suportă comparații atât cu autorii menționați est și cu poezii școlii metafizice din veacul al XVII-lea (John Donne), cu William Blake și cu G. M. Hopkins, ale căror poeme sînt încă recunoscute ca greu de înțeles, necesitînd ample comentarii critice și pur și simplu explicate, chiar din punctul de vedere al lectorului englez avizat, preocupat de studiul liricii lor.

Chiar dacă mesajele fundamentale ale liricii lui Thomas sînt deseori astfel lămurite prin discuții, înconștența funciară a speciei umane afirmată împotriva osîndeii din dogmă, drumul din întuneric mereu spre lumină, sau bucuria existenței firești pe lume ajung să fie percepute de cititor printr-o lectură atentă și — la recomandarea poetului — literală a versurilor, care impun, într-un ritm straniu cu rezonanțe celtice, simboluri și mituri specifice viziunii thomasiene. Efectul premerge înțelegerii, conștiința frumuseții metaforelor se ivește înaintea sensului, care poate fi cercetat, între altele, și prin prizma interpretărilor freudiste. Faptul că obstacolele puse de poet în calea cititorului, ca pentru a-i întuneca speranța că vreodată va înțelege ceva, spun comentarii anglosaxoni, sînt reprezentate în primul rînd de limbaj, aduce problema unei transpuneri în românește a lui Dylan Thomas la un nivel neobișnuit.

Se cuvine să remarcăm cu satisfacție că în numărul de numai douăzeci și trei de poeme, impus probabil de dimensiunile relativ mici ale cărților din colecția „Orfeu”, sînt incluse piese reprezentative și importante pentru o cunoaștere sumară însă adevărată a modului poetic thomasian, a principalelor simboluri și leit-motive. Ne referim în primul rînd la „Viziune și rugă” (ea dă titlul volumului), la „Balada momeții cu picioare lungi” și la „Fern Hill”, poeme lungi, pe care, din punctul de vedere al artei traducerii, le socotim trei piese de rezistență; avem de asemenea în vedere toate celelalte texte din carte, alese și grupate în scopul de a întări consistența miezului tematic ce i se clarifică cititorului treptat, pe măsura parcurgerii cărții.

Problema traducerii lui D. Thomas s-a pus și s-a rezolvat la un nivel, spunem, neobișnuit, în sensul că stăpînirea limbii engleze de către autorii versiunii românești a fost susținută de o cunoaștere în profunzime a liricii lui Thomas, ceea ce a avut ca rezultat nu o transpunere mecanică eșuată inevitabil, ci o traducere și în același timp o interpretare a versurilor de pe pozițiile unei opinii critice coerente, justificate, așadar posibile, exprimate pe scurt în prefața de Șt. Stoenescu, dar mai ales implicată în soluțiile date unor pasaje cheie din poeme.

„Cuvîntul „unseen” este tradus prin „neprivit”; versul leit-motiv „Hands, hold you poison or grapes” prin „Mîinilor ce-duceți: rodii, mătăgună?” („Din turnuri urechile”). Același „walk”, prezent în două versuri, este tradus diferit: „She sleeps in the narrow trough yet she walks the dust / Yet raves at her will / On the madhouse boards worn thin by my walking tears”: „Și doarme în troaca îngustă și totuși umbli prin țărîna / Și aiurează în voie / Pe scîndurile casei de nebuni roase de lacri-

*) În românește de C. Abalută și Șt. Stoenescu, Editura Univers, București, 1970.

mile mele fără de odihnă" („Dragostea într-un ospiciu"); „Pale rain over the dwindling harbour / And over sea wet cruch the size of a snail" are ca echivalent : „Palidă ploaie peste portul tot mai micșorat / Peste biserica șiroind ca un melec" (Poem în octombrie). Din același ultim poem citat, iată o infidelitate ce ar părea de neexplicat în cazul unei traduceri silite cuvînt cu cuvînt : „Pears and red currants" : „Pere și coacăze rubinii". Într-un fel asemănător "... the colour of clay" este ... „culoarea aprigă a lutului", în spiritul violenței de imagini caracteristică întregului poem „Viziune și rugă".

Strecurarea continuității de sens în toate piesele traduse precum și comentariul implicat reușesc să închege universul poetic thomasian prin proiecție în versiunea românească lipsită de stridențe și corecte naivități. Cităm câteva versuri din „Unluckily for a Death" („Din nefericire pentru moarte") impresionînd prin perfecta corespondență de sens ivită tocmai din abateri, de fapt din reconsiderarea înțelesurilor cuvîntelor și așezarea lor în românește în tipare ritmice rafinate cu asonanțe și sugestii subtile muzicale : „Nu voi cînta eu însumi niciodată / Despre sfînta din întunecimi cît timp utrenia fără sfîrșit / Din carnea ta rugată : isvorăște, nici pasărea / De sub rădăcinile mele n-o voi izgoni vreodată : / Moartea poruncind celor doi să zăcă-nsingurați" („Never Shall my self chant / About the saint in shades while the endless breviary / Turns of your prayed flesh, nor shall I shoo the bird below me : / The death bidding two lie lonely").

În același timp, volumul „Viziune și rugă" ni se pare a fi o reușită de înaltă clasă prin evitarea în egală măsură a uneia dintre cele mai subtile curse în ceea ce privește traducerea unui dificil poet modern de către un cunoscător și interpret al operei sale, anume alunecarea în parafrază. Căci nicăieri nu întîlnim în românește, prin insistență explicarea, stricarea uniunii de formulări ermetice metaforice sau ritmul frazării inegal și straniu, care închid lectorul în cercul magic al fiorului transmis în cele din urmă, ceea ce, pentru cărțile de poezie tradusă, este un fenomen cel puțin rar.

Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu reușesc să transpună țesătura metaforică a cărei complexitate în limba originală este păstrată în românește la același nivel prin plasarea cuvîntelor cheie într-un context care să le pună în evidență polisemia și care să unifice totodată cele câteva planuri de înțelegere într-un miez metaforic major, justificat de sensul general al poemului.

În română, ca și în engleză, cuvîntul are sens literal arhaic și parodic, este metaforă și în același timp parafrază concentrată, efectul muzical al disonanțelor și frazării de un fel aparte este transmis odată cu ambiguitatea originară a liricii thomasiene, sporind efortul de interpretare pentru cititorul de limbă română în aceeași măsură ca pentru cel anglo-saxon.

„Prorele alunecau și coasta neagră de păsări / O ultimă privire azvîrle spre zburătoarele-i plete, / Spre ochiul albastru de balenă ; / Călcăt în picioare orașul își zuruia a noroc caldarimul" (The bows glided down, and the coast / Blackened with birds took last look / At his thrashing hair and whale-blue eye ; / the trodden town rang its cobbles for luck").

„Viziune și rugă" conține, după părerea noastră, o rezolvare plină de siguranță a unui mănunchi de piese lirice dificile, care sînt marcate de modul poetic thomasian și înscamnă în același timp, pe partea tipărită în românește, o creație poetică de autentică frumusețe.

IRINA GRIGORESCU

Bujor Nedelcovici :
„ULTIMI“

De fapt cine sînt „ultimii“ și ce acoperire există prin structura romanului asupra semnificării titlului? Nu trebuie să desigur, căutate întotdeauna legături între titlul unei proze și desfășurarea epică, știind în tehnica prozei caracterul pur convențional al titlului; în cazul romanului lui Bujor Nedelcovici se pare că „ultimii“ denumește o anumită categorie de oameni a căror reminiscențe ale trecutului se prelungesc fatal în prezent dominându-le toate acțiunile și impunînd o conduită care nu poate ieși de sub impulsul activităților prime ale acestor „ultimi“. O stare morbidă tiranizează această lume închisă cu contingente doar spre trecut, opacă și fără antene la prezent, pe care îi este teamă să-l descopere, și numai din simplul motiv că adaptarea nu s-ar produce și distrugerea ar fi totală. Personajele există în contextul acestei stări malade și acționează în virtutea unor perceptive mai demult acceptate, devenite norme de care nu se mai poate face abstracție. În înlănțuirea faptelor efectul conține în germene cauza unei alte acțiuni care grefată pe fondul unui automatism cu multiple reflexii în trecut poate genera cele mai odioase gesturi, inclusiv crima. Se pare că prezentul nu este decît un vis ce include acțiuni ca o prelungire a unora existente cu adevărat în trecut. Dacă doamna Rujinski nu este capabilă să înregistreze moartea soțului ca o realitate ce ar putea fi deferită spre cunoaștere și altora, se datorește neaderenței totale la prezent, diluat și fără contururi precise pentru ea, suspendare între trecut și viitor. Act al degenerării, crima săvîrșită produce evaziunea spre lumea reală a doamnei Rujinski, împingînd-o spre o altă crimă din simpla rațiune a mascării celei dintîi. Intrînd în realitate actul devine lucid și premeditat; atingerea realității înseamnă acceptarea luptei cu o lume străină („Era tulburată de povestire, de amintiri, ar fi vrut să nu mai fie nimeni în preajma ei; această așteptare lua proporțiile unei adevărate terori, atunci, căută să se stăpînească, să-l privească în ochi, și astfel să învețe să fie gata pentru viitoarea luptă care nu o va purta numai cu Petran, ci cu toți care au știut ceva despre domnul Rujinski. Își simțea toată forța pe care o acumulase, încrederea Omului cu Lavalieră, răspunderea ce o avea față de el, față de ei toți pe care nu-i

cărți
reviste

*

cunoscuse, se pregătea în tăcere pentru confruntarea ce va începe între ea și ceilalți... avea în mîină „frînghia lor“ și era convinsă că o va trage pînă la țărîm, pînă la ultimele puteri, și nu Petran va fi acela care i-o va smulge din mîini. De data aceasta era sigură.” /pp. 120—121/). Ca ultimă reprezentantă a unei lumi aflată în fatal declin, doamna Rujinski are orgoliu de castă și drumul ei pînă la sfîrșit trebuie să fie în maniera de existență a celora pe care-i reprezintă („...înaintez singură ultima dintre ultimii... Nu este vorba de o încapăținare, de o ambiție, eu am o obligație; sînt ultima dintre ei, este necesar să am reprezentarea tuturor celor pe care-i întruchiez, deci eu trebuie să plec în așa fel încît toți cei dinaintea mea să fie mîndri de mine” /p. 339/). Gest aristocratic de acceptare al unui sfîrșit!

Lumea aceasta decrepită și închisată, reflex al unor maladii psihice și de sine, prelungite, se completează cu Cristu, victimă și el a planurilor doamnei Rujinski, domnul Fabian, maniac și cu o tardiv-juvenilă emoție în fața doamnei Rujinski. Liantul cu această lume aflată în încremînire și aparent fără drame este Petran, poștașul care a înregistrat automatismele tuturor, depistînd prin absența lor, dereglările acesteia.

Bujor Nedelcovici a încercat prin romanul „Ultimii“ virtuțile unei proze ce vehiculează personaje stranii prin existența lor, sondînd subconștientul și existențele malade, dislocînd epicul sau interferîndu-l cu lirismul acțiunilor, încercînd tehnica rememorațiilor nu pe dimensiunea timpului real ci pe cea a memoriei involuntare. De aici unele personaje „scăpate“ de autor în labirintul acțiunii, urmărite distant în psihologia lor ambiguă și neobișnuită. Talent robust, însă, Bujor Nedelcovici face dovada prin acest roman a unui prozator cu deosebită înclinație spre proza de subtilă analiză.

*) Editura Eminescu, 1970.

ALEXANDRU RUJA

Teodor Balș : „NORD“

Anticipând concluzia acestor însemnări, vom spune că Teodor Balș ne apare — din poemele acestei cărți — cu un profil modificat de cețurile unei melancolii. Poetul, care a zăbovit mulți ani — cu bune rezultate — spre a găsi echivalențe românești pentru poeme ale lui Federico Garcia Lorca și Miguel Hernandez, se întoarce la uneltele șale cu o anumită voluptate, ușor de descrisă în poeziile adunate aici.

Teodor Balș este un remarcabil prozodist, dar acest lucru n-ar mai satisface astăzi, când mulți dintre poezii noștri par a nu mai fi interesați de aceste posibilități, dacă în poeziile sale n-am găsi o neliniște și o căutare, o perpetuă pendulare în spații adesea opuse, o continuă sondare a stărilor apte de emoții noi.

Vom spune că am citit această carte cu o reală plăcere și cu satisfacția de a-l regăsi pe autor mai aproape de sine însuși, mai firesc, cu versul așezat sub semnul unei anumite nostalgii. Cartea sa pare un popas între drumuri, o reculegere și o evocare, o călătorie imaginară, în care poetul își pune întrebările destinului, ale căutării sale : „Pe sub calota de vânt / sania mea se tot duce“, „sania mea sub o stranie / lună cu ghețuri la bord“ (Nord). Dincolo de aceste versuri, se străvede înțelesul mai larg, abia sugerat, cu discreție, al periplului său poetic.

Această carte a drumurilor, a icoanelor decupate din sud — cu un dor al luminii — sau din tărimuri septentrionale, se organizează în jurul unui nucleu care e spațiul poeziei, evocările Brașovului, ale peisajului carpatin, ale Bucureștiului. Iar zborul fanteziei sale pleacă mereu și se întoarce în acest spațiu fundamental : „Cînd zidurile se fac seară / și-aud zăpezile căzînd / peste oraș, în somnu-i blind / întors cu Timpa către țară...“ „Și mult prea noapte de se face / în Schei la Sfîntul Niculaie / știu lîngă munte o odaie / sub cetini cu ninsori în ace / unde m-abat și bat în geam / și intru ca-ntr-o rugăciune / să beau vechi cîntece de lume / cu surghiunitul Anton Pann“ (Cînd zidurile...“)

Ni se pare interesant să reținem faptul că poezile de evocare ale lui Teodor Balș, în care ni se reconstituie un colț de lume — din Bosnia sau Dalmația, din Italia sau de aiurea — cu lumina, mirosurile și splendorile acelor peisaje, nu sînt înfăptuite decît

rareori ca poezii descriptive, ei ca niște confesiuni în transparența cărora ni se relevă simple dar mișcătoare adevăruri umane („Secetă“, „Ochii“ etc). Însfirșit, ne-a plăcut o anume solemnitate a versurilor : „Sînt mai puține păsări aici și mai puține / și frunzele cu ochii îngălbeniți de vînt“ (Octombrie) ; „Ninsori de martie tîrziu, / cu tonuri stinse de egretă / și zbor de reci melancolii / în care iarna se repetă“ etc (Ninsori de martie).

Fără a fi numit toate laturile remarcabile ale acestei cărți și toate poemele care ne-au reținut, socotim că Teodor Balș se definește în Nord, ca un poet cu un profil precizat, într-o evoluție care arată noi valențe ale lirismului său.

A. DUMBRĂVEANU

Vasile Zamfir : „LA MARGINEA LUMII“

O poezie de mare simplitate, fără intortochieri spectaculoase, pentru descifrarea cărcia nu e nevoie să cauți chei speciale. Ea se ascămână cu acele păsări, pomenite de poet în poezia ce dă titlu volumului, care stau „la marginea lumii“, gata să zboare, dar totuși nu zboară, căci o prea stridentă culoare le-ar orbi ; păsări cărora le repugnă pină și zgomotul propriilor aripi !

Autocaracterizarea poeziei din poezia „Izvoare“ ni se pare, edificatoare : „Trec printre oameni, simplu, ca apele în mers / Cum trec foșnind izvoare (ogîlindă pentru stele / Șoptind diurn poeme — și-nregul Univers / Se-ntoarce către mine cu scîlpăt de oțete. / Vin cerbil către seară și-mi turbură izvorul, / Și-și beau din apă umbra ; și coarnele — tuflș — / Se-nalță sperioase să simtă vîntătorul / Ori vîntul care-aleargă prin crengi și prin frunziș. / Măria-so amurgul se-apropie. E ora / Cînd visul se întoarce cu cerbul la izvor, / Cînd vorbele vin simplu, cu zvon aromitor, / Să fie ca o pline pe masa tuturora“.

Ca și în volumele precedente, predomină și de această dată peisajul, descrierea, în tonuri tari sau estompate — totdeauna în concordanță cu starea sufletească a autorului („Tărm dobrogean“, „Peisaj cu gară“, „Peisaj“, „La rădăcina pădurii“, „Peisaj nordic“).

Vasile Zamfir posedă un acut simț al vegetalului, ierburi luxuriante, flori specifice tuturor anotimpurilor, ramuri verzi sau golițe de frunze, pături cu pașiți însoțite sau cuprinse de vînt. Și printre toate — o

* Editura „Cartea Românească“, 1971.

forfotă a „universului mic” compus din insecte și fel de fel de alte vietuitoare lili-putane, care dau poeziilor un aer filigranat, de stampă japoneză: „În taină, ghioceii în scutece de gheață / Opalurile albe le-or scoate din frunziș, / Și gizele și melcii se vor trezii la viață / Și vor fi nunți solemne în orice lumină. / A mai rămas o lună. Și vor visa castanii / Că le-au venit pe ramuri vechi frunze, în tumult. / Va fi o primăvară mai blindă ca-n toți anii. / Ieși, suflète, la soare, și bucură-te, mult” (Martie)

Pe una din copertele interioare ale volumului, Nichita Stănescu caracterizează în acest fel poezia lui Vasile Zamfir: „O respirație asemeni menaleciliilor din fotografiile sepie, o scriitură cu creta pe o lăsară de noapte fără stele, un murmur de glas de prieten ridicându-se din cuvinte scrise cu suflatul”.

Iac pe cealaltă copertă, Al. Andrițoiu precizează: „O poezie care s-a ferit și se ferește de îngîmfare și zgomot, preferînd uimirile în fața frumuseții și gravitatea marilor răspunderi. În umbra modestiei de bună calitate se frămîntă creator suflatul nuni om eucerit de frumos”.

Aprecieri la care subscriem.

DIM. RACHICI

Constantin Corbu : „ȚĂRĂNIMEA DIN ROMANIA ÎNTE 1864—1888”

Necesitatea unei lucrări de sinteză care să cuprindă situația și lupta țărănimii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, transformările petrecute în relațiile agrare este de mult simțită în istoriografia noastră, cu atât mai mult cu cît țărănimea a constituit principala forță socială realizatoare a celor două mari imperative naționale din acea vreme : independența și Unirea cea Mare.

Lucrarea de mai sus răspunde acestui deziderat, acoperind perioada la care se referă, prin analiza competență a unui cercetător — cunoscut istoriografiei noastre prin studiile publicate anterior asupra problemei țărănești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea — a marilor transformări structurale ce au urmat legii rurale din 1864 și acelei pentru învoielii agricole din 1866 cu modificările ei ulterioare.

Prezentînd critic literatura privitoare la această problemă, autorul surprinde în

istoriografia veche, care în general abordă problema țărănească mai mult schematic, acele luări de poziții ale unor gînditori înaintați care, apreciînd adevăratul rol istoric al țărănimii, înfăptuitoare a independenței noastre naționale, prezentau veridic problema țărănească.

Structurîndu-și lucrarea pe șase capitole principale, autorul expune într-un stil clar și curgător, accesibil unor pături largi de cititori, evoluția problemei țărănești la noi în perioada amintită, subliniînd momentele istorice importante în desfășurarea luptei țărănimii din România.

Prezentînd situația social-economică a lumii satelor de după legea rurală din 1864, se înfățișează reacțiunea moșierimii pentru limitarea efectelor reformei agrare, procesul de ruinare a numeroși țărani împroprietăriți care-și vindeau loturile moșierilor, arendașilor și țărănilor înstăriți, înainte de scurgerea termenului de 30 de ani, în care loturile de împroprietărire nu puteau fi înstrăinate. Se evidențiază rolul legii învoielilor agricole și relațiile sociale pe care aceasta le-a creat determinînd modificări structurale în cadrul țărănimii, lege care masca, în același timp, exploatarea dureroasă a satului și ducea la ruinarea unui mare număr de gospodării țărănești.

La exploatarea moșierilor, arendașilor țărănilor înstăriți, se adăuga și cea a statului, ca instrument de dominare a majorității de către o minoritate împilatoare.

Concluzia care se desprinde din analiza realităților lumii satelor, din acea vreme, este că lipsa de pămînt a determinat, în primul rînd, neîncetatele frămîntări și răscoale țărănești, locale sau pe o arle mai întinsă, în perioada 1864—1888. În capitolele următoare, prezentînd lupta țărănimii în dezvoltarea ei și în multiplele forme în care ea s-a manifestat, se scot în relief încercările diferitelor grupări politice de a folosi țărănimea, ca masă de manevră, împotriva adversarilor politici, dar și lupta unor elemente mai înaintate din societatea românească, conștiente de forța și rolul țărănimii, ce sprijineau lupta ei pentru pămînt. Participarea țărănimii sub diferite forme la războiul pentru independență, rolul hotărîtor al ei în acest moment istoric care a înfăptuit independența visată de atîtea generații trecute, eroismul ei în lupte, dar și decepțiile înregistrate ca urmare a nesatisfacerii revendicărilor ei sociale, sînt clar prezentate în capitolele IV și V.

În aceste condiții istorice, autorul arată convingător importanța apariției dezvoltării proletariatului, ca forță socială înaintată, care cerea, în limitele de atunci, exproprierea marilor moșii și împroprietărirea țărănilor, fapt care intensifică lupta

*) Editura științifică, București, 1970.

socială și determină apropierea țărânimii de clasa muncitoare. Această efervescență revoluționară, care în perioada 1877—1888 se manifesta tot mai frecvent sub forma răscoalelor, cu caracter mai izolat sau pe o arie mai întinsă, evidențindu-se tot mai mult, tendința înlăturării exploataților și a abuzurilor autorităților, va răbufni puternic în marea răscoală a țărănilor din 1888.

Lucrarea menționată a lui Constantin Corbu se impune în istoriografia noastră atât prin bogatul material arhivistic, în mare parte inedit, pe care ea se sprijină, cât și prin analiza atentă și prezentarea complexă a fenomenului social-politic din perioada la care se referă, acoperind prin caracterul ei sintetic o însemnată etapă din trecutul tumultuos al luptei țărânimii. Continuarea cercetărilor și extinderea lor asupra întregului teritoriu românesc se prezintă ca o imperioasă necesitate.

AUREL TINTA

**Mihai Ianculescu
și Petru Radu :**

„CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI ȘCOLII BANĂȚENE“

Cartea editată de Inspectoratul școlar al județului Timiș, în care este evocată viața și activitatea învățătorului George Joandrea, nu este numai un valoros studiu monografic întocmit de Mihai Ianculescu, directorul bibliotecii municipale din Timișoara în colaborare cu Petru Radu, inspectorul-șef al învățământului din județul Timiș, dar în același timp ea cuprinde și prețioase „Contribuții la cunoașterea istoriei școlii bănățene“, după cum este intitulată lucrarea. În cele 174 de pagini sînt publicate date biografice, cit și amănunte despre activitatea didactică și culturală a eminentului pedagog lugojan George Joandrea, bogate ilustrate cu fotografii, documente, acte și manuscrise în facsimil, în cea mai mare parte inedite și păstrate în fondul arhivistic al muzeului din Lugoj și al bibliotecii municipiului din Timișoara. Din aceste expuneri, figura prominentă a omului de școală și de cultură, care a fost George Joandrea, apare în adevărata lumină a meritelor sale și sînt scoase în evidență principiile sale progresiste din domeniul învățământului primar și al gândirii sale înaintate despre atitudinea ce trebuie să o aibă omul față de viață, de familie și de societate.

George Joandrea, născut la 24 februarie 1861 în Sibiu, a urmat gimnaziul în

orașul său natal. Examenul de maturitate l-a trecut în 1881, iar în următorii patru ani a studiat teologia la seminarul „Andreian“. A simțit însă o deosebită vocație pentru a sluji școala românească, pe vremea aceea confesională. A învățat și pedagogia, iar în vara anului 1885 s-a prezentat în fața senatului școlii consistorial, care l-a dat certificat de învățător. În perioada anilor 1885—1890 a funcționat la școala parohiei din Orăștie, la început ca dascăl, apoi din 1888 ca director. Tot în acest oraș a mai predat timp de 5 ani lecții la școala de ucenici. A mai activat în cadrul învățământului primar la școlile din comuna Boița (1890—1891), din Secchia Brașovului (1891—1892), și din Sibiu (1892—1894), unde tatăl său Toma Joandrea era învățător. Din toamna anului 1894 pînă în 1912 a funcționat la vechea școală românească din Lugoj, alături de Ion Vidu, Constantin Liuba și alte figuri prestigioase ale dascălimii bănățene.

După o lungă boală a decedat la 15 martie 1913 la Lugoj și a fost înmormîntat în cimitirul istoric al orașului.

George Joandrea s-a dovedit de-a lungul celor 28 de ani de activitate didactică a fi un pedagog cu deosebite calități. El a preconizat o serie de principii rezultate din experiența proprie de dascăl, formulînd sisteme practice de prelegeri de pe urma cărora școlarii puteau obține cele mai eficiente și rapide cunoștințe de învățatură elementară. A fost partizanul metodelor de instruire intuitivă a elevilor. A publicat în broșuri și articole aceste norme, pe care le-a definit și exemplificat cu atîta claritate pedagogică, încît învățătorii din vremea aceea le-au adoptat ca mijloace de procedură didactică. Ca membru activ al reuniunii învățătorilor din dieceza Caransebeșului, George Joandrea a ținut o mulțime de comunicări instructive la diferite congrese și adunări ale dascălilor români din Banat.

Meritul deosebit al cărții recent apărute este că autorii Mihai Ianculescu și Petru Radu au scos în evidență metodele de predare intuitivă popularizate de Joandrea în principalele materii din planul de învățămînt primar. George Joandrea a susținut să fie perfecționate programele analitice în scopul unei pregătiri mai bune a copiilor pentru viață. A subliniat importanța pedagogică a jocurilor de copii și felul cum trebuie ele organizate. A combătut sistemul de a-i băga în capul elevului din toate cîte ceva, ca pînă la urmă să nu știe nimic și astfel la terminarea celor 6 ani de clasă să devină un semidoct. Joandrea a pledat pentru completarea învățămîntului teoretic cu unul practic, declarîndu-se că

un adept al concepțiilor pedagogice inițiate în școlile bănățene de Constantin Diaconovici Loga. Și el a subliniat în repetate rânduri că elevii trebuie să iasă de pe băncile școlii suficient de înarmați din punct de vedere educativ pentru a putea face față nevoilor vieții și traiului de toate zilele, să ajungă buni gospodari și oameni utili familiei și societății. În această ordine de idei Joandrea a pus un deosebit accent și pe educația fizică a elevilor, care să le dezvolte intelectul și moralul. E foarte interesantă dizertația sa despre „Jocurile de copii și importanța lor pedagogică” (1905).

George Joandrea a fost un om cu concepții progresiste. Gîndirea sa înaintată este exprimată în formularea diverselor sale principii. Astfel, educatorul trebuie „să stăruie prin exemple potrivite ca elevii să iubească și să păstreze cu sfințenie toate datinele, portul, doinele și obiceiurile românești apucate de la bătrîni, dar mai ales să-și iubească limba, cea mai eclatantă dovadă și nota cea mai distinctivă a continuității noastre latine, pentru care strămoșii noștri s-au luptat mai mult decît pentru viață.” În sensul acesta Joandrea a publicat o serie de articole, cerînd ca în manualele școlare să se respecte ortografia stabilită de Academia Română.

O altă problemă pedagogică, după părerea lui George Joandrea, era și educația morală a copiilor. În conferința sa „Sfaturi din școală pentru viață” (1897), arată printre altele cum să fie petrecut cu folos timpul, cum să devină munca un izvor de bucurii, ocupîndu-se apoi de virtutea modestiei și a blîndeții.

A fost remarcabilă și activitatea extrașcolară a lui George Joandrea. În monografie sînt expuse pe lîngă munca de culturalizare a poporului desfășurată de Joandrea în cadrul diferitelor organizații de masă, cum era „Astra”, precum și pe cale de conferințe, reuniuni și biblioteci, în special preocupările sale de ordin literar. Încercările sale de versificare originală și de traduceri din Petőfi, apoi manuscrisele sale de proză, au mai mult o valoare documentară decît de creație beltristică.

Parcurgînd filele cărții ai impresia că retrăiești alături de învățătorii confesionali de altădată, care și-au închinat viața și truda lor pentru școala bănățeană și pentru ridicarea nivelului cultural al poporului român, o perioadă de măreț apostolat. Prin evocarea lui George Joandrea autorii au izbutit să scoată din negura uitării această perioadă de acțiuni pregătitoare a împlinirii idealurilor românești, care au culminat în 1918 la Alba-Iulia, cînd s-a împlăcut istoricul act al Unirii.

AUREL COSMA

V. Țircovnicu : CONTRIBUȚII LA ISTORIA INVĂȚĂMÎNTULUI ROMÂNESC, DIN BANAT (1780—1918)

Lucrarea lui V. Țircovnicu încearcă să cuprindă, într-o sinteză deosebit de valoroasă, aproape 140 de ani de învățămînt românesc, în Banat. Vechi profesor, director, conferențiar universitar, pe lîngă arta pedagogică profesională remarcată de către toți educatorii pe care i-a format, talentul de cercetător științific în domeniul istoriei educației se afirmă, din plin, în lucrarea recent apărută. Preocupările mai vechi ale autorului de istoria învățămîntului, în acest colț de țară, s-au concretizat în lucrarea din 1964 : „Preparanția din Arad”, în capitolul : „Tendințe de orientare științifică a învățămîntului în Transilvania, în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, apărut în „Din istoria pedagogiei românești”, vol. II, E.D.P., 1966, p. 172 și în lucrarea de doctorat.

Valoarea studiului se reflectă în cîteva trăsături constitutive, care alcătuiesc coordonatele social-istorice și filozofice ale vremii, în raport cu care sînt axate și explicate caracteristicile învățămîntului pe aceste meleaguri. Cele patru capitole fundamentale se leagă strîns într-o înlănțuire logică, cu bază dialectică organică, cu o determinare reciprocă firească, în care imaginea timpului trecut, cu sinuozitățile și particularitățile sale, apare vie, clară și deosebit de convingătoare. Capitolul întîi prezintă situația economică, politică, socială și culturală a Banatului, începînd cu învățămîntul bisericesc din secolele al XV și al XVI-lea și cu schimbările social-economice care au determinat apariția școlilor populare. Capitolul al doilea reflectă dezvoltarea învățămîntului și gîndirii pedagogice în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, pînă la 1848. Faptele sînt prezentate diferit, pe de-o parte în „provincia civilă” și, pe de alta, în „granița militară”. Se subliniază dezvoltarea industriei bănățene, o mai bună organizare a producției agricole, apariția cărților de popularizare și a ziarelor pentru țărani (Grigore Obradovici și Ioan Tomici), destrămarea feudală treptată și formarea relațiilor capitaliste, încercarea de a împăca feudalismul cu capitalismul printr-un „absolutism luminat”, acordarea libertății religioase tuturor confesiunilor, egalitatea în fața legii, a dreptului la învățatură, crearea unui învățămînt de stat, apariția *Regulilor directive* pentru școlile sîrbești și românești din Ba-

nat (1774), înființarea unui număr însemnat de școli, organizarea lor, pregătirea dascălilor, lipsa manualelor și apariția traducerilor etc.

Învățământul de graniță este subordonat intereselor militare. Către anul 1800, au existat în granița banatică 130 de școli, din care 87 românești și 43 germane. Țăranii din graniță sînt obligați să învețe carte, sînt militari și plugari. Învățătorii, în parte, aveau o pregătire corespunzătoare, fiind instruiți la Viena. Se mai înființează, în timpul verii, un curs de pedagogie, de cîte trei luni (1807) care a dat rezultate bune. Unul dintre profesorii de seamă care a ținut acest curs a fost și C. Diaconovici Loga, la Caransebeș, apoi la Biserica Albă (1836) și, din nou, la Caransebeș (1850).

Dintre figurile reprezentative care au contribuit la dezvoltarea gândirii pedagogice în această perioadă, sînt prezenți Naum Petrovici, Ioan Mihuț, Grigore Obradovici, Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, C. Diaconovici-Loga și Damaschin Bojineș. Acești gânditori au accentuat, în special, educația patriotică a tinerilor cultivarea limbii române, necesitatea unui învățămînt practic, valențele instructiv-educative multiple ale școlii, sublinierea rolului familiei în educație și rolul deosebit pe care îl are școala pentru ridicarea culturală și economică a poporului. Meritul acestor pedagogi bănățeni constă în faptul că s-au ntașat concepțiilor progresiste ale vremii: încrederii în puterea rațiunii umane, au cerut respectarea drepturilor naturale ale omului, acordarea tuturor naționalităților drepturi egale, aplicarea creatoare a principiilor și metodelor în practica educativă.

În capitolul al treilea al cărții — perioada dintre 1848 și 1867 — ne întîlnim cu situația economică, politică, socială și culturală din Banat, după revoluția burghezo-democratică, cu caracteristicile învățămîntului în „provincia civilă” și în „granița militară”, cu prima organizație profesională învățătorescă din Banat — asociația cultivatoare — și cu gândirea pedagogică reprezentată de Partenie Gruiescu, Nicolae Andreevici și Vincențiu Babeș. Din cauza fărâmițării burgheziei pe naționalități — română, sîrbă, maghiară, germană — atitudinea față de obiectivele revoluției din 1848 a fost divergentă.

Deși revoluția a fost înăbușită, Curtea de la Viena și-a dat seama de urmele lăstate în conștiința oamenilor și a fost nevoită să recunoască unele cuceriri ale maselor: desființarea iobăgicii și trecerea pămînturilor urbariale în proprietatea țăranilor. Treptat va avea loc un proces de diferențiere a țăranimii, se va dezvolta industria și proletariatul. În 1860 se va pro-

clama egalitatea cetățenilor în fața legilor, se garantează libertățile religioase, se revine la o administrație civilă, iar puterea de stat se împarte între clasele dominante din Austria și Ungaria, realizîndu-se astfel statul dualist austro-ungar.

În domeniul școlar, Curtea din Viena lasă pe seama bisericii organizarea, conducerea și controlul școlilor populare. Episcopii, protopopii și prepoții vor conduce, dirija și inspecta activitatea școlară a dascălilor. Învățămîntul din provincia „civilă” rămîne, astfel, un timp, în urmă, cu un conținut predominant religios, cu un număr limitat de cunoștințe științifice, cu metode de predare retardate. Aceste aspecte se vor îmbunătăți, însă, treptat: se va pune accent pe intuiție, se organizează cursuri de vară cursuri de perfecționare la Timișoara, Lugoj, Caransebeș și Arad, se îmbunătățesc manualele.

Învățămîntul în „granița militară”, se prezintă ceva mai bine sub raport material și administrativ: clădiri școlare civilizate întreținute, mobilier corespunzător, aprovizionarea cu material didactic și cărți efectuată la timp. Cît privește însă conținutul învățămîntului și pregătirea cadrelor didactice, aci se întîlnesc lipsuri comune cu cele din provincia civilă. Directorii școlari naționali au reușit să îndepărteze, într-o măsură, aceste lipsuri. Scrișul și cititul s-au învățat, treptat, atît cu litere cirilice, cît și cu litere latine, manualele erau distribuite gratuit elevilor, lecțiile de matematică sînt legate mai strîns de viața practică, iar pentru perfecționarea profesorilor se instituie conferințe didactice, discutîndu-se cele mai bune procedee de predare.

Condițiile de viață ale învățătorilor nu erau deosebite, fiind subordonați organelor școlare superioare, moșierului, preotului, notarului, primarului și celorlalți membri ai „antistei comunale”, iar pentru a se întreține, trebuiau să se mai ocupe și cu alte activități, în afara celor didactice: să fie cîntăreț, paraclisier, secretar la notariat, să cînte la nunți și la botezuri etc. În felul acesta, s-a înțeles necesitatea unei lupte colective în cadrul unei asociații, asemănătoare cu cele ale muncitorilor, care să se ocupe cu îmbunătățirea situației materiale, sociale și profesionale a învățătorilor. Încercări de constituire s-au făcut în 1835, în 1865, în 1867, atît de către învățătorii germani și maghiari, cît și de către cei români. Forma pe care o ia această asociație în 1863, la învățătorii români este mai puțin revoluționară, cu obiective de perfecționare profesională și culturală: cultivarea limbii și a literaturii române, înființarea unei biblioteci etc., toate în vederea unei orientări progresiste a activității

culturale și economice. Asociația aceasta se desființează definitiv în 1912, fiind biblioteca sa este donată Institutului pedagogic din Caransebeș, iar fondurile, gimnaziului maghiar din același oraș.

Pe plan de gândire pedagogică are loc o orientare în spirit burghez a învățămîntului, pentru care au militat *Partenie Gruiescu* (1832—1872) — care cere un dascăl viu și bine pregătit, capabil să dea tărînimii o îndrumare științifică, să dezvolte și să formeze meseriași, școli speciale pentru ei, gimnazii și o academie cu limba de predare română; *Nicolae Andreevici* (1828—1886) înemeietorul *Asociației cultivatoarea a învățătorilor români* de graniță insistă și el pentru un învățămînt legat de viață și practică, prin care să se dezvolte capacitatea de gândire și un ritm personal regulat de muncă; iar *Vincentiu Babeș* (1821—1907) a constituit unul dintre cei mai curajoși militanți pentru acordarea de drepturi sociale și naționale tuturor popoarelor din imperiu, pentru cultivarea în limba națională, pentru dezvoltarea minții tuturor cetățenilor în spiritul științei, al omeniei, al libertății și dreptății. Aderent al ideilor revoluționare de la 1848 și ale luminismului vremii, el cere ca învățătorii să își adapteze predarea vîrstei elevilor, să le descopere talentele și să-i orienteze în spre activități corespunzătoare cu capacitățile lor intelectuale, să se perfecționeze în continuu. Bun cunoscător al societății vremii, Babeș este singurul om politic român, din acel timp care a văzut justetea cauzei proletariatului și posibila sa victorie.

Capitolul al patrulea: școala și gîndirea pedagogică din Banat în perioada dualismului austro-ungar (1867—1918) este cel mai voluminos, acoperind a doua jumătate a lucrării. Coordonatele fundamentale ale expunerii sînt aceleași: situația economică, socială și culturală, reflectată în organizarea învățămîntului, structura rețelei școlare, conținutul învățămîntului, pregătirea profesională și salarizarea învățătorilor, perfecționarea lor prin conferințe învățătoresți, reuniunile învățătoresți și alte asociații organizatorice, apoi evoluția gîndirii pedagogice exprimată în reviste, în presa pedagogică și în lucrările didactice apărute.

Cum dintre pedagogii bănățeni care au reușit în acest timp, să închege într-un sistem ideile lor pedagogice relativ originale, cel mai reprezentativ este Ștefan Velovan — activitatea sa este prezentată ceva mai detaliat. Se subliniază poziția critică și, în același timp, creatoare a pedagogului bănățean față de sistemul pedagogic al lui Herbart, încercarea sa de a dezvolta psihologia educației și metodele logice care stau

la baza procesului de învățămînt și a verigilor lecției.

Prin lucrările sale, Velovan a fost cunoscut și prețuit de către majoritatea reprezentanților culturii române. În 1887, Titu Maiorescu le scrie studenților de la Viena care scosese revista „România Jună” și îi cereau colaboratori, următoarele: „un nou scriitor, pe care îl cred de mare valoare filozofică și stilistică, este d. Velovan, directorul Institutului preparandial de la Caransebeș. Aș fi de părere să vă adresați și lui pentru a-i cere colaborarea”.

Lucrarea lui V. Țircovnicu se impune prin spiritul de sinteză al autorului, prin tenacitatea cu care perseverează în reliefaarea unor situații ale naționalității române puse, consecutiv și pe nedrept, în relații de inferioritate față de minoritatea stăpînitoare, prin valorificarea ideilor pedagogice ale reprezentanților bănățeni, în raport cu condițiile social-istorice ale epocii și cu evoluția științei pedagogice în țările evolute, prin sublinierea existenței unui filon adînc pe plan de conștiință națională, care a unit pe reprezentanții cei mai de seamă ai poporului român, în toate timpurile.

De la această primă sinteză a ideilor pedagogice răspîndite și cultivate în Banat — lucrare deosebit de dificilă — problematica expusă poate fi adîncită într-un tratat de istorie a pedagogiei bănățene, în care analiza să pătrundă cît mai adînc, în toate aspectele filozofice, pedagogice și sociale ale problemelor.

N. D. PARVU

Dinu Gămulescu și Mirco Jivcoviți : DICȚIONAR SIRB-ROMÂN *

Relațiile multilaterale, vechi și tradiționale, dintre poporul român și popoarele R.S.F. Iugoslavia, se intensifică pe zi ce trece. Moștenirea trecutului, cît și prezentul viu și bogat în realizările comune în diferite domenii de activitate materială și spirituală, îndreptătesc opinia despre necesitatea cunoașterii mai temeinice, mai strîns și mai intime dintre poporul român și popoarele Iugoslaviei.

Unul dintre mijloacele pentru atingeria acestui scop este cunoașterea reci-

*) Ed. științifică, Buc. 1970.

proacă a limbilor popoarelor amintite. Într-un asemenea caz este nevoie, în primul rând, de dicționare bilingve.

Încercându-se către acest scop, s-au făcut, până în prezent, câteva încercări. Astfel Iosif I. Frentiu a publicat un *Dicționar român sârb* (Timișoara f. a.), apoi Milan Nicolici un dicționar sârb român (*Srpsko-rumunski rečnik*, Timișoara, f. a.), iar eminentul cunoscător al relațiilor româno-iugoslave, profesorul universitar de la Belgrad, Radu Flora, a publicat în 1952 un *Dicționar sârb român* (Vîrșeț).

În seria acestora se înscrie și dicționarul lui D. Gămulescu și M. Jivcovići, „de proporții mai mari”, cum afirmă însăși autorii lui, care completează izbitul străduințele de până acum. Este de notat totodată, că el reprezintă concretizarea fericită a eforturilor de colaborare dintre, pe de o parte, *Editurile Libertatea* din Pancevo și *Forum* din Novi Sad, și, pe de altă parte, *Editura Științifică* din București. Colaborarea s-a materializat și prin publicarea la Novi Sad a unui dicționar român-sârb, apărut în 1970.

Dicționarul sârb-român al lui Gămulescu și Jivcovići întrunește o serie de atribute calitative, printre care numărul apreciabil de cuvinte, caracterul științific al modului de redactare și condițiile tehnice superioare celor elaborate până în prezent.

Dicționarul este precedat de un „Cuvînt înainte”, pe care autorii s-au simțit datorii a-l da. El se referă la rezolvarea cu succes a diferitelor probleme care s-au ivit la publicarea unei asemenea lucrări. Se dau explicații privitoare la varietatea sensurilor care au fost expuse, la reproducerea paralelă a formelor ekaviene și ijekaviene la diferite cuvinte, explicații privind dubletele verbale, unele din ele ca rezultat al împrumutului masiv de neologisme făcut de limba sârbo-croată, în sfârșit s-au dat lămuriri în legătură cu folosirea accentului grafic la redarea duratei vocalelor.

Firește, condițiile optime în care a fost conceput Dicționarul îndreptățesc speranțele despre o rapidă epuizare a tirajului, deși acesta este relativ mare. Într-o asemenea situație este de prevăzut să fie scoasă încă o ediție. Cu convingerea că ea se va împlini, sugerăm autorilor să atașeze dicționarului câteva noțiuni de gramatică, care să cuprindă un îndrumător privind alfabetele limbii sârbo-croate și modul de pronunțare a literelor, accentele și valoarea lor fonetică, cit și reperensiunile asupra sensului cuvintelor, articolul, genul, adjectivul, pronumele, substantivul și verbul, acesta din urmă însoțit de o para-

digmă a conjugărilor și declinărilor. Este de la sine înțeles că și numărul de cuvinte să fie substanțial sporit.

I. H. N. TRAPCEA

STVARANJE, Revistă iugoslavă de literatură și cultură

Primit cu regularitate la redacție revista iugoslavă *Stvaranje* din orașul Titograd, cu care, după cum se știe, revista noastră a avut un schimb de experiență, concretizat mai ales prin traduceri reciproce, menite să facă cunoscută la noi creația scriitorilor din Titograd și pe cea a scriitorilor timișoreni în orașul din țara vecină și prietenă. Această cunoaștere reciprocă, necesară și de bun augur, a fost la timpul său salutată și apreciată atât de cititorii noștri cât și de cei ai revistei iugoslave.

Numerele mai recente ale revistei „*Stvaranje*”, pe care le-am primit la redacție, ne confirmă faptul că publicația din Titograd (după cum am constatat, de altminteri, și cu ocazia schimbului de experiență) promovează cu asiduitate poezia nouă de factură modernă, o poezie contemporană. Pe această linie se înscriu grupajele de poezii, semnate de Hadovan Zogović, Zarko Djurović, Ivan Ceković, Dragoliub Jeknić, Miroslav Djurović, Tomislav Šipovac, Blagota Koprivica.

Urbind același drum, de promovare a literaturii de factură modernă, revista iugoslavă înglobează în paginile sale o proză valoroasă, în care se evidențiază modalitățile noi de realizare artistică, abandonându-se aproape cu desăvîrșire vechile clișee. Proza este semnată în numerele recente pe care le-am primit, de prozatorii grupați în jurul revistei iugoslave Vasko Ivanović, Veljko Kovačević, Čedo Vuković, Husein Bašić.

În domeniul criticii literare, bogat și substanțial reprezentată în paginile revistei de la Titograd, ne-a reținut atenția îndecisebi eseul lui Milan Djurđinov, care reușește să analizeze succint, dar pregnant, creația scriitorului iugoslav macedonean Zivko Cingo, care ocupă un loc de seamă în literatura nouă iugoslavă contemporană. Rubrica de recenzii consemnează cele mai noi și cele mai valoroase cărți noi iugoslave recent apărute, pe care le analizează dîndu-ne o imagine cuprinzătoare a celor mai noi apariții. Aflăm astfel că prestigioși romancieri iugoslavi, a căror falmă

a trecut de mult hotarele țării lor, Mihailo Lalić și Meša Selimović sînt prezenți în librării cu romane noi, care, după opiniile recenzenților revistei „Svaranje“, sînt opere de mare valoare, întrecînd romanele de pînă acum ale celor doi romancieri contemporani.

G. B.

„BAGDALA“

Ultimul număr pe anul 1970 al revistei se deschide cu un poem al cunoscutului poet iugoslav Miodrag Pavlović, urmat de un eseu dedicat ultimului volum al aceluiași (Scitia Major), în care eseu, pornind de la o afirmație a lui T. S. Eliot (sentimentul istoriei...) este necesar oricui vrea să rămînă poet și după ce împlinește vîrsta de 25 de ani) autorul, deși uneori rămîne la suprafața sensurilor și vorbește în termeni poate prea generali, reușește, în general, să intuiască și semnificațiile adînci ale poeziei marelui poet iugoslav.

În același număr mai semnează Dobri Dimitrijević, Zorița Arsić, D. Damijanović iar proză Borislav Horvat.

Interesante sînt îndeosebi paginile dedicate literaturii franceze, reprezentată de această dată prin poetul și publicistul Jean Louis Depierre care, alături de un ciclu de poeme (traduse de poetul Mak Dizdar) semnează și o interesantă „scrisoare din Paris“ din care aflăm, printre altele, despre înființarea unei noi serii de poezie a editurii librăriei Saint-Germain de Preés, inițiată de frații Jean și Michel Bréton, intitulată „Poesie-I“ (fiecare volum se vinde cu 1 franc, paginile de poezie alternează cu pagini de reclamă publicitară; tirajul prim: 100.000 exemplare, a doua serie: 200.000. Poeti publicați: Lamartine, Rimbaud, Mallarmé).

În fine, un interviu cu M. Victorović, cunoscut și popular actor al Teatrului popular din Belgrad, precum și obișnuitele

notițe informative, recenzii (le cărți ca „Infernul timpuriu“ de Danilo Kiš, „Fortăreața“ de Meša Selimović) ac lectură atractivă.

Interesant e și nr. V1971 al publicației din Krușevaĵ. „Misiunea sa principală — aceea de a răspîndi cultura și literatura, de a susține interesul pentru cultură în interior, de a cultiva prietenia și unitatea popoarelor noastre prin intermediul literaturii, de a face cunoscute cititorilor noștri operele neutilizate ale scriitorilor din alte țări, „Bagdala“ a împlinit-o exemplar, în trei direcții fundamentale: prin manifestări culturale-lectare, prin revista lunară „Bagdala“ și cu ajutorul bibliotecilor sale — acestea sînt, pe scurt, cîteva din considerentele pe baza cărora juriul a încununat activitatea clubului literar și a revistei „Bagdala“, (începute în anii 1958-59), cu Premiul Vuk St. Karagić.

Și, ca o confirmare a valabilității distincției obținute, numărul inaugural, pe acest an, al revistei, ilustrează și el aceleleași nobile preocupări. Semnalăm cîteva din contribuțiile deosebite: Robert Graves — „Umanismul — azi“, expunere susținută la o întrunire a scriitorilor ținută în luna octombrie, la Belgrad; Un eseu despre poezia lui Adam Puslojić semnat de poetul Bagdalei, Radomir Andrić; un amplu grupaj de poeme al tînărului poet norvegian Georg Johannson (traducere și prezentare Ljubiša Rajić) un alt ciclu de poeme, al lui D. Radosavljević, sau traducerea prozei lui Mircea Șerbănescu „Excursus neprevăzută“. O convorbire interesantă, purtată de redactorul-șef al revistei Ljubiša Djidić, despre baroc în literatura iugoslavă, cu Milorad Pavić, autorul cărții „De la baroc la clasicism“, unde încearcă o nouă periodizare a literaturii iugoslave.

În final, dorim să transmitem pe această cale, felicitări pentru premiul prestigios, urînd totodată noi succese revistei și clubului literar „Bagdala“ cu care revista noastră a stabilit fructuoase legături de colaborare.

I. P.

PAGINI TINEREȘTI

FORUM, organ al consiliului UAS de la Universitatea din Timișoara, și-a câștigat în ultima vreme caracterul tot mai pronunțat al unei reviste literare, mulțumită unor colaborări remarcabile de condeie studențești cu talent literar. Numărul 13-14 de pe Ianuarie-februarie 1971 apăru în 16 pagini are un bogat cuprins din care remarcăm colaborările Dorălinei Olariu (Adeziune), Maria Bălteanu (Creația lumii ca joacă în legătură cosmogonică românească), Romulus Daru (Interdependența dintre limbile naturale, logica modernă și semantică), Dumitru Mărcuș (Estetica lui P. P. Negulescu), Adriana Simbovici (Preliminarul la o structură a situațiilor limită în proza contemporană), Georgeta Nini (Mitul Atrazilor — posibilă analiză structurată), Hortensia Pârlog (Japona, note de călătorie), Poezie semnează, Printre alții, Lucian Alexiu (Vindătoare, Genezezii), Geo Galataiu (Tărîmul, Suava descreștere, Daar pădri), Virgălia Brădin (Cumpăna), Teana Șerbanescu (Ideali, Metaforizări) și Luminița Laura Crișan (A doua și după onomastică, Acum). Ultimele două nume de ce nr li figurat în Atelier literar? Traduceri din engleză (A. L. Tennyson, Louis Maigne, G. Hill, J. Wain, Kingsley Amis, Elizabeth Jennings) publică Florentina Moru și Marcel Cornig-Pop. Ultimul semnează și o interesantă și justo cronică literară despre unele recente volume de versuri ale tinerilor poeți. Proza e (mai slab) reprezentată prin Marlene Hecman și Lucian Alexiu și printr-o traducere din americanul Henry Slesar. Cantitatea de traduceri o considerăm totuși excesivă. E în dauna stimulării producțiilor originale studențești.

PAGINI NOI, revista elevilor de la liceul „Eftimie Murgu” din Timișoara, cu numărul din februarie 1971, apare tipărită în rotativă, într-o îngrășită pagină, cu multe colaborări închinare semicentenarului partidului și comemorării lui Eftimie Murgu al cărui nume îi poartă liceul. Revista continuă o bună tradiție timișoreană de a da posibilitatea elevilor să se manifeste cu lucrările lor literare și științifice și este meritul colectivului de redacție că a realizat această continuare. Menționăm, dintre colaboratori numele elevilor Mirela Leancu, Monica Aldea, Mihaela Pasaș, Patricia Cristodor, Raluca Țermure, Marian Odagiu, Ioan Bilea.

N. Ț.

RISCURILE DOCUMENTĂRII

În articolul „Documentărișii și Liviu Rebreanu” (în „România literară” din 11. 11. 1971 p. 10), Al. Piru critică cu vehemență citeva „așa-zise” contribuții documentare în cea mai mare parte contestabile și aproape fără nici un rost”, publicate în Steaua XXI, 11, noiembrie, 1970, de „un mare profesor” Ștefan Lupu care „fantazează desigur”, având „imaginația înfierbântată.”

Fără îndoială, balastul informativ, și unele date imprecise sau chiar inexacte strecurate în articolele documentarișilor amintiți pot dauna interpretării judicioase a materialului faptic. Nu ne propunem însă să analizăm aici amănunțit carențele lor. Prestigiul semnatarului articolului critic obligă însă la mai multă atenție în redactarea propriului său material. Citeva observații se impun:

miniaturi critice

*

1. După ce recunoaște că nu există „unele erori ale bibliografiilor în legătură cu anul de școală al lui Liviu Rebreanu” și că el însuși, „după o vizită la Năsăud” și-a corectat, într-un studiu publicat în 1968, „eroarea” susținută în 1952, că autorul lui „Ion” ar fi studiat la liceul „unguresc” în loc de cel „românesc” din Năsăud, Al. Piru construiește un eșafodaj de argumente pentru a contesta afirmația lui Șt. Lupu, că Liviu a studiat mai departe la liceul „maghiar” nu „german”, din Bistrița, cum susțin autorii unor studii, monografiilor, lucrări memorialistice, cursuri universitare și manuale școlare. Din păcate acest eșafodaj nu rezistă unui examen critic riguros.

Al. Piru învâcă, în primul rând, în sprijinul afirmației că Liviu a urmat liceul german din Bistrița pe „toți cercetătorii de pînă acum (inclusiv doamna Fanny Liviu Rebreanu). Exemplul anterioar a demonstrat că nu este exclus ca cercetătorii să preia sau să raporteze a informație greșită. În ce privește cartea doamnei Fanny L. R. „Cu soțul meu” ea este, cu toate calitățile ei, mai curînd opera unui memorialist, decît a unui cercetător bazat pe investigația laborioasă a izvoarelor documentare. Este suficient să menționez că am avut prilejul să citesc o epistolă a autoarei, adresate unei rude apropiate a lui Liviu, în care cere amănunte și precizări în legătură cu familia lui din Ardeal, numărul fraților și surorilor, ba chiar și data venirii lui la București.

Al. Piru nu acordă credit mărturiilor „orale” ale colegilor lui Liviu, citate de Șt. Lupu. Totuși, autorul contribuției nu se bazează pe un singur martor. Testis unus, testis nullus — ci pe trei, iar printre ei se află și bunul prieten și coleg al lui Liviu Rebreanu, Alexa Candale, al cărui nume îl vom întâlni într-o listă de personaje a romanului „Ion” (BAR ms. 2540 t. 30. Vezi și: Liviu Rebreanu, Opere, 4, „Ion”, Editura Mînerua, București, 1970, pp. 419, 631 și 681 nota 1). După Ț. Rebreanu acest nume „a fost utilizat de prozator în două nuvele, în roman și seroșie ca prototip sub numele de Căldăraru” (Cf. Steaua, XI (190) nr. 12, decembrie 1960 p. 43). În treacăt menționăm că am fost surprinși să aflăm că Alexa Candale este un personaj care apare în „Pădurea splinzurașilor” (Cf. Alexandru Piru, Liviu Rebreanu, Editura Tineretului, București, 1965, p. 9). Și mai surprinzător este faptul că eroarea nu este corectată nici ulterior. În studiu introductiv din editia critică: Liviu Rebreanu, Opere, 1, Nuvele, Editura pentru Literatură, București, 1968 p. VIII. Dacă pentru a corecta afirmația inexactă, că Liviu ar fi urmat primele clase în liceul maghiar nu în cel românesc, a fost nevoie de o vizită la Năsăud, în cazul de față nu

ar fi fost necesara deci o simplă frecventare a „Pădurii spânzuraților”...

Pentru a dovedi că Liviu Rebreanu a urmat totuși la Bistrița liceul german, Al. Pîru aduce încă două argumente: cunoștințele de limbă germană ale lui Liviu și propriile „Mărturisiri” ale romanțierului. Este adevărat că Liviu Rebreanu avea cunoștințe temeinice de limbă germană din care a efectuat o serie de traduceri (de ex. *Pulerea vinului și nihilismul european de Fr. Nietzsche*, fragmentul despre Richard Wagner, precum și *Război și pace* de L. Tolstoi, sau alte opere de M. Gorki, O. Wilde, după versiunea germană). Dar se pare că și mai temeinice erau cunoștințele lui de limbă maghiară în care și-a scris un șir de nuvele din creația timpurie, publicate recent în volumul *Liviu Rebreanu. Opere, I. Nuvele*, Editura pentru literatură 1968, cu sublinierea că *Povestirile din ciclul Săzămărețca și celelalte lucrări din aceeași epocă, atestă o temeinică cunoaștere a limbii maghiare încă de pe băncile școlii*” (p. 363). F. Rebreanu afirma de asemenea: „Crescut și format în școlii maghiare, Liviu Rebreanu și-a început activitatea în alt grad decât cel matern, iar limba literară românească a fost nevoit să o învețe la vârste când cei de seama sa își încheiau școlile... Insași scriitorul declara că și-a început activitatea literară în câteva publicații ungurești (*Vasárnap, Az Ujság, Budapesti Hirlap*) — cf. *Centenarul revistei Transilvania — Biblioteca „Astra”*, Sibiu, 1969, p. 173.

Al. Pîru se referă tot la *Mărturisirile lui Liviu Rebreanu publicate în 1940*. (În *Liviu Rebreanu, Opere, I. Nuvele, EPL, 1968, p. LXXXVI*) se indică anul 1939, iar în articolul lui Ștefan Lupu, Anii de școală ai lui Liviu Rebreanu în Bistrița discutat mai sus se menționează anul 1941 pentru apariția volumului *Amalgam Cj. Steaus, XXI, nr. 11 (250)*, (noiembrie 1970), p. 67. Se știe că *Mărturisirile* sînt forma unei conferințe răspuns la o anchetă nu fost făcută în 1932. Dar, nu detaliile cronologice, ci conținutul mărturisirilor constituie aici esențialul. „*Mărturisirile*” din volumul *Amalgam* citate mai sus și cele reproduse de Al. Pîru, în articolul său nu coincid. Deși încep la fel, cu fraza: „Peste două treimi din anii de studii l-am petrecut în școlii străine... ele conținut diferit.

P. S. — în *România literară* din 8 IV 1971, nr. 21. Liviu Rusu rezolvă documentul așputa în favoarea lui Ștefan Lupu.

CEZAR APREOTESI

VIRTUȚI PLASTICE CUBANEZE

Mesaj de frumusețe al unei arte temperate crescute sub soarele arzător al Caraibelor, expoziția voluntă a artiștilor cubanezi HOSE LUIS—POSADA și SANTOS—SERPA cristallizează o remarcabilă demonstrație de vitalitate și profesionalism.

HOSE LUIS—POSADA, deținător al premiului latino-american pentru gravură, evoluează spre un expresionism gross, anecdotic prin fantasmul personajelor care populează cu un umor satiric o serie din litografiile prezentate. Vizitarea aceasta grotescă, atestă înțelepciunea vazălă a unor creații artistice tradiționale, capabile să accelereze sentimentul afectivității. Liniile compoziționale sînt barocă, senzuală și insinuante, se accentuează predilecția artistului pentru forma încadrată de semnificații tributare gravurilor lui Goya. Tulbu-

rătoare sau neliniștite litografiile contopesc figurarea cu nonfigurarea, profunzimea cu spontaneitatea. În imagini hieratice evaluate compuse din elemente multiple de scrierea formelor.

Transmutația litografului în caligrafia inextricabilă a penței, constituie un prilej de simulare a spațiului, printr-o asteologie de contrast, ansamblată de o imaginație tumultuoasă contururi ferme atenuate de sensibilitatea penței, accentuează spații immaculate, într-o încercare de radiografie interioară generatoare de senzații ireale. Forme iregulare se desfac plin din imponderabilitate sau se încheștează dramatic tinzînd spre contopirea osaturilor.

Pictorul RAUL SANTOS—SERPA, laureat al premiului național al Republicii Cuba, afirmă în diapozitivele prezentate a direcție constantă de investigație a virtuților abstracționismului liric. El este un stilist, format în lumina tropicilor, care înalță spre artă cu ferocitate descoperitorulul aliniindu-se spațiului paletic aliat într-o permanență mișcare. Tendința estetică a pictorului este rezultatul unei pulsații vulcanice, caracteristică latino-americanului violent de receptiv la contactul cu mediul inconjurător. Există în ulerul lui RAUL. SANTOS—SERPA un motiv obsedant ai cercului, care semnifică o cosmogonie din interior spre exterior. Forma compozițională se îngroapă în materia picturală zbucumată de erupțiile pastie cromatice fulgerate de tonuri calde care licresc în textura granuloasă a fundatului.

Popasul acestei expoziții la Timișoara ne-a prilejuit contactul cu o artă particulară încadrată în coordonatele spiritualității cubaneze, distincția în peisajul cultural latino-american.

RADU MELNI

SCULPTURA LUI PETRE JUCU

Lucrările lui Petre Jucu ne prezintă un ciclu bazat pe versuri din Eminescu, nedorind o ilustrație proprie zisă, realizînd în majoritatea cazurilor depășirea acelei funcții-supliment, de altfel lipsită de orice necesitate în alăturarea cu genia creație eminesciană.

Este o sculptură ce îmbrățișează acel tip de expresionism romantic a cărei dramatică scară de reflecție devine mobil restins și restrucurat pînă la înțelepția măsură a durerii depășind poziția inițială pentru a se regăsi într-un spațiu materializat al vefiil.

Impresionantă mișcarea din adînc, de unde materia șișnește într-o vigoasă torsionă, frîngîndu-și direcția, justificîndu-se într-un strigat de înălțare. În unele lucrări o încercuire căutătoare a spiritului care nu pleacă, nu ajunge ci se curbează în sine, în forța acelei stelară jidării umane. (Portret)

Descoperi a apariție de osaturi embrionare a căror creștere de început se desprinde de simbol pentru a realiza progresiv echilibrul unor dimensiuni din firenere dinamită a negării. (Anca) O îngemănare o lemnului cu pînă ca într-o pămîntescă îmbrățișare a înefabulului zbor spre adevăr, acest adevăr care devine istorie.

În concluzie, sculptura pleacă de la Eminescu pentru a ajunge la noi, pentru a ne depăși și a se păstra integră în adîncimea durerii, în marea bucurie a înălțării.

IOANA IOGA MĂGERIU

ORIZONT

Redacția :
Timișoara
Piața V. Roată nr. 3
Telefon 3 13 99

•
Administrația
București
Șos. Kiseleff nr. 10

•
Manuscrisele și orice
correspondență scrise
citeț pe o singură parte
a hîrtiei cu indicarea
adresei exacte a expedi-
torului, se trimit pe
adresa redacției
Manuscrisele
nepublicate nu se
restituie

•
Tiparul executat
sub comanda nr. 1517
la întreprinderea
Poligrafică Banat,
Timișoara
Calea Aradului 1/A
R. S. Românin

42907

Lei 7 --